

CASPARI BARTHOLINI

Thom. F.

S P E C I M E N.

PHILOSOPHIÆ.

N A T U R A L I S ,

Præcipua Physices Capita
exponens.

In gratiam Juventutis Academicæ.

Accedit

De Fontium Fluviorumque
Origine ex Pluviis
DISSERTATIO PHYSICA.

OXONIÆ:

Typis Leon. Lichfield, Impensis Henr. Clements,
An. Dom. MDCCXIII.

ILLUSTRISSIMO
ET
XCELLENTISSIMO
HEROI,

D^{no} Conrado,

OMITI DE REVENT-
LOV. DOMINO DE
CLAUSHOLM, CAL-
LOE, FRISENVOLD
ET LOYSTRUP; OR-
DINIS ELEPHAN-
TINI EQUITI AU-
RATO;

SA-

SACRÆ REGIÆ MA
JESTATIS DAN. ET
NORVEG. CONSILI
ARIO INTIMO ET
PROVINCIALI;

SUPREMO REGIÆ
VENATIONIS PRÆ
FECTO, ET UNIVER
SITATIS HAFNIEN
SIS PATRONO BE
NIGNISSIMO,

S. F. Q. P.

humillimus cliens

CASPARUS BARTHOLINU

Thom. F.

DE DEDICATIO

Dedicatio.

NON agre feres Illustrissi-
mo Nomiini Tuo grata
devoti animi submissi-
one inscribi Specimen hoc Philo-
sophiae Naturalis, in gratiam
iuentutis Academicæ editum.
Ut enim ad lucidissimi Solis a-
pectum animantur sublunaria,
& ipsa quasi Spiritum recipit Na-
tura; ita benigno Tuo vultui
tere se humillime gestiunt Na-
turae interpretes, ut novo splen-
ore perfusi gratiis Tuis radiis
veantur. Nec de Patrocinio Tuo
NUbitare possum, qui hanc Philo-
sophiae partem Tibi offero; cum
nam Sacrae pariter ac profanae E-
ruditionis cultores ineffabili dig-
nissimis favore, gratiam apud Te

DEDICATIO.

invenient & ii, qui Naturæ Librum evolvunt, atque in operibus contemplantur Creatorem, a quem prehensa quasi manu nos ducit illa causarum series & admiranda rerum Creatarum harmonia. Et hac Philosophica rerum Naturalium contemplatio neuti quam aliena est a pietate Tua quæ, cum summa rerum gerendarum prudentia & omnium Heroicarum virtutum immenso cumuljuncta, implet illusterrimum pectus. Deus, Naturæ Autor, di Te conservet, ut diu faveas Naturæ cultoribus; Sero Naturæ debitum solvas, ut sero Te Patronum desideret Academia nostra sub Tuis auspiciis felicissima.

Hafniæ d. xv. Octobr. Anno
M. DC. XCII.

LECTORI. s.

SI quæ fuerit unquam utilitas Naturalis Scientiæ, ea certe præcipua est seculo hoc nostro, quo tantus in hoc studiorum genere factus est progressus, ut experimenta à Naturâ ad artem, & ab hac ad illos contemplationem cum frumentis transferantur. Est tamen perh. ius ejus finis, isque longe nondimilior, ut scilicet elevetur anima ad invisibilia DEI ex virtutib[us] agnoscenda, & ex admirabili rerum omnium contextu, ordine, & dispositione, cuius manifestissima Divini conditoris argumenta. Etenim amplectamur licet animo quicquid Stagirita docuit, & tota Doctorum schola; assequamur fe-

PRÆFATIO.

feliciter, quicquid posteriorum
ætatum ingenia vel excogita-
runt, vel invenerunt novi; cre-
damus nos esse ipsi Naturæ qua-
si è consiliis, miserrimus tamen
est omnis Naturæ scrutator, nil
Naturæ Autorem agnoscit; fru-
stra contemplamur opera, nil
Divini Opificis simul veneramu-
Majestatem. Apprime quidem
Philosophus & convenienter
operationes rerum Naturalium
explicat per mechanicam ma-
teriæ considerationem; sed non
ideo tolli debet Autoris, liber
& cum summa prudentia agen-
tis, operatio primaria, sine qua
non modonihile efficerent figura
proportio & motus, sed vere nul-
la esset figura, proportio nulla
nullus motus. Solinè ergo parti-
um quarumvis figuræ, & plurium
simul concurrentium proportio-

PRÆFATI^O.^R

rum siatque motui omnia adscriben-
gita a sunt? cum tamen per hæc sola
cre operationem ederit nulla machi-
qua, nisi accederet simul principi-
merum movens; imo ipsa automata
nil quid efficerent omni partium
fruiarum proportione, nisi mo-
niūm acciperent vel à vi resili-
mudi ferri, vel à descensu gra-
dem, quæ omnia Artifex non
interliter automato largiri potest,
iūm nisi quatenus eidem applicat
motum aliquem naturalem?

Et frustra esset omnis ars, si
principium hoc a natura non af-
umeret. Et quæso, unde ille
morus, quem certe materiam
se non habere concedere co-
untur omnes? Progrediamur
cet per longam seriem cau-
arum, quæ in motu interme-
iæ sunt, eæ tandem nos de-
ducunt ad aliquam primam cau-
sam,

PRÆFATI^O.

sam, quæ independens est & æterna. Ita neutiquam infra Christianum erit illa rerum Naturalium Contemplatio, aliqua ad Autorem rerum omnium agnoscendum nos attollit; neutiquam pio homine indigna videbitur hæc cura, qua examen corporum naturalium ita agreditur Philosophus, ut creaturas completeret in Creatoris gloriam, ut per operum considerationem ad Autoris amorem perducatur. Atque hunc finem contemplationum nostrarum Philosophicarum si assequutis fuerimus, tum demum bene collocatos existimabimus illas labores, quos in hac Philosophia parte in gratiam Juventutis Academica suscepimus.

I. N.

INDEX CAPITUM

In Specimine Philosophiae
Naturalis.

Cap. I. *De Hypothesium Neces-
itate in Rerum Na-
turalium explicatione.* pag. 1

II. *De Principiis Corporum
Naturalium, Materia &
Forma.* 10

III. *De Affectionibus Corpo-
rum, quæ inseparabiles
sunt à materia; nempe
Extensione & Divisibili-
tate materiae, loco &
tempore.* 18

IV. *De Motu & Qualitati-
bus.* 33

V. *De Calore & Frigore.* 44

VI. *De Corpore Fluido & So-
lido, Raro & Denso.* 51

VII. *De Lumine & Colore.* 59

VIII. *De*

INDEX.

VIII. *De Sono, Sapore & O-*
dore.

IX. *De Gravitate & Vi Ma-*
netica.

X. *De Elementis.*

XI. *De Mundi Systemate*
Corporibus Cœlestibus.

XII. *De Aëro & Mete-*
oris.

XIII. *De Globo Terraquo.*

XIV. & ult. *De Corporis A-*
mati Functionibus.

CASP. BARTHOLINI TH. F.

SPECIMEN.
HILOSOPHIAE
NATURALIS,vissimis rationibus & experimentis
Illustratæ.

CAP. I.

*Hypothesum necessitate in re-
rum Naturalium explicatione.*

§. I.

PHYSICA dicitur illa *Philo-*
losophiæ pars, quæ rationes
& causas reddit effectum
mutationum, quæ naturaliter invenien-
tingunt in corporibus, ideoque
philosophia Naturalis communiter
scatur. Quia autem in illis ope-
rationibus rerum Naturalium raro
modum ipse agendi modus sen-
 A sibus

*Ad rerum
Naturali-
um expli-
cationem
invenien-
dae sunt
Hypotheses*

sibus nostris se sistit, sed plerumque
salm̄ per effectus cognoscitur, i-
deo ad illarum rerum intimam natu-
ram explicandam inveniendæ sun-
t *hypotheses* vel *suppositiones* quædam
quæ tales esse debent, ut cum ipsa
natura exakte convenient, omnia
que in corporibus occurrentia phæ-
nomena ita explicent, ut nihil fibi
habeant contrarium.

Ex effecti- natura concludi- bus rerum & calorem, illosque eisdem effectus vide- mus esse igni proprios, ideo Solem conclu- dimus esse naturæ ignem; quia in calore videmus particulas situm mutare, alia do- nari figura, quod sine motu particularum fieri non potest, ideo concludimus calorem consistere in motu particularum, quia non omnem motum hunc calorem sensibilem producere animadvertisimus ideo concludimus talem in calore sensibili adesse speciem motus, qui rapidus & celer & perturbatus.

§. II.

Hypotheses in Physica necessaria. Et cum ad intimam rerum natu- ram agnoscendam non aliter quam per tales *suppositiones* deducan-
ti

acile apparet quam illæ *hypotheses* in Physica necessariæ sint; Imo non alia fere ad rerum naturam investi-
gandam nobis *relicta* est via, cum obiecta externa saltem per sensus recipiamus, & illa ipsa sensuum *receptio* ad intima rerum non per-
ngat.

Quousque enim per sensuum acuminatorem
ogrediamur in rerum cognitione, re-
manet tamen aliquid sensibus nostris
superrium, cuius naturam & agendi
modum non aliter reddere possumus,
nam per *suppositiones* haustas ex illis
effectibus, quos experientia nobis ma-
festat. Ita licet videamus ossa mo-
deri à musculis, musculorum motum
provenire à fibris carnosis, fibras car-
nosas in illo motu contrahi & ex lon-
goribus breviores fieri, tamen & modum
causam contractionis non aliter quam
per *suppositiones* ex effectu illo desumptas
colligimus. Et hoc pacto multa de his
sensibus, quæ ex effectibus saltem cognos-
cantur, non minus certo nobis constare
possunt, quam de aliis, quæ vel maxime
sensus nostros incurront. Ita aëris licet
nudos nostros fugiat, ejus tamen pro-
prietates manifestissime ex effectibus de-
prehendimus, uti gravitatem & vim elasti-
cam, & licet sensum omnem fugiat vis.

magnetica, ejus tamen motum & natu-
ram haud obscure indicant operationes
magneticæ.

§. III.

Certitu- Nec ideo scientiæ nomen amitt-
dini Phy- *Physica*, quia *hypothesibus* nititu-
sice non illa nostra de rebus naturalib-
repugnant illa nostra de rebus naturalib-
Hypothe- cognitio; Nam licet videri quide-
ses. posset, veritatem saltem contin-
gentem sequi ex meritis *suppositi-
nibus*, talis tamen illa est, quæ p-
demonstratione haberri potest.

*In Hypo- Licet veritatem non plane demonsti-
thesibus tivam, sed saltem contingentem pollici-
quædam nobis videantur *hypotheses*, est tamen
est demon- iis demonstrationis quædam species, cu-
strationis per facta experimenta certum sit, effectu
species. hoc modo fieri posse, licet, an revera h-
modo fiat, interdum determinare n-
possimus, nec debeamus, præsertim cu-
potentiam Naturæ adeo amplam agnoscere
camus, ut idem effectus diversis modis p-
producere possit, adeoque nec mirum cu-
Idem effe- eundem diversis modis à nobis explicari non
ctus diver- posse. Quod autem idem effectus
sis modis versis modis non solum à nobis explicari
& expli- sed & à natura produci possit, patet
cari & rarefactione, quæ non solum à calore abe-
producere sed & è frigore interdum producitur
potest. corporibus.*

Non ergo rejiciendæ sunt *hypotheses*, Ex falsa
cum & interdum videamus ex iis, licet fal- Hypothesi
is, posse verum concludi. Id quod mani- verum
festo exemplo patet in duobus illis Mun- concludi
li Systematibus à Copernico & Tychone potest.
Ex cogitatis, quorum licet unum saltem
verum esse possit, omnia tamen, quæ inde
educuntur, phænomena, in utroque Sy-
temate, licet diversissimo, convenient.

§. IV.

Non tamen ullæ admittendæ sunt Quænam
hypotheses, nisi quæ cum ratione & admitten-
xperientia consentiunt, neque ali- da sunt
quid ex iis concludendum est, nisi Hypotheses
quod clare & distincte percipimus, & quomo- & quomo-
do illæ ad-
ed omnia tollenda sunt *præjudicia* mittendæ
e quibus ulla nobis dubitandi
ausa.

Quia veritati indagandæ non libere ac- *Præjudi-*
cedere potest mens nostra, *præjudiciis* oc- *cia tollen-*
tupata, ideo proderit illas *præconceptas* da sunt,
opiniones, de quibus ulla nobis dubitandi non tamen
causa est, ad novum revocare examen; de omnibus
Non tamen ideo de omnibus *semel in vita dubitan-*
dum est, ut voluit **Cartesius*, sed dum.
circumspectius dixisset, dubitandum sal- * *Princip.*
tem esse de iis, quæ aliquam falsi speciem
habent. Deponenda quidem sunt *præju-*
dicia, sed illa saltem, quæ falsa aut dubia
sunt;

sunt; Ita non proderit Geometræ dubitatio, an triangulum ex tribus gulis & totidem lateribus non constet, enim ab animo suo non impetrabit, credat.

QUÆSTIO I.

*An officio suo satisfecerit Physici
ubi rationes adduxit probabiles*

Id qui negaverit, plura à Physico requiri quam requirere debet. Sufficit enim ubi rationes demonstrativæ haberi possunt, adduxisse probabiles, modo tantum, ut cum ipsa natura convenienter omnibus effectibus. Non enim hæc sentia aliud requirit, quam talem probiliter res explicandi modum, quem manu intellectui aperuit Divinus Opifex qui veram rerum naturam sibi soli noto reservavit. Intellexi, inquit Ecclesiastis quod omnium operum Dei nullam potest homo invenire rationem eorum quae sunt sub Sole, & quanto plus laboraverit tanto minus inveniet.

*Veræ re-
rum cœsæ
nobis igno-
ra sunt.*

QUÆSTIO II.

*An iis semper acquiescendum est, quæ
clare & distincte precipimus?*

*Princip.
P. 1. Art.
43,44,45.

Bene quidem monuit * Cartesius Ni-

ro vero admittendum esse, nisi quod
lare & distincte percipimus; sed hoc ip-
sum cum cautione quadam accipiendum
st, scilicet si ipsum objectum quoad om-
ia conveniat cum ejus idea in mente
ostra clare & distincte percepta. Adeo-
ue acquiescendum quidem est in illa
erum clara & distincta cognitione, ex
effectibus hausta, ubi ulterius nos pro-
redi non patitur Natura; sed in corpo-
ribus, quæ nobis obvia sunt, interior
tiam structa tentanda est, ut videamus,
cum illa convenienter suppositiones
ostræ, id enim quia neglexit Cartesius,
ileo nec de Cordis motu, nec de functio-
ibus animæ, ejusque sede in cerebro,
ententia ejus cum ipsa Natura con-
centit.

Caven-
dam est ne
ipsum ob-
jectum ex-
tra men-
tem sit di-
versum ab
ejus idea
in mente
concepta.

QUÆSTIO III.

An sit aliquid in intellectu, quod
non ante fuit in sensu?

Ea est mentis humanæ conditio, ut de
sensibus corporeis nullam habeat cogniti-
onem, nisi quæ à sensibus ducitur. Adeo-
ue non potest mens nostra aliquid fin-
ere, quod absolute sit Chimæra, hoc est,
quod non antea, vel quoad torum, vel
quoad partes, per sensus sit perceptum.
Ita ut, quando equum alatum, anserem
quadrupedem, montes aureos & plura ta-
nia nobis imaginamur, ea non fingat mens
nostra,

Mens no-
stra nihil
fingere po-
test quod
omni ex
parte sic
Chimæra.

nostra, sed rerum per sensus antea perceptarum ideas male vel conjungit & dividit. *Zab. in lib. 1. Post. Annal. c. 15.*

CONCLUSIONES.

1. *Physica est scientia, quæ circa corporum Naturam investigandam versatur.*
2. *Ad illorum intimam naturam noscendam non aliter, quam per hypotheses & suppositiones deducimur.*
3. *Ideoque illæ hypotheses maxime Physica sunt necessarie;*
4. *Ex iis autem licet dici quide posset veritatem saltem contingentem qui, cum idem naturæ effectus diversis modis & à nobis explicari, & à natura produci possit.*
5. *Talis tamen illa est, quæ aliquæ demonstrationis speciem habet.*
6. *Nec ideo scientiæ nomen amittit Physica, quia per suppositiones rerum natura explicatur.*
7. *Nam ad illam investigandam alia via nobis relata non est.*
8. *Idque ideo quia per sensus saltem percipimus objecta externa.*
9. *Et illa ipsa sensuum perceptio intima rerum non pertingit.*
10. *Non ergo rejiciendæ sunt hypotheses, cum videamus ex iis etiam, si falsis, posse tamen verum concludi.*
11. *Hoc tamen non ita intellectu volumus, ac si alias admitteremus hypotheses.*

pes, nisi illas, quæ cum ratione & perientia consentiunt.

12. Nec ideo minus officio Physici isfactum est, ubi adductæ sunt illæ rationes, quæ rerum Naturam apprime explicare possunt, licet illæ saltem videatur esse probabiles.

13. Largimur quidem Cartesio iis somm fidem adhibendam esse, quæ clare recipimus.

14. Sed hoc ipsum cum certa saltem conditione admittimus, nempe si imago in mente, cum ipso objecto extraentem conveniat.

15. Mens nostra nihil fingere potest, sed est absolute Chimera, sed saltem rerum perceptarum ideas male vel coningit, vel dividit.

16. Adeoque nihil de rebus corporeis in intellectu, quod non antea fuerit sensu.

17. Quia vero illa sensuum iudicia, quibus ab incunre ætate usi fuimus absue sufficienti examine, variis præjudiciis & erroribus sunt obnoxia, ad nouum examen revocandæ sunt præceptæ opiniones.

18. Nec tamen ideo de omnibus scel in vita dubitandum, sed de iis saltem, quæ aliquam falsi speciem habent.

C A P.

C A P. II.

De Principiis Corporum Natur-
lium Materia & Forma.

§. I.

*Natura
corporum
ex mate-
ria & mo-
tu depen-
det.*

IN simplicissimo & generali-
rum Naturalium examine de-
nobis occurunt, ex quibus omni-
dependent, quæ de iis sciri posse
nempe *materia & motus*. *Mate-
ria* est tanquam commune aliquod
rum omnium subiectum, quod
naturalem iis essentiam & naturam
buit, ex cuius partibus, quando p-
motum varie disponuntur, oriunt
diversæ ejus *species & forme*, q-
propriam, & ab aliis distinctam
turam cuilibet rei largiuntur.

*Ex Mate-
ria gene-
ralis re-
rum essen-
tia oritur,
ex Forma
specifical-
propria.*

Ita ubi aqua in glaciem convertit-
cum eadem in aqua & glacie ad
partes, sed hic quiescentes, ibi mo-
tus, sed tale saltem, quod generalem
utroque corpore nobis concedit noti-
tiam pertinet, *principium primum* vo-
mus, sed tale saltem, quod generalem
propria.

atque formam illam, quæ inest a-
partibus in motu constitutis, & gla-
ciisdem quiescentibus & rigidis, ac
huic quam illi corpori peculiaris est
propria, alterum principium dicimus,
tale, quod in qualibet re specificam
uram communi essentiæ superaddit.

§. II.

Et hæc duo dicuntur communiter *Corporum
incipia corporum*, quia primo à *Naturali-
um duo
principia.*
ipsis concipiuntur pertinere ad suum essentiam constituant, *teria* scilicet, in qua conve-
nt omnia corpora, & *forma*,
quam varie determinatur ma-
teria, & diversa facie existit.

Principia hic intelliguntur non illa, *Principio-
externa* vocantur, ut *efficiens & finis, rumvaria
interna*, quæ rerum essentiam ingre- *genera
natur, atque ita illud, quod est tan- pud Philo-
m rerum omnium subjectum com- losophos.
ne, materiam vocamus; & modum,
hanc materiam in diversis corporibus
stitutam, conformatam & figuratam
rehendimus, *formam* dicimus. Alias
apud Philosophos ut plurimum di-
guuntur *Principiorum genera, primo
positionis principia, ex quibus res con-
tinentur, ut *materia & forma, secundo genera-
tionis,***

12. Caspari Bartholini.

tionis, quæ ad rei productionem co-
currunt, & hoc sensu Privationem addu-
Aristotelici, quæ tamen pro principio
beri non debet, tortio cognitionis, quæ
rerum notitiam nos ducunt, tale est, h
possibile est idem esse & non esse, & illud C
tesii, Cogito, ergo sum.

§. III.

*Materia ipsa in hoc univer-
omnis est homogenea est, eadem numero m-
homoge-
nea.* *Materia ipsa in hoc univer-
omnis est homogenea est, eadem numero m-
net, nec ante totius interitum p-
rit, vel destruitur.*

*Quomodo
Materia
eadem in
omnibus
corporibus.*

*Cartes.
Princip P.
2. Art. 12,
23.*

Licet alii Philosophorum inter se no-
nihil differre dicant in diversis con-
tribus *materiæ* partes, alii etiam *pan-
miam* cum *Anaxagora* admittant, pro-
bilius tamen videtur, eadem ubique e-
materiam, scilicet quoad proprietate
quæ ad *materiam*, quatenus est nu-
materia, pertinent, nempe *substantiam*
tensam & *impenetrabilem*, quæ mere passi-
se *habet* & *indifferens* est ad quamcu-
que *formam* *recipiendam*. *A. Le Grand.*

§. IV.

*Formæ
quid sunt?* *Formæ* nihil sunt nisi variis
istendi modi ab ipsa *materia* depen-
dentes, quorum omnis differen-

ritur à vario materiæ motu, mag-
itudine & figura.

Consulto hic omittuntur prolixa Phi- De forma-
sophorum, & fere inutiles quæstiones rum origi-
formarum origine, quas alii creari asse- ne Philoso-
nt, cum fiunt ex nihilo; alii educi e ma- phorum
ria, in quo nullo modo sunt nisi in po- variae
ntia; alii formas viventium educi quidem, questiones.
d non creari, ut potius traduci; At cum
ennes illæ qualitates, per quas varie de-
terminatur materia, non dependeant ni-
à vario materiæ motu & figura, vide-
us manifeste formas corporum esse sal-
m qualitatum atque proprietatum con-
triem. Pemble. Boyle. Phil. Burgund.
nicius.

§. V.

Formarum nonnullæ quidem aliis Formarum
agis *essentialis* sunt, scilicet quæ *varietas*
subjectis suis necessario competunt,
mnes tamen sunt *accidentales*, &
læ, quibus plures convenient pro-
rietates, compositæ dici possunt,
mplices vero, quibus pauciores.

Ita figura trium laterum in triangulo est Formæ
forma ejus *essentialis*, quia hac sublata tol- *essentialis*
etur triangulum; rotunditas in globo, &c. *Acciden-*
tiales autem formæ dicuntur *accidentales*, tales, Com-
uia potuit eadem materia vel constituere posse &
tri-simplices.

triangulum, vel globum. Et hujus *essentialis formae* respectu dicuntur aliæ *formæ accidentales*, quæ speciem subjecti non mutant, ut cum ferrum ex frigido sit solidum, idem est specie quod antea, sed per formam *essentialēm* est ferrum, eaque illi speciem & characterem tribuit. Informas *compositas* auri forma numerari possunt, quia ad illam pertinent & soliditas & ductilitas, & pondus & color flavus &c. Maxime autem *simplices* sunt *formæ elementorum*. Adeoque ut rerum natura nobis manifestior evadat, à *simplicium formarum* examine ad *compositarum cognitio* nem progrediendum.

QUÆSTIO I.

An Privatio pro peculiari Principio habenda sit?

Qui Aristotelem sequuntur tria statu generationis principia, materiam, formam & privationem, quia cum generatio & mutatione non esse ad esse, tria hic necessario requiri concludunt, terminum secundum à quo, nempe privationem, terminum autem quem, nempe formam, & subjectum mutationis, quod utrique termino substituuntur, tanquam fundamentum, nempe

Privatio materiam. Cæterum cum privatio rebus non diversa non insit, nec ad earum compositiones se est a concurrat, duo saltem principia admittenda sunt. *Privatio enim est saltem privata forma, quæ in generatione alterius*

Temporis destructa est, nec aliud fuit quam
forma particularum figura & dispositio à
motu dependens. *Poncius.*

Q U Ä S T. II.

Quid intelligendum est per Materiam, quam communiter primam dicunt?

Per materiam primam intelligi debet materia generalissime & indeterminate sumpta & abstracta ab omni forma, atque dicitur rei genitae & corruptae commune ad tempus oddam subjectum. Atque ut rectius immorari possint intelligantur illa omnia, quae proprie adjuvare.

entiam materie pertinent, non inconveniens erit paulisper considerare materiam sine motu, vel ulla earum proprium, quae à motu exsurgunt, hoc est, nisi abstractam ab omni forma, non ideo ulla talis detur, quae non forma aliquæ praedita est. *Zab. Colleg. Combr. Arriag. Poncius.*

Q U Ä S T. III.

Quo sensu Forme dici debent substantiales?

Forma dici quidem potest substantialis si Animarum intelligatur quasi ratio substantiae, hoc tionalis sonus, causa cur corporis aliquod sit certa forma etiam substantia, haec vel illa, non autem per se subsistere.

potest abs- tem si credatur per se subsistere, id eni- que mate- nulli formæ nisi animæ rationali soli con- ria. petit. Per substantiales ergo formas potius intelligendæ sunt essentiales, per quas cor- pora essentialiter & specificè ab omnibus aliis distinguntur. Hsereboord Disp. 35, 36, 38. Arriaga.

QUÆST. IV.

An Formæ corporum viventium beant esse quoddam absolutum, ne- saltem respectivum?

Nonnulli contendunt formas corporum animatorum, esse entitatis absolutas, ne- saltem respectivas, vel à materia depen- dentes. Et hoc quidem de Anima ratione admittimus, quæ est forma hominis, quæ sola per se subsistere potest, non a tem de animis brutorum, quæ depende- ab organis corporeis & materialibus. Ne- enim valet illa nonnullorum objectione quod non ideo negandæ sint illæ entitatis absolutæ, licet non ita omnia circa eas nobis explicari possint, eodem enim ju- dicimus, non ideo negandum esse, ab or- ganis corporeis dependere animas brut- rum, licet per generalem materiæ ejusque motus conditionem non omnes, quas abi- nima brutorum proficiunt videmus, proprie- tates explicare possimus. Philos. Bur- P. I. Tract. 1. Diss. 1. c. 2.

*Brutorum
anima
pendent ab
organis
corporeis.*

CON

CONCLUSIONES.

1. Quia in Examine corporis naturalis
o saltem nobis occurruunt, ex quibus de-
pendent reliqua, quæ de iis sciri possunt,
teria nempe & motus,
2. Ideo duo saltem tanquam genera-
tima Corporum principia admittimus,
mpe,
3. Materiam, tanquam subjectum com-
une rerum omnium.
4. Et formam, quæ à motu & varia
positione partium dependet.
5. Materia omnis homogenea est, nec
struitur ante universi interitum.
6. Primam materiam dicunt, quando
am considerant absque motu & propri-
tibus, quæ à motu dependent.
7. Atque hoc pacto rectius intelli-
nitur illa quæ proprie ad materiam per-
tent;
8. Non tamen ideo illa talis datur,
æ omni forma destituta est.
9. Formæ saltem sunt varii existendi
odi ab ipsa materia dependentes.
10. Et cum à motu omnis illarum ori-
nit varietas, facile apparet, nullas esse
ostantiales, hoc est, per se subsisten-
tis.
11. Si solam animam rationalem exce-
rimus,

12. Dici tamen possunt essentiales quæ subjectis suis necessario compontunt,

13. Accidentales vero, quæ species subjecti non mutant,

14. Licet stricte loquendo omnes sim accidentales;

15. Et compositæ oriuntur forma quando plures concurrunt. proprietate

C A P. III.

De Affectionibus corporum, quæ inseparabiles sunt a Materia nempe Extensione & Divisibilitate Materiæ, Loco & Tempore.

§. I.

Affectiones dicuntur illæ pri
num duo **A**ffectiones, quæ competit
genera, **C**orporibus Naturalibus. Illarum
quædam a **C**orporibus Naturalibus. Illarum
corporibus autem quædam necessario & in
Naturali- perabiliter competit Materiæ,
bus infe- fine quibus illa concipi non potest
parabiles ut extensio, resistentia, divisibilita
sunt, quæ- locus, & tempus, quædam à ma
dam sepa- rabilis.

separabiles sunt, adeoque spe-
natur saltem tanquam simplicia
s accidentia, ut motus, & quæ
eo dependent, qualitates omnes.

Quando in materiae consideratione re- *Nec motus,*
vemus omnia, quæ ab ea, quatenus *nec qualit-*
nuda materia, separari possunt, *vide- tates pro-*
nec motum, nec calorem, nec frigus prie ad
alias qualitates proprie ad ipsam ma- naturam
am pertinere, sed saltem tanquam ejus materie
dentia spectari posse; non autem sepa- pertinent.
posse à materia extensionem seu trinam
ensionem in longitudinem, latitudinem
profunditatem, resistentiam & divisibili-
m; præteria omnia corpora certum
m in mundo occupare, & denique
nia existere, aliquando & durare, quod
pus dicimus; adeoque non dubitamus
tanquam essentiales materiae proprie-
s nominare.

§. II.

Generalissima & maxime effen- *Extensio-*
sis proprietas, quæ potest mate- cum re-
re tribui, est extensio, sed talis, sistentia
et ex juncta cum resistentia seu impe- essentialis
nitabilitate, est id, quod extensionis materiae
materiæ, quam in spatio inani proprietas.
con-

concipiunt nonnulli, tribui ne
potest.

*In sola ex-
tensione
non con-
ficitur essen-
tia ma-
teria.*

*Duae ex-
tensionis
species,
una quæ
competit
corpori, al-
tera quæ
spatio.*

*In extensione essentiam materię posse statuunt Cartesiani, quia non aliam exten-
sionis quam corporeas, ideam haberi pos-
contendunt, cum ibi necessario cor-
adesse afferant, ubi est extensio. Ceteri
autem tria illa dimensio sine idea corpo-
re concipi non possit, merito dubitan-
ali Philosophorum, adeoque licet re-
inferri quidem possit, substantiam cor-
ream sine extensione concipi non po-
non tamen ideo sequitur, extensionem
ipsam esse rem corpoream, cum illa
corpore concipi possit, quemadmodum
genus abstracte concipitur sine spacio.
Duae ergo supponi possunt extensionis si-
cies, una corpori propria, altera spatio
materia vacuo, atque ut distinguan-
tiam extensionis speciem, quam cor-
ribus naturalibus tanquam propri-
tatem essentiale tribuimus, quæque in
solidis competit, ab illa extensione, q.
concipi posset in spacio ab omni corpo-
vacuo, dicimus, materialis esse rem ex-
tensem & impenetrabilem, hoc est, tale
tensem, quod habet resistentiam. Ita licet
extensio sit generalissima corporis affer-
quæ omni corpori competit, non tam
solidi corpori competit, nisi illam cum
resistentia junctam intelligamus. Ph. Ba-
thol. p. 1. Tr. 2. Diss. 1. c. 1. A Le Grand.*

§. III.

Primum. quod concipimus acc-
ere posse *materiæ extensæ*, est
s. *divisibilitas* in partes certis
oris comprehensas; quousque
em illa procedit *divisio*, lis est
er Philosophos.

*Materiæ extensæ competit divisibili-
tas.*

concupinus & Philosophorum alii volunt
poteræ partes ad *atomos* saltem, seu
indivisibilia esse divisibiles, alii au-
t. ut Cartesiani, concipiunt ulteriorem
divisionem admittere posse illud
opus, quod, licet minimum sit, partes
en habet loco diversas. Quod autem
è natura materiæ, ut quælibet ejus
posset dividi, si hoc requireret Na-
, inde patet, quia est *extensa*; quic-
d enim est extensum, habet partes in
gitudinem, latitudinem & profundi-
patentes, & quicquid habet partes,
est dividi, licet actu non semper di-
tetur; atque ita dici potest, toties di-
posse illam, quæ nobis etiam videtur
materiæ particulam, ut sufficiat
rationibus omnibus, quæ in rebus na-
libus contingunt, & ita quamlibet
materiæ particulam potentia quidem ul-
torem admittere divisionem, licet ean-
actu non admittat, quia scilicet hoc
in

*Materiæ partes mi-
nutissimæ divisibiles
sunt po-
tentia.*

*Extensio
præsuppo-
nit divisibi-
litatem.*

Quomodo in Natura non requiritur. Atque h
intelligen- facile patet, quo sensu intelligi deb
da divisi- divisibilitas materiæ in indefinitum, qu
bilitas defendunt Cartesiani, scilicet, quod ill
materiæ determinare non possit mens nostra,
in indefi- que sicutem indefinita respectu intelleg
nitum. intellectus nostri. Probabilius ergo erit dicere,
usque progredi, si non actu, saltem
tentia, materiæ divisibilitatem, ut in
intellectus noster nullum inveniat
minum, quam dicere, dari quasdam pa
culas, quæ non solum actu indivisæ si
sed etiam potentia plane indivisibles, q
atomos vocant; illæ enim atomi, si
sint potentia divisibles, naturam corpo
deponunt, quia omnia corpora sunt
tensa, adeoque & partes habent
possunt dividi. Rohalt, p. 1. c. 9.
Burg. p. 1. Tr. 2. Diff. 7. c. 2, 3. Ha
Diss. 50. Ariagn.

§. IV.

Locus etiam talis est propriet
Prima loci significatio est pro superficie proxime ambiente. quæ competit omnibus corporibus ejus autem triplex est significatio. Prima dici potest *locus externus* vel *superficies proxima*, quæ c
pus aliquod immediate ambit.

mc solam loci significationem tanquam *Solam su-*
riam admittunt *Cartesiani*, & quoties percisiem
cus locum mutare dicitur, id intelligen- *ambien-*
esse de superficie aliorum corporum tem pro lo-
bientium, cuius variis partibus di- *co corpo-*
mode applicari potest; & cum ex- rum ba-
tonem sine materia dari posse negent, bent Car-
oribus plena supponunt esse omnia tesiari.
ia, adeoque extensionem spatii non
tre ab ipsis corporibus. At licet
largiamur quidem omne corpus esse
sum, non tamen ideo sequitur, om-
quod extensum concipimus, ideo esse
spatium.

§. V.

Secunda loci significatio dici po- *Secunda*
locus internus, seu spatium quod *loci signi-*
pus occupat, & sive repleatur *ficatio est*
pore, sive non, manet tamen *locus in-*
capacitas excipiendi corpus, *ternus.*
pus dicitur, quando impletur
pore; spatium autem quando
um est.

mitur hæc loci significatio pro exten- *Extensio-*
illa, quæ singitur in spatio, quod quæ singi-
as occupat, & quæ figura, longitu- tur in spa-
latitudine & profunditate convenit tio, quod
locato, vel corpore contento; differt corpus ve-
m in eo, quod in locato materiam una cupat,
cum qualis est.

cum extensione, in loco vero seu *spatium* *vacuum*
quod excipit vel excipere potest corpora
solam extensionem & figuram illi simili

quam habet locatum, concipiamus. At

Gassendi
opinio de
duplici ex-
tensione,
materiali
& locali.

hanc loci propriam significationem def-
dit *Gassendus*, qui *Epicuri* doctrinam
vacuo restauravit. Ille enim duas admittit
extensionis species, unam *materialē*, t-
est ex. gr. *longitude*, *latitude* & *profunditas*
aqua vel aëris aut alterius corporis
vase quodam contenti; alterum *localē*
quæ erit eadem extensio, quæ restat
inter latera vasis, licet omne corpus
clusum sit, & hæc erit saltem *distans*
inter corpora. Atque ita concipit totum
locum, quem hoc universum occu-
tanquam *spatium* per omnia diffusum
permanens & immobile, in quo
omnium corporum perficiuntur, &
quo commode rerum distantias &
quantitates dimetimur. Nec alio
immobilitas loci repetenda est, quam
illo considerandi modo abstracto &
mathematico. Hoc autem *spatium*
ginarium quodammodo vocari potest,
non sit quid reale, sed in illo saltem
concipiamus corpora contineri,

Locum omni corpore destitutum,

Vacuum *vacuum*, in natura dari posse negant
duplex, *tesiani*, sed *Epicurus*, *Gassendus* & qui in
dissimilatum & sequuntur, hoc admittunt, adeo ut, et
vacuum vel *inane* principii loco sum
Notandum autem est, *duplex* ab his
poni *vacuum*, *coacervatum* & *dissimilatum*

Vacuum quidem *coacervatum* defendi non potest, quia illud nullis hactenus stabilium est rationibus; nec enim nova illa seculo nostro facta circa *inanem* experimenta, Exper. per mercurium & *machinam pneumaticam*, Mag. Phil. ec dissolutio salium in aqua illud proba- Burg. p. 1. erint. *Vacuum* autem *disseminatum*, per Tr. 2. *Diss.* quod intelligunt spatia inter minutissi- 2. c. 8, 9, nas materiae particulas vacua, necessarium 10. liquo modo videri potest in rerum Naturalium explicatione, adeo ut sine eo natura corporum fluidorum, motus, imo osa hypothesis *Cartesiana* de materia sub- ali, vix intelligi aut explicari possint.

§. VI.

Tertia loci significatio est, quan- Tertia lo-
ci signifi-
catio pro
certo cor-
porum situ
in mundo. o nec ad *superficiem* immediate mbientem, nec ad *spatium*, quod corpus occupat, habetur respectus, sed saltem ad *situm* aliorum corporum, sive ipsa vicina, sive remota int.

Denotat enim *locus* non minus proprius locus corporis alicujus corporis *situm* in mundo, ris considerata comparatione cum aliis corporibus, ratur ha- uorum loca situsque sunt cognita & de- bito re- terminata, nullo habito respectu *super- spectu* a- sciei illud proxime contingentis. Et hoc *situm* ali- nudo *locum* mutare dicitur illud corpus, orum cor- Quomodo locus corporis

C

quod porum.

quod modo cum duobus aliis constituebat triangulum, & mox, mutato loco, in eandem cum iis pervenit lineam rectam. Atque hic tantum abest, ut corporis locati *extensio* consideretur, ut potius nullus habeatur respectus magnitudinis corporum, sed quodcumque corpus spectetur saltem tanquam minimum, quemadmodum motus corporis alicuius non consideratur, nisi tanquam in unica linea quam decurreret minima quæque eius particula. Ita quando queritur ubi sit Hafnia, vel Roëschildia, non sollicitus sumus de extensione magnitudinis, quantum spatii utraque urbs occupet, nec aëre immediate ambiente, sed dicimus illam prope *sinum Cödanum* ad littus *Sundici* sitam esse, hanc autem proprietatem *Isefiord.*

§. h. VII.

*Tempus est
determinatio
durationis
rerum.*

Uti omnia corpora, quæ existunt existunt aliquando, ita cum mensura nostra determinat quando, & quantum diu existunt, id *tempus* vocamus. Dici ergo debet *tempus rerum* *ratio*, in qua determinanda ultimum motu Solis, astrorum, horologum imo qualibet *vicissitudine*.

Ut corpora quæque creata aliquem in Duratio-
mundo locum occupant, eumque definit illa deter-
mīens nostra ex vicinia circumjacentium, minatur a-
tque ubi sint determināmus respectu ha- mente no-
bito ad locum aliorum corporum; ita ra- stra per
tione temporis, quando res existit, & quam motum a-
diu, hoc est, ejus durationem determina- liquem.
inus comparatione facta cum motu quodam
certo nobis cognito; non sicut ac Geome-
tra certam atque cognitam adhibet men-
suram, ex gr. ulnam, ut rei quantitatem
dimetiatur. Per tempus igitur rerum duratio
successiva intelligitur, quatenus mens nostra
eandem agnoscit, ejusque durationis or-
dinem ac terminum (hoc est, an diu vel
brevi res durent, an simul cum aliis, an
post vel ante alias) metitur, & comparat
cum motibus rerum cognitis, qui maxime
regulares sunt, ut motu Solis, astrorum,
horologii. Ita quando duratio illa com-
paratur cum certis revolutionibus Solis,
sive diurnis, sive annuis, quædam res si-
mul cum illis durare concipiuntur, quæ-
dam ante, quædam post; unde varia tem-
poris momenta dicuntur, vel *presentia*,
vel *præterita*, vel *futura*.

C 2 QUEST.

QUEST. I.

An dari possint in rerum natura atomi?

Ad Materiæ quidem naturam (inquit nonnulli) pertinet, ut illa possit semper dividi, non autem ad naturam corporis aut particularum minimarum, ex quibus exsurgit materia, quales particulas atomi vocant. Materiæ enim, aiunt, generatio hoc est, ex atomis producitur, atomi aitem creatæ sunt, non vero jam producuntur, illa varie mutatur, dividitur et corrumperitur, haec autem eadem semper manent. At respondemus, haec omnia gratis supponi, nec ullam adduci rationem, cur aliam particulis materiæ, e quibus constat corpus, attribuamus conditionem, quam ipsi corpori; si enim corpus componant, necessario erunt naturæ corporeæ. Dicendum ergo est, nulli

Nulli dari tales atomos, quæ nullis constant posse sunt atque tibus, & plane indivisibilis sunt, sed dari plane quidem illas particulas, quæ plane indivisibilis sunt, & non amplius dividuntur, quia scilicet hoc Natura non exigit, adiutor, licet particulis constent minoribus in eas tamen à Natura non dividantur. Magnanus. Heereb. Lucretius. Bishop Stillingfleet's Or. Sac. lib. 3. c. 2.

QUEST.

QUEST. II.

*An impossibile sit à nobis concipi posse
vacuum spatium?*

Cartesius & qui ipsum sequuntur, *va-
cum spatium omni corpore destitutum* etiamq
non solum non fangi, vel concipi posse, non rursum
*sec naturaliter dari, sed ne à Deo qui-
em omnipotenti in rerum naturam in-
tuci posse existimant.* Et in hac opini-
*one tam constantes sunt, ut, si omne cor-
pus ex vase quodam excludi posset, even-
tum afferant, ut ejus vasis latera eodem
momento ad se invicem accederent, ita
nullum inter ea superstes daretur spa-
tium. Ceterum vident quidem illi nul-
lum aliud corpus interjacere, ubi se tan-
gent duo corpora, sed non animadver-
tent, quod non ideo necesse sit ea se con-
tungere, quæ à nullo corpore disjun-
tuntur. Potest ergo illud vacuum à nobis
concipi, saltem quasi distantia inter cor-
pora, quæ tamen non ideo est materia,
inde enim si foret, nulli corporibus essent
termini; quæ enim extra hunc mundum
nobis concipiuntur spatia, ideo essent
corpora, quod triplam habeant dimensi-
onem.*

*Vacuum a
nobis con-
cipitur ut
distantia
inter cor-
pora
Non sem-
per ibi est
corpus, ubi
est distan-
tia.*

QUEST. III.

*An à motu Solis dependeat tempus
vel esse posset tempus absque
motu?*

Duratio Corpora, quæ componunt hoc universum existunt & durant, quandiu autem dependet a permaneant in ulla duratione, vel in illo motu, sed suo statu, in quo à nobis deprehenduntur. Saltus meus determinat mens nostra, facta comparatione cum motu quodam. Ipsa ergo ratione durationis non dependet à motu, sed saltus ejus determinatio, quæ fit à mente nostra. indiget aliqua rerum vicissitudine, ab antiquis hoc vel illo anno ab Urbe Coniuncta hoc vel illud factum memoratur; post excidium Trojae; a bello Macedonico, vel Punico prius aut secundo, &c. regnante hoc vel illo Imperatore. Quod si autem omnis motus sibi return, & nulla esset in rebus mutatione, non ideo minus res durationis vicissitudo, non ideo minus res durationis licet nihil esset cum quo illius durationis quantitas, ordo & successio à mente nostra conferri & numerari possent. Adeoque cum tempus sit determinatio durationis rationum, sive moveantur sive quiescant, apparent facile, tempus non ita dici posse mensuram motus, quin potius motus sit mensura temporis, & revera tempus idem esset licet Sol tardius, vel celerius, vel non omnino moveretur.

CON

CONCLUSIONES.

1. Extensio licet sic generalissima corporis Naturalis affectio, quæ omni corpori competit, non tamen soli competit, si illam cum resistentia junctam intelligimus.
2. Extensio ergo cum resistentia, quæ penetrabilis est, competit omni corpori, & semper,
3. Sed extensio penetrabilis tribui potest spatio à materia vacuo.
4. Materiæ partes, etiam illæ, quas minutissimas concipimus, divisibles sunt, non semper actu, saltem potentia.
5. Adeoque nullæ dantur atomi, id est particulæ, quæ nullis constant partibus, & primâ line indivisibles sunt,
6. Sed dantur quidem illæ, quæ sunt divisæ, & tamen possunt ulterius dividi, hoc requirat natura;
7. Quælibet enim pars materiæ est extensa, & extensio præsupponit partes, & coquæ & divisibilitatem.
8. Locus sumitur vel pro superficie proxima, quæ corpus ambit,
9. Vel pro spatio, quod corpus occupat.
10. Vel pro situ, quem servat inter alia corpora.
11. Locus ab omni corpore vacuus, quantum dicitur.

32. Tale

12. Tale spatium vacuum, licet in possibile existimetur nonnulli vel concordari in natura posse,

13. Videtur tamen aliquo modo necessarium ad motum corporum explicandum, imo & ad intelligendam Cartam hypothesis de materia subtili.

14. Loquitur autem hic de vacuum dissimilato, illud autem quod coactum dicunt, nullis rationibus vel experimentis defendi potest.

15. Tempus sumitur vel pro rem existentium duratione, vel etiam illa ejus determinatione, quae sit a me nostra.

16. Ipsa illa rerum duratio esse aeternam potest absque motu, nec ab illo pender, sed a nobis cognosci & determinari non potest absque motu, vel vicitudine aliqua.

17. Adeoque tempus idem esset, si Sol tardius, vel celerius, vel non omnino moveretur.

C A P. IV.

De Motu & Qualitatibus

§. I.

*M*otus est *translatio corporis de loco in locum, cuius ejus causa prima est primus motor, npe Deus, secundæ vero varia, inter has prima dici potest ma- ia subtilis vel materia ætherea, e ideoque materia motrix appellata potest.*

loveri dicimus illa corpora, quæ mu- locum. Quod ad motus causam attinet, causa in- quirrit quidem nobis varia series causa-termedia, quæ intermedia dici possunt, dum motus motum ab uno corpore in aliud sferri posse, & eundem impetum rei ectæ à re projiciente impressum, con- motus causam dici posse, tamen Materia progre diamur per multiplices causas subtilis medias, tandem eousque pervenire prima in- ut agnoscamus illam substantiam ter secun- dam & subtilissimam, quam, tanquam das causas nam motus causam in materia ponimus. vim omnem suam ac motum repetere ab

Deus pri- ab alia priori causa, nempe rerum omni-
ma motus Au^{to}re.
causa.

§. II.

*Motus uni corpori in aliis corpori ab transferri potest, & ille impo-
alio com- rei projectæ à re projiciente
municaq[ue]ur pressus, certis quibusdam legi
juncta di- communicatur, juxta quas di-
versas le- mode moventur corpora, pro-
ges.*

*rum magnitudine, pro celeri-
motus, pro varietate materia-
qua constant corpora, & de-
pro diversitate medit in quo-
ventur.*

*Corpora moveantur requiritu-
moventur tactus corporum communicantis in
per contac- & motum recipientis, sed ita, ut
tum & in- sufficiens in uno ad alterius, quod
pulsionem. impellitur, translationem. Et quod-
attinet hujus motus communicationis
Motus le- tura præscriptas; primo ratione ma-
ges varie- dinis corporum: si duo corpora æqui-
sunt prora- æquali celeritate mota sibi occurrant
tione mag- nitudinis. æquali celeritate in partes oppositae
nitudinis. filient; si sint inæqualia, quod min-
corporum. - Proratio- reflectetur, & ambo æquali celerita-
ne celeri- tatem ratione celeritatis motus: si sint ei-
tatis mo- sed inæquali celeritate mota, quod tu-*

debat, reflectetur. Tertio varietas ma- *Pro varie-*
te *varias efficit motuum leges; ita di-* *tatemate-*
as plane ab iis à Cartesio excogitatis riae corpo-
rum leges variis experimentis obser- *rum.*

Mariotte, prout majori vel minori
astica *prædita sunt corpora. Denique* *Et pro di-*
mis experimentis probari potest, quod veritate
pressio, & medii, in quo corpus move- *medii in*
major vel minor resistentia motus de- *quo mo-*
tionem varie mutet. Adeoque non ventur-
andæ sunt istæ motuum leges secun-
se & quasi in abstracto, nihil præter
um & materiam spectande, quemad-
um à Cartesio factum est, sed potius
rerum natura occurunt, & rebus
et nunc sunt, constitutis.

§. III.

orpora mota feruntur, quoad *Corpora*
potest, per lineam rectam, conantur
autem motus determinatio ubi moveri per
occursu aliorum corporum mu- *lineam*
r, fit motus vel reflexus, vel *rectam.*
actus. *A. le*
Grand.

ers quæque materiæ, quæ movetur, In motu
quantum potest, affectat lineam, reflexo mo-
tes tamen aliorum corporum occursu *tus saltem*
Se- to tramite defletere cogitur, manet *determi-*
dem idem motus, sed ejus determinatio *natiomu-*
tur. *tatur.*

§. IV.

§. IV.

Circulus   Quando autem corpora,
 velsuccessio obvia, sunt alii corpori, quod
 corporum vetur, cedere possunt, defleci-
 fit in omni quasi per *circulum*, & occup-
 motu.   locum à priori corpore relicto
 & hoc *circulo* sublato, cessat
 motus.

Quo pacto   Cum impenetrabiles sint materiæ pa-
 corpora de- & omnia in mundo plena suppona-
 flectunt scilicet quoad plena esse possunt, nece-
 quasi in um est in omni motu integrum corpo-
 circularem circulum moveri, quando scilicet co-
 motum.   quod movetur, cogit alia corpora,
 ipsi obvia sunt, & cedere possunt
 flectere in *circularem motum*, & suc-
 in locum à priori corpore relictum,
 que hoc *circulo* sublato vel denegato
 pori cessat ipse motus; hinc fit, quod
 puto undique arête clauso aqua
 riri non possit beneficio antliae, nec
 lio vinum effluere possit, nisi ape-
 in superiori parte dolii foramen,
 quod aër in locum exeuntis vini in-
 possit.

§. V.

A *motu* dependent mutationes *Qualitä-*
qualitates omnes, quæ in rebus *tes a motu*
aturalibus à causis secundis pro- *dependent.*
cuntur, dum per illum varie
nsformatur materia, atque per *Phil. Bürg.*
riam particularum *dispositionem*, *p. 1. Tr. 3.*
gnitudinem & figuram diversa
cie existit. *Diss. 4.*

ta ex *motu* partium materiæ videmus. *Prout con-*
versas inter illas oriri connexiones & fi- *nexiones & fi-*
s. Et illæ diversæ determinationes, gura par-
a corpora distinguunt, & specialem illis ticularum
uunt essentiam, propter quam talia varia, ita
untur, vocantur *qualitates*. Sic Ada- & diversæ
s ex bruto vel aspero fit lævis, idque oriuntur
us agentis mechanici vi, dum existentes *qualitates*
res deteruntur & expoliuntur. Vitrum
tusum ex perspicuo fit opacum, ignis
fusum iterum fit perspicuum. Co-
a rubra in pulverem contrita, fiunt
Clavus sola mallei percussione in-
scit.

§. VI.

Qualitatis ergo nomine signifi- *Quid pro-*
cens illud, quod in corporibus *prie per*
occurrit tanquam causa hu- *qualitates*
D *intelligen-*
jus dum.

jus vel illius sensus in nobis produci ab actione objectorum, illa autem causa consistit in varia figura & dispositione partium materialium.

Differen- Atque hinc omnis generum & specie-
tia inter rūm oritur differentia, & alterata
alteratio- dicuntur, quando leviter saltem muta-
nem & ge- tur, nec nomine suo & specie excidu-
neratio- sed quando ea corpori accidit muta-
nem. ut novum nomen & speciem acqui-
tunc genitum dicitur, vel corruptum;

In genera- quod vel in generatione nova emer-
tionē nova substantia, quæ antea non fuit, vel
non oritur corruptione aliqua plane pereat, sed
substantia, nova saltem oritur congeries qualita-
nec in cor- & affectionum, quæ à sola motu &
ruptione a- nitudine partium dependent. Sic motu
liqua perit sola partium transpositione à laete
cuſſo fieri videmus butyrum; lignum
flammam, cineres & fuliginem ab

Peripate- Ita frustra quis cum Peripateticis
ticorum formas intus delitescentes, aut poten-
formæ, fa- operatrices, aut facultates, & ne-
cultates & quæ speciosa nomina quæsierit in
potentia & logio, cum tota illius ratio ex motu
peratrices struttura partium dependeat, ubi
saltem ex voluti calybis & rotarum coaptatio
affectioni- constantes motus efficiunt. Certe pot-
bus me- tia illa, qua clavis seram aperit, vel
chanicis dit, nihil est à materia & figura
fluunt.

QUE

QUÆST. I.

Quædem motus quantitas fuit ab initio, quæ hodieque manet?

Ita quidem placuit Cartesio, qui eam motus quantitatem in primo rerum ordino à Deo inditam fuisse corporibus insuit, quæ eadem etiamnum manet, à Deo conservatur, ita ut quantum i corpori accidit, tantum detrahatur. Id vero rectius pro incerto requitur; certum autem est, Deum, i materiae creatæ motum ab initio in- lit, posse vel eundem numero conser- re, vel pro liberrima sua voluntate gere & minuere. Cartes. Princip. p. 2. t. 36. Voyage to the World of Cartes. g. 63. A. LeGrand, p. 5. c. 6.

Incertum
est, an mo-
tus quan-
titas in hoc
universo
semper ea-
dem ma-
neat.

QUÆST. II.

In conantur omnia corpora in eodem statu permanere, in quo sunt?

Id haud dubie statui potest, cum ob- Corpora
vemus corpora, sive moveantur, sive non mo-
vescant, nunquam illum statum mu- ventur ex
rete, nisi ab alio corpore vel impellantur se ipsis, nec
motum, vel in motu sistantur. Ita quiescent
rpus, cui semel inditus est motus, nisi ab aliis
D. 2. eun-sistuntur.

eundem suum motum continuaret se per, nisi ab occurso aliorum corporum in illo motu sisteretur, corpus auctor semel quiescens nunquam movebitur nisi ad motum ab alio impellatur. Nihil enim ratio est cur illum suum statum quo semel constituta sunt corpora, mutarent, nisi superveniat aliquid tertiū corpus, quod illa ē statu suo detur.

A. le Grand. p. 4. c. 15, 16.

QUÆST. III.

An fiant motus quidam propter gam vacui?

Aqua in antliis & opinio, fieri omnes illos motus per siphone aſſagam vacui, quos recentiores rectius cendit propter pondus & gravitatem aëris explicat pres- Nimirum cum beneficio antliae vel fionem & phonis aqua ex puteo vel vase quo gravita- educi & exhaūriri possit, ita ut embolus aeris. vel pistillo attracto, statim illum mo- sequatur aqua, & ascendat intra antlia & siphonem, illam aquæ ascensionem ideo fieri asseruerunt, ne daretur intu- tura vacuum, scilicet ne spatium illud quod post attractum embolus relin- tur in antlia, omni prorsus corpore da- tueretur, & ita series hujus universi terrumperetur. Sed vanus est ille me-

sc. c enim vacuus fieret locus, qui potius *Quomodo*
 pleretur à materia subtilli, per po- *intelligen-*
 s antliæ vel siphonis intrante, quem- *dum vacu-*
 modum videmus ope machinæ pneu- *um in ma-*
anticæ Boyleæ, ex vitro quodam vel china Boyle-
piente, ut vocant, exhaudiri posse leana.
 rem, licet nullum aliud in ejus locum
 ultra vitrum succeedat corpus præter ma-
 iam subtilem, quæ poros vitri subit,
 pressa quasi ex poris aëris externi com-
 pessi.

Cæterum si per fugam vacui fieret ille *Aqua quo-*
 totus in antliis, quare saltem sit as- *usque as-*
 censio illa ad certam altitudinem, cum cendit in-
 quam ultra pedes 32 aqua beneficio *antliis a-*
 spirantis attolli possit, etiam qua- *spiranti-*
 que vi adhibita? *Cur deinde ex bus.*

reco undique arctissime clauso nulla
 aqua ope antliæ hauriri potest? Id quod
 quotidiano videmus experimento. Ni-
 trum cum illi omnes motus fiant à
 fissione & gravitate aëris, manifestum
 aquam nec ultra pedes 32 intra-
 liam ascendere posse, quia tunc sit
 a si æquilibrium quoddam aquæ ascen-
 ditis & columnæ aëris prementis, nec
 idem ex puto undique harfe clauso-
 ici posse, quia tunc præcluditur via
 i, quia superficiem aquæ premeret.
L. Burg. p. 1. Tr. 2. Diff. 3. c. 8 Rohault.
c. 12. Esper. Magdeb. A. Le Grand.

QUEST. IV.

*An detur attractio in motu illo,
fit per suctionem?*

In suctione Effectus ille revera provenit ab pellitur li- pulsione, adeoque nec in follium in quora mo- ratione & exspiratione, nec in res- tpectoris. tione animalium, nec in fluidorum antlias & siphones motu, locum b attractio. Ita liquor ille, quem on- gere dicimur, non attrahitur, sed à m pectoris intra os pellitur. *Exp. Magda-*

CONCLUSIONES.

1. Moveri dicimus illa corpora, locum mutant.
2. Cum autem nulla corpora ex se veantur, sed ab aliis impellantur, p ciscitur illa impulsio ab alio corpore, motus ille itidem ab alio impressus communicatus est.
3. Et ita plures causæ intermedie pendent à materia subtili, tanquam à anter secundas prima.
4. Sed illa ipsa materia subtilis lum in se motum haberet, nisi illi datus fuisset à primo motore, na Deo.

5. Unumquodque corpus permanet in
idem statu in quo est, nisi ab alio cor-
pore vel impellitur ad motum, vel in
otu sistitur.

6. Impulsio corporum diversimode
juxta varias leges, quæ tamen ita
nsiderandæ, ut & respectus habeatur
medium, in quo fit motus, & vim
asticam, qua prædicta ~~sum~~ corpora,
in saltem ad nudam materiam & mo-
m.

7. Corpora mota feruntur, quantum
sunt, per lineam rectam.

8. Id tamen non obstat quin circulus
in omni motu, & successio corporum,
am impenetrabilitas partium materiæ
quirit.

9. Per impulsionem enim fit omnis
corus, neutiquam per attractionem vel
ktionem, multo minus per fugam va-

10. Per qualitates nihil intelligi de-
bet nisi certa quædam dispositio, figura
magnitudo particularum materiæ,
et efficiunt, ut has vel illas propri-
tates sensibus nostris exhibeant cor-
pora.

11. Et ab illa particularum diversitate,
et à motu dependet, oritur omnis in-
qualitatibus varietas.

12. Nec aliunde dependent variae potentiae operatrices & forme intus & extescentes, ad quas provocarunt antequam ab affectionibus mechanicis, quae motu oriuntur.

C A P. V.

De Calore & Frigore.

§. I.

*Calor in motu rapi-
do & per-
turbato
consistit.*

Calor consistit in motu partium larum, sed tali, qui rapido & perturbatus, atque a matre quadam subtiliori proficisci quæ poros corporum ingressarum particulas varie & celeriter exagitat.

*In sensibili-
um parti-
quibus nihil accidit præter motum
um agita- manus frigore affectæ, si fricentur;
tio in calo- aqua frigida irrorata; aqua fortis
reprovenit limatura chalybis confusa; oleum
a materia oli cum oleo tartari, & nihil incal-
subtili. sine motu, credibile est calorem
esse præter insensibilium partium varia
in omnes partes agitationem, quam ei
subtilis & ætherea materia, quæ omni-*

porum poros implet. Et cum fluida Motus par-
pora partes habeant, non modo dis- ticularum
etas, sed etiam motu indeterminato celerrimus
vario commotas, neque idcirco ad ad calorem
sum calida sunt, censendum est, ce- requiritur
imum motum ad calorem requiri,
deest fluidis corporibus. Dico ad
sum calida, quia in omnibus fluidis In omnibus
est calor quidam, cum à materia sub- fluidis ad-
agitetur, & fluidæ conserventur est calor.
rum particulæ, licet ille calor com-
mutus cum corpore nostro non ita sit
sibilis. Ita idem balneum uni homini
dum, alteri frigidum videri potest,
ut est agitatio & calor humorum in
pore accedentis ab balneum. Phil.
g. p. 1. Tr. 3. Diss. 2. Rohault, p. 1.
3.

§. II.

Quando ille motus particularum
sat, vel non adeo rapidus est &
turbatus, aut propter absentiam
teriæ subtilis, aut propter par-
tulas ejus adeo subtile & exiguo
ut non sufficient commovendis
tibus corporis, frigus adesse
titur.

Frigus est
absentia
vel immi-
nutio ca-
loris.

An ad ex-
plican-
dum frigus
necessè fit
adducere
effluvia
frigorifi-
ca?

Et ideo marmor, glacies, &c. di-
tur corpora frigida, quod poros hab-
ent constitutos, ut solas subtilissimi
theris minutissimas partes excipi-
ent. Itaque cum prout majori vel mi-
copia adest materia subtilis, ita &
pura vel calida vel frigida dicantur,
asserì potest, frigus nihil esse præter
sentiam & imminutionem caloris, o
quid pro effluviis frigorificis adducere
Hamel, quibus omnes frigoris effi-
deberi statuit, etenim, licet frigus
dem non aliter quam per caloris &
tas imminutionem explicare posse
cedat, arbitratur tamen illud ipse
quod caloris vim ficit, esse quid
& positivum, id quod evinci posse
ex artificioa liquorum congelatione,
artificioa. do nix vel glacies cum sale aut
permixta, & vasi cuidam, vel tubo
circumfusa, aquam in tubo conte-
nente, in glaciem convertit, etiam medi-
ate, aut prope ignem, quod vix
substantiales effluxus ab illa nivis &
mixtura prodeentes, intelligi posse
tendit.

Bacon
Nat. Hist.
Cent. I.

At non opus videtur ad pecu-
liari effluvia frigorifica hic recurrere, cum
dem effluvia, materia nempe sat
quando in circumfusas nivis vel glaciis
particulas agit, ita ut illæ in aquam
vantur, relinquat aquæ particulas in
contentas, quæ ideoque propter ejus
sentiam

iam vindictæ & quiescentes concrescent
laciem. Nec minus positivum quid est,
iculas in frigidis corporibus, quiescere,
in easdem in calidis moveri. Boyle of

QUÆST. I.

*sensu dicendum est calorem inesse
igni?*

alor sumitur vel pro potestate qua-
certis corporibus infusa excitandi
obis talem sensum, vel pro illo sensu Calorisdu-
in nobis oritur ex vicinia rerum,
calidæ dicuntur. Et cum non sint
is distincta vocabula ad exprimen-
& illam actionem objectorum, quæ
sistit in motu vario & perturbato
icularum minimarum, & passionem
ram, quæ consistit in alteratione,
ex motu isto accidit partibus cor-
s nostri, quæ facultate sentiendi
ditæ sunt, plerumque idem caloris
en & attribuitur qualitati nos affi- Calor quo-
ti, & ipsi sensui nostro, qui ex illa sensu at-
obis resultat. Non credendum ergo tribuendus
semile quid illi nostræ passioni inesse est igni.
Sed est vis quædam in igne, per-
data videlicet, & celerrima partium
ratio, quæ in nostris corporibus (quæ
litate sentiendi prædita sunt) excitat
in sensum, quem calorem vocamus,
sed

*Candorni-
vis in quo
consistit.* sed in reliquis corporibus quæ sensu
stituta sunt, non aliud efficit nisi
tum. Ita & de aliis dicendum est,
gr. candore nivis, nisi enim lux in
particulas, ex quibus componitur,
cidat, atque ad oculos nostros resi-
non magis candor dici potest, quam
beratus aër, & occursu corporis con-
repertus, echo dici potest, nisi
aures nostras appulerit. In nonne
autem sensibilium qualitatum adsunt
stincta vocabula pro exprimenda &
one objectorum & passione nostra
objecta dicuntur *sapida*, lingua au-
gustat, objecta *odorata* dignoscimur
factu.

QUÆST. II.

*Quo pacto non solum à calore sed
frigore interdum proveniat r-
eactio.*

Rarefactio a calore prodiens Inter caloris effectus non ultimi-
rarefactio, dum enim rei calefactæ pe-
celeri & perturbato motu agitam
majorem locum postulant. Hinc mo-
fusa nonnihil attolluntur. Ferrum
nitum longius est eodem antea frig-
Idem & de ligno verum est, quod ex
Rarefactio a frigore. expositum longius fit. *Frigus in*
quamdiu moderatum est, caloris
taxat agitationem inhibet, corpora

hit atque densat, cum vero valde insum est, aërem quidem in angustum ligit; quia illius motum expansivum elasticum coërcet, aquæ vero partes atat; ideo ut rarefactio non à solo ore, sed & à frigore interdum oriatur. Nec aqua tubo inclusa, per artificio-
n congelationem nona sui parte aut
tima interdum attollitur, & majus oc-
pat spatium. Atque hæc ratio est, cur
cies aquæ supernaturæ, quia pro mole
levior est. Ita tubi & vasæ plerum-
que franguntur, cum aquæ contentæ
summa primo in glaciem abit: quin
ferrei tubi sclopetorum aqua pleni, &
gentissime occlusi, à frigore cum im-
mu disrumpuntur. Nec alia ratio est
multa vi frigoris corrumpuntur, quam
a per frigus dilataræ aquosæ partes ita
mutant particularum strueturam, ut re-
ui nequeat.

Frigus
quarequæ-
dam cor-
rumpit?

Q U Ä E S T. III.

omodo de caloris & frigoris inten-
sione rectissime judicari potest?

De caloris aut frigoris intensione non Thermo-
lius judicari potest, quam beneficio metri be-
mometri, in quo vel aqua vel spiri- neficio ob-
vini sponte sua sursum ascendit, aut servandi
sursum habitur, prout vel calida, vel caloris &
gida est aëris temperies; atque inde frigoris
E de gradus.

de *coloris* & *frigoris* gradibus ceteris haberi potest judicium, quam per sensum tactus, qui de iisdem saltem comparate judicat, prout scilicet se habet ad calorem partium corporis nostri. eadem res uni frigida, alteri calidus potest.

CONCLUSIONES.

1. Calor sumitur vel pro potestate quæ inest corporibus calidis, vel ex pro illo sensu, qui ex iis in nobis sentatur.
2. Illa actio objectorum calidorum consistit in motu vario & perturbato particularum minimarum;
3. Passio autem nostra in illa alteratur quæ ex isto motu accidit partibus corporis nostri, quæ facultate sentiendi presenti sunt.
4. Non ergo credendum est similitudinem nostræ passioni inesse igni;
5. Sed est aliquid in igne, quod in aliis excitat calorem.
6. Hunc autem calorem sensibilem omnis motus producit, sed ille si quo particulæ varie & celerrime contantur.
7. Frigus nihil est praeter absentiam imminutionem caloris,
8. Cum nondum liquido nobis sum sit dari effluvia frigorifica,

Sed prout vel majori vel minori co-
in corporibus adest materia subtilis,
vel calida, vel frigida dicuntur.

C A P. VI.

Corpore Fluido & Solido, Raro & Densō.

§. I.

Luidum corpus illud est, cuius Corpus fluidum in quo
particulæ omnes, quæ proprie-
tatis massam constituunt, *exiguae* consistit.
& aptissimæ ad motum, ideoque
tui cedunt, & quam facillime se-
mantur, atque à materia subtili-
inter eas se commovente, varie-
tantur.

Consistit ergo fluiditas in *exiguitate* Ad fluiditatem requiritur exiguitas partium.
ad motum expeditam, ad motum ipso, qui ab æthere aut vel humore intercurrente prove-
ulque motu ipso, qui ab æthere aut
vel humore intercurrente prove-
Et primo quidem, quod *exiguitas* ad fluiditatem requiritur exiguitas partium.
ad motum ad fluiditatem requiratur, de-
monstrant pulveres tenuissimi qui li-
brum speciem præbent; nec metallo-

rum fusio aliud esse vedetur, quam partium comminutio. Sic alabastrum minutissimum pulverem comminutum igni admotum liquoris ebullientis fluidem praebet, & bacillo agitatum magis resistit, quam metallum fuisse quin & fumos videtur emittere, tamen saltē sit minutissimus pulvis qui partium agitatione fluidum repräsentat. Deinde, quod in partium

Partium sensibilem motu consistat fluiditas, inde patet, quod in liquoribus corpora dissolvantur & diffuantur, inter corporis solidi partes in suo conservantur. Sales in aqua, imo humido dissolvuntur; metalla in Stygiis, id quod non aliter quam motum fieri potest, cum sint hæc pora ipso humore, in quo dissolvuntur graviora.

Motus partium in fluidis provenit a materia subtili.

Itbi vehemens est particula- rum motus fit evapo- ratio.

Atque uti partes corporum solidorum quæ à fluidis solutæ sunt, in hoc modo detinentur à particularum fluidi materia supponendum est, illas fluidas partes liquiditatem suam conservare perpetuo agitari motu à materia solidam subtiliori illas permeante, quædem in motu est, quæque constaret ex ejusmodi particulis, quibus then materiæ primi & secundi elem indidit Cartesius. Ab hac materia quod ita agitantur particulae liquorum ab invicem segregentur, & per se

ergantur, evaporare dicuntur; ubi *Ubi remisso remissus est & valde subtilis hic sus & subtilis, conservare non potest illam cor-tilis, con-um quorundam liquiditatem, & hoc cretio con-do aqua in glaciem abit. Boyle of poris.*
idity and Firmness. Rohault, p. I. c. 22.
tes. Pr. p. 2. Art. 54, &c. A. Le Grand.
c. 21.

§. II.

*Solidum corpus vel firmum dici-
s, cujus particulae non nisi diffi-
lime dividuntur, adeoque magis
tui resistunt, & juxta se ita qui-
ant, ut earum nexus & series
n interrumpatur ab alia materia,
per eas se commovente.*

Dicimus solidorum corporum naturam. Qualis
sistere in tali quiete & nexu particu- particula-
um, qui non interrupitur ab alia rum quies-
teria inter eas se commovente, quia est in soli-
in corporum, etiam solidissimorum, ad corpore-
is materia, quæ continuo movetur,
t & intrat, sed quando particulas cor-
um non ita sensibiliter exagitat, ut
im mutare deprehendantur, tunc solida-
imus illa corpora; Addimus sensibili- Partes cor-
quia revera etiam solidissimorum cor- porum soli-
um particulæ situm mutare possunt, ut dorum non
sit D. Boyle in turcoide maculas subinde raro locum
locum mutant.

locum mutasse, & in Achate nebulam terdum evanuisse. Et quod in duris poribus partes insensibiles non prouersus motu careant, licet is motus tardus sit, ut sensu percipi non possat in ossibus animalium, quæ crede & augentur, imo & in asperibus abiectis ex quibus, gummi non raro erumpit. Burg. p. 1 Tr. 3. Diss. 3. Bacon's Nat. pag. 22.

§. III.

Qualitates *Qualitates* illæ, quæ vulgo *ta-*
quæ tactiles, *vocantur*, uti *mollities*, *duri-*
les *vocan-* &c. *dependent* vel à varia co-
tur, unde *tatione* superficiei *objectorum*,
dependent à vario situ, figura & connex-
partium omnium corporis.

Corpora Sic corpus solidum, prout partes *mollia* du- varie conformatas, ita vel *molle* est, *ra-*
ra, *fragi-* *durum*, vel *flexile*, vel *fragile*, vel *du-*
lia, *flexi-* Et quemadmodum *mollia* corpora facili- *bilia* & *penetrat* materia subtilis, quam *duru-*
ductilia. *fragilium* partes sese velut in *puncto* *gunt*, *flexibilium* autem & *ductilium* pa- *culæ* magis sibi mutuo *implexæ* *Vitrum* quidem *fragilium* est, sed di- *plumbo*, quod partes *vitri* sese velut *puncto* *tangant*, sed *plumbi* ut & *partes* sunt magis *ramosæ*. *Phil.* p. 1. c. ult.

§. IV.

Rarum corpus illud dicitur, cu-
s pori apertiores sunt, & alia
ateria heterogenea implentur, Corpus ra-
rum &
densum
qua distenditur, & majus occupat
atium, quam ante; *Densum*
tem id, cujus pori pauciores
minores, ita ut in parvo spatio
dem corporis moles continear,
cum particolæ arctius &
opius sibi invicem junctæ sint,
e illud corpus densum sit soli-
m, sive fluidum.

Non enim omne corpus *durum* est den- Differen-
tia inter
sum;
nec omne corpus *liquidum* est rare- rarefactum
glacies enim rarer est aqua, & rarum cor-
rum ignitum rarefactum respectu pus & den-
asdem antea frigidi. *Corpus ergo ra- sum.*

est illud quod pauca constans materia
ignum occupat spatum, seu quod pa-
m habet materiæ in multis locis dis-
persæ, & corpus densum id, quod in par- Corpus ra-
refit per
ingressum
alterius
materiæ
per ejus-
dem poros.
spatio multa constat materia. Intelli-
enda vero hic est illa materia, quæ huic
corpori propria est, & non insensibilis illa
teria, quæ, quando ingreditur poros
corporum, quæ dilatat, fit rarefactio, &
ando egreditur, fit condensatio, conside-
ratur

Quantitas
in rare-
factione
non au-
getur.

ratur tanquam materia extranea, quæ
pertinet ad corpus, quod subiit, & è
egressa est. Adeoque non necesse es-
tis ipsius aut dimensionum incrementu-
m rarefactione fingere, cum ipsa quan-
tum materiæ corpori propria non augen-
tia. Phil. Burg. p. 1. Tr. 3. Diff. 1. c. 3. Ob-
touching Raref. and Condens. 8° Lond. 16
Camerarius Diff. P. 2. Qu. 29. Ad Le Gr.
p. 4. c. 10. 22.

QUÆSTIO I.

*Quaratione aqua fit rara quando
gelatur?*

Aquea-
rum parti-
cularum
natura.

Aqua rara
refactio in
glacie.

Quando aqua in glaciem abit, ex-
pore fluido fit solidum, & ex denso in-
Aqua ipsius natura ita commodi-
concipi & explicari potest, si ejus pa-
culæ flexiles, oblongæ & lubricæ
plantur, ita ut facillime ab interflu-
materia ætherea commoveri, flecti
arctius inter se invicem applicari pot-
quando autem eadem particulæ non
plius à materia illa subtiliori commo-
tus, quiescentes sunt, rigidæ, &
spatium exigunt, ita ut eadem inter-
in utroque hoc statu sit differentia,
est inter anguillas vivas & frigore
gescentes, illæ enim in arctum spa-
tio possunt, hæ vero neutiquam. At
hæc ratio est cur aqua, beneficio frig-
idæ in glaciem conversa, ex denso corpori

um, quia recedente materia subtili, quæ
particulas lubricas & flexiles com-
vendo, eas facile arctius inter se co-
at, eadem particulæ rigidæ & immo-
s fiunt, majusque spatium, in quo
escant, requirunt, quia non tam apte
aliis incumbunt. Atque hanc rare-
tionem à frigore ortam tam necessario
vit Natura, ut etiam ideo solidissima
pora disrumpat, quemadmodum no-
est de lapidibus quibusdam, qui ubi
lidi per hyemem exponuntur intensa
ori, diffiliunt & rumpuntur. Ita &
globi ferrei bellici, &c. rumpun-
quando per artificiosam congelationem
frigore concrescens aqua contenta
nditur, & crescenti moli sua exitum
erit.

Q U A E S T. II.

partes solidi corporis per solam
quietem & immediatum con-
actum inter se cohæreant?

Cartes. Pr. p. 2. Art. 55, 56.

Non quieti solum & immediato par- Aeris pres-
in contactui, sed subtilis aëris pressio- sio ad duri-
corporum duritatem deberi credibile tiem corpo-
cui firmitati etiam accedit figura & rum con-
textus partium interior. Ita celebre fert.
illud experimentum Magdeburgi ten-
tatum,

tatum, quod duo marmora à crassione
pressa tam arcte cohærent, ut vix di-
possint.

CONCLUSIONES.

1. Fluida corpora partes habent
vario agitatas.
2. Ille motus particularum in
proficiscitur à materia subtili poros-
ium corporum permeante.
3. Et ubi vehemens est talis parti-
rum motus, fit *evaporatio*,
4. Quemadmodum ab eodem
nimis remissio & subtili fit *corpora-
cilio*.
5. Solidi corporis natura consili-
queta & nexus particularum.
6. Est tamen in corporum etiam
dissimorum poris materia, quæ con-
movetur.
7. Corpus solidum prout partes
varie conformatas, ita vel molle est
durum, vel *flexile*, vel *fragile*, vel
etile.
8. Non omne corpus durum es-
sum, nec omne corpus liquidum
factum.
9. Densum corpus est, quod pa-
res & angustiores poros habet, &
eadem mole materiae minus spati-
cupat.

o. Rarum autem sit, quando ab alia
eria repleta poros distenditur eadem
es materiae, & majus spatium oc-
cat.

1. Ipsius autem materiae, corpori pro-
e, quantitas in rarefactione non au-
ar, sed saltem eadem ejus moles majus
git spatium.

C A P. VII.

De Lumine & Colore.

§. I.

Umen consistit in *motu* quodam *Lumen & colores.*
corporis *Lucidi* impresso æthe-

substantiæ inter oculum, & ob-
um intermediae, & prout varie
uperficie objecti reflectantur &
pinguntur radit, ita & varii in ocu-
nostris pinguntur *colores*. *Boyle*
Colours.

er luminis & coloris voce non solum *Duplex lu-*
lligitur id, quod in ipsis objectis est, *minis &*
quam causa talis sensus in nobis pro- *coloris sig-*
ni, sed & ipse ille sensus, qui in nobis *nificatio-*
ur ex conspectu Solis, flaminæ &
ob-

objectorum variorum, quæ *lucida* & *rata* vocantur, non secus ac doloris non indicamus illum sensum, quem infixa Lumen in cula imprimit partibus corporis nostris matu par- facultate sentiendi præditæ sunt. Eticularum dem cum objecta, quæ *lucida* voca corporis non immediate oculis nostris applice lucidi con- sed intermediis aliis corporibus diapha- fiftit.

agant, credibile est lucem consistere in tu quodam à partibus corporis lucidi municato æthereæ illi substantiæ, poros corporum diaphanorum implet ut à corpore lucido, tanquam à centro circumferentiam radiis imperturbatus fundatur.

Quod lucidi corporis n

consistat in motu particularum,

difficulter probari potest, cum n

corpus luceat, nisi idem moveatur.

lapis Bononiensis cum calcinatus e

radiis solaribus expositus, noctu

idem & videmus in lignis putridis &

cibus quibusdam cum putrescere in

unt, tunc enim habent partes cele

intestino motu agitatis, de quibus

Th. Bartholini b. m. Parentis mei Li

Luc Animal. Maxime autem hoc

firmatur ex adamante illo *Regis B*

Differen- *niae*, de quo *D. Boyle*, qui lucem spatiæ inter majorem, quo duriori corpori aff motum fuit. Ad lumen autem requiri vi particula- motus particularum insensibilium cel rum in lu- brevis, quemadmodum vehemens & ce, calore dus ad calorem, & ad fluiditatem van & fluidi- inæqualis.

tate. *do*

quia vero hi lucis radii ad oculos nostros
diversis corporibus vel reflexi, vel varie
refracti remittuntur, in hac lucis reflectione
refractione colorum natura posita est.
Lumen ad
colores re-
quiritur.
enim cum corpus coloratum nullum in
ipsis producat sensum in tenebris, sed
apparet coloratum, necessario recipiat
en, cuius natura est, ut reflectatur in
cursu corporum, quæ penetrare non
est; facile apparet, quod lumen sit il-
, quod in organa nostra agit, ut senti-
us colorem, & quod omnis actio corpo-
colorati consistat in remittendis radiis
is, sed cum aliqua in diversis corpori-
s differentia, unde tam varius in oculo
ducitur colorum sensus. Atque hinc Radii lu-
men radios luminis revera corporeos esse, minis sunt
a iis competit corporis proprietates, corporei.
frangi & reflecti. A. Le Grand, p. 5.
S. Rohault, p. 1. c. 27. Cartes. Diop. c. 1.
J. Burg. p. 2. Tr. 1. Diss. 2. & p. 3. Tr. 1.

§. II.

Reflexio accidit radio lucis quan-
occurrit corpori opaco, à quo
delectitur, sed hac lege, ut angu-
s incidentiæ fit æqualis angulo
lectionis.

Reflexio
radiorum
luminis,

F

Cor-

Quot mo-
disreflecti-
tur lumen,
& qua-
lege?

Corpora opaca, à quibus reflectitum
oculos nostros lumen, sunt duum gen-
tis, polita sc. & aspera; illa radios lu-
cet certam partem, hec quaqua versum
gerunt; tam in his quam illis est angu-
lus reflectionis equalis angulo incidentiae, &
principio, tanquam fundamento, nunc
tota Catoptrica, seu speculorum sci-
entia adeoque specula plana radios lucis e-
st ordine & situ remittunt, quo excep-
tione. Atque hæc reflexio motus saltem de-
terminationem mutat, quemadmodum pilo-
lique in parietem impacta, in oppo-
partem reflectitur, ad angulum equali-
D. Gregorii Catopt. Elem. Pr. 4. Catus.
opt. C. 2. A. Le Grand, p. 4. C. 19.

§. III.

Refractio
radiorum
lucis.

Refractio fit, quando radius lu-
cis ab uno medio in aliud diversum
transit, quod prout vel majori,
minori facilitate penetrare potest
ita cursum suum mutat, receden-
tibus a perpendiculari, vel ad per-
pendicularium.

Causa re-
fractionis.

Tamdiu enim radii luminis reflec-
tio itinere, donec occurrat me-
tia medii, per quod transiunt, tu-
enim franguntur, prout in medio in-
magis vel minus denso, diversam in-

unt resistentiam. Ita radii luminis, qui ex aëre in aquam aut vitrum comitant, occursu corporis durioris sic anguntur, ut ad perpendicularē lineam magis accedant. Hanc refractionem manifestissime vidēmus in transitu luminis per humores, qui in oculis reperiuntur. Radii quod-
modo in
humoribus
oculorum
frangun-
tur. enim, vitrum in utraque parte convexum, cuiusmodi est crystallinus humor, duplo citius radios colligit, quam esset ex una parte convexum, planum altera; illud enim radios colligit non *lum* in ingressu, sed & in egressu.

Radii autem recedunt a perpendicularē, Cur sol a ex aqua in aërem transeunt; hinc nobis vide ut nummus in fundo vasis sic positus, atur positi ab oculo oblique spectantis videri quam sub plius non possit, affusa aqua iterum horizon aspectum veniat. Ita & solem videtur deus, etiam postquam sub horizontem scendit. vera descendit, propter refractionem, nam patiuntur radii ab eo emissi, in atmosphera & vaporibus, qui aëri ter- & vicino immixti sunt. *D. Gregorii* *opt. Elem. Scheintr. Fund. Opt. Varenii* *zogr. I. 1. c. 19.*

E 2. QUÆST.

QUÆST. I.

An Luminis diffusio fiat in instanti?

Eclipses satellitum Jovis confirmant, ad luminis diffusionem requiri aliquam temporis moram, ut ad remotissima corpora diffundatur, per à Celeberrimo Mathematico Oleari mero demonstratum est ex satellitum Jovis. Cum autem illa propagatio, & nullus sensus sit acutior, hinc illam in momento tempore perfici arbitramur.

QUÆST. II.

An quidam Colores sint reales, quidam saltē apparentes?

Realitas. Omnes colores æque veri, & reales, si quæ colori-imo stricte loquendo, nulli sunt realibus tribui. ipsis objectis, quia extra oculum nostri tur, dependet non sunt. Sed est quidem extra oculum a judicio nostrum illa superficies objectorum, quando reflectit ad oculos nostros rursum lucis varie refractos, tunc in oculo par- guntur colores. Realitas ergo illa, a coloribus tribuitur, non dependet nisi a judicio nostro; quando percepti coloris referuntur ad objecta, quibus non ins-

in oculo nostro omnes pingantur,
il. Burg. p. 3. Tr. 1 c. ult.

QUÆST. III.

*In Album & Nigrum dici debeant
Colores?*

Albedo ex sola luminis reflexione o-
ur, nec est nisi lumen undiquaque re- nigredo
xum, ideoque proprie non est color; quid sunt?
nec nigredo, cum nigra corpora im-
plant, & suffocent radios lucis, ita ut Nigra cor-
oculos nostros non reflectantur. Hinc pora radiis
emus duo corpora, penitus homoge- solaribus
quorum unum candidum & alte exposita,
nigrum, si simul radiis solaribus diutius ca-
panantur, non simil modo incal- lorem tu-
e, sed nigrum diutius calorem tu- entur.

Ex refractione autem luminis ori-
tut colores, inter quos flavus, ruber
cæruleus. veluti primarii censendi
quia ex iis cum luce & umbra, seu
& nigro temperatis, nascuntur re-
colores. Id quod in vitris colora-
luculenter apparet: si enim flavum
cum cæruleo jungas, lux per
tamque transmissa, viridem colorem
parte opposita depingit; rubrum cum
croceum; rubrum cum cæruleo,
pureum. Ita colores in prisme vitro
mutantur, prout in varia objecta
corata projiciuntur; & in iride ex fa-

vi & cærulei vicinia nascitur
color.

QUÆST. IV.

An Colores sint extra oculum?

Ad lumen tria requiruntur, 1. ria illa, quæ lucida est, cujus pars in motu constitutæ sunt. 2. Mat diaphana & transparens, quæ lumen transmittit, dum à motu particulæ corporis lucidæ premuntur globuli aetherei, quibus probabiliter concipitur. 3. Oculus excipiens lumen, qui, quando simpliciter resunt ab objectis, lumen exhibent inculo; quando autem varie refracti colores repræsentant. Adeoque lumen extra oculum non est nisi motus illæ propensio ad motum, seu pressio; autem non est nisi varia conditio superficie corporis, quatenus partes varie dispositæ; ipse autem ille quem propriæ lumen & coloris vocem primimus, nobis proprius est, nec extra oculum. Adeoque nec ullæ lores sunt in tenebris; ubi enim nullum lumen est, ibi nullus color. Im notandum est, quod ille, qui cœnatus est, nullam colorum ideam habet possit.

CONCLUSIONES.

1. Corpora, quæ lucent, particulas habent in motu constitutas.
2. Lucem illam transmittunt corpora aphanæ, dum per radiorum luminis, seu substantiæ æthereæ, quasi pressionem quam, æqualiter circumquaque ab objectis cedis diffunditur.
3. Quæ lucis propagatio, licet sit certima, non tamen sit in instanti.
4. Illi autem radii luminis incidentes objecta opaca, quando ab iisdem similiciter reflectuntur, excitatur in oculo nomen;
5. Quando vero simul varie franguntur, hibentur in oculo colores.
6. Et cum lumen in illa pressione æthereæ materiæ, à motu particularum corporis lucidi orta, consistat,
7. Et colores in varia luminis reflectione, & refractione,
8. Facile apparet, quod nulli colores sunt, vel in tenebris, vel extra oculum,
9. Nisi sumantur pro sola superficie iecti, quæ prout varie est disposita, ita varie remittit radios luminis ad oculum.
10. Non ergo valet illa distinctio, vultu colorum in reales & apparentes,
11. Cum omnes æque sint reales, & oculo nostro pingantur, extra quem nihil.

nihil sunt præter luminis radios à superficie objectorum varie reflexos & fractos.

12. Primarii colores dici merentur, *ber, flavus & cæruleus*, quia ex iis, luce & umbra, seu *albo & nigro* temporis, oriuntur reliqui.

13. *Albus & niger* non sunt proprii colores, ille enim saltem est mera lumen in omnem partem reflexio, & hic minus suffocatio.

C A P. VIII.

De Sono, Sapore & Odore.

§. I.

*Sonus in
motu tre-
mulo pos-
tus.*

Sonus consistit in motu quod tremulo, à collisione duorum corporum orto, & aeri communato, atque ita ad aures delato.

*Motus ille
tremulus
est in par-
ticulis in-
sensibili-
bus tam*

Motus ille tremulus & reciprocus in non solum talis est in ipsis corporibus sonoris, eorumque particulis insensibili- sed & eodem modo per intermedios aerem, repetitis vibrationibus similiter mente, propagatur ad organum auditum.

quemadmodum tremulus ille motus à Corporis
 & duro corpore in aërem trans-solidi,
 ti potest, ita & idem solidis corporibus qnam ac-
 ère communicatur. Atque hinc vi-
 nus chordas ad similitudinem aliarum,
 eodem modo tensæ sunt, sonum
 & vitrum ad certum vocis humanæ Vitrum ad
 um, primo totum tremere, deinde in certum vo-
 ta rumpi. Ita & credendum haud cis huma-
 ie est, corporis solidi partes etiam nœ sonum
 imas, ex. gr. campanæ, eodem motu rumpitur.
 roce agitari, quem aëri circumfuso
 municant; illum enim partium quasi
 vitum & tremorem deprehendimus manu
 osita campanæ agitatæ. Nec aliunde
 ros illos subfultus particularum in sono
 antius deprehendimus, quam in scy-
 vitreo, cui aqua infusa est; quando
 cet margines ejus digito circumducto
 nimus, immoto tamen manente toto
 pore vitri, tunc aqua contenta ita
 habitur motu illo tremulo & subfultorio,
 uasi crispetur & bullas excitet, guttu-
 ue in altum projiciat, quem motu
 eodem modo à particulis scyphi so-
 i exagitato accipit. Nec aliud in
 plectrum instrumenti musici colo-
 nia obducunt, quam ut asperitate sua,
 si totidem denticulis, chordas motu
 proco exagitet; quando autem in
 cordis, vel tympanis flaccidis, & tintin-
 nulis, admota manu, inhibetur ille
 & tremulus motus, etiam sonus
 mutatur vel mutatur. Bacon's Nat. Hist.
 Cent.

Cent. 1, 2. Phil. Burg. p. 3. Diff. 4.
Rohault, p. 1. c. 26.

§. II.

Sapores a *Sapores* consistunt in certa
certa figura & figura partium, u-
ra parti- omnis illorum oritur varietas.
um depen-
dent.

Quod certa & determinata in partici-
gustum sufficientibus requiratur me-
inde patet, quod multa corpora sunt
sipida, non quia destituantur figura
A mutata linguam afficere potest, sed quia
figura par-tam non habent, adeoque eadem
tium mu- sapida sunt, ubi aliter disponuntur
tatur sa- particulae. Ita argento, cuius missio-
por. tegra est insipida, in aqua forti dissol-
& in crystallos coagulato, nihil est
rius. Vitrum est insipidum, con-
tamen ex salibus, quæ maxime lini-
feriunt. A. Le Grand, p. 8. c. 13. Phil.
p. 3. diff. 4. c. 1. Rohault, p. 1. c. 24.

§. III.

Odores in *Odores* consistunt in substan-
quo con- - sed subtili admodum, partium
sistunt. *fluxu.*

In odori- *Effluxus ille est quasi evaporatio*
bus fit par- *rundam particularum, quæ subtile-*
tium sub- *mobiles, & cum humido mixta,*

ditæ figura, quæ commovere potest *substantialis* vorum filaments per olfactus organum *effluxus*. haribus dispersa. Id quod inde haud *Per calore* appareat, quod per *calorem par-* rem inten- sâ odoratæ magis effundantur, & frigiditudo odor. easdem in quiete detineat: atque *odo-* *In humidis* magis sint corpora, quamdiu propter *corporibus* *undam humiditatem* partes illorum *diutius* *mobiles*: & denique quod varia *conserva-* tur corpora dura, quæ tum demum *tur*. *em* emittunt, quando *vel* accenduntur, *solum* invicem affrictantur. Ita mar- *Odor exci-* *nigra* & *solidissima* *saxa* nonnulla, *tatur ex* *orum*, dum poliuntur, attritione, attritione *em* emittunt, etiam sine *externi ca-* *corporum*. *adminiculo*, valde sensibilem. Ex *mentatione* & *motu* *particularum* *odor* *Et fermentum* *conditum*, quod deprehendimus in *uvis*, *tatione* & *calce*, cui *aqua* affunditur; *imo* *putredine*. *Ex putredine uti in Mosco, Zibetho & qui-* *lam brutorum* *stercoribus* *apparet*. *od* autem cum *substantiali effluxu* *con-* *sti* *sint odores*, *exinde* *patet*, *quod* *particula-* *num*, *petroleum*, *camphora*, &c *ero-* *rum in* *a*, *imminuantur* *tandem* *pondere*; *odore* *sunt* *denique* *quod* *valde* *subtilia* *sint* *illa* *valde sub-* *tilia*. *poribus*, *ut* *chirothecis* *Hispanicis*, *diutissime* *odorem* *conservant*. *Phil.* *g. p. 3. diff. 4. c. a. Robaust.*, *p. 1. c. 25.*

Q U A E S T.

QUÆST. I.*An aer Soni sit vehiculum?*

Aerem esse soni vehiculum haud ob-
patet, ubi animadvertiscas, sonum
percipi posse vel in aqua, vel in ma-
pneumatica sublato aëte. Præterea
mentorum & tonitru bombus vitri-
nestrarum non raro confringit, vinum
alios liquores turbat, quæ mutatio-
que ab aere commoto proficiscitur. A
que videmus & vento secundo recti-
nos deferri sonum, & eundem, quo
purius, eo etiam melius percipi. Q

*Vento se-
cundo &
aere puri-
ori rectius
percipitur
sonus.*

*Tardius fit
Soni pro-
pagatio
quam dif-
fusio lucis.*

admodum ergo corpora lucida oculos
vent per intermediate materiam
am, ita corpora, quæ sonora sunt, au-
riunt mediante aere, cui eundem
acceperunt, imprimunt motum.
autem nobis communicatur lux
sonus, ideoque observamus, sonum
ploso tormento bellico tardius nonni-
nos deferri, quam lucem flamma-
erumpentis. *A. le Grand, p. 8. c. 1.*

QUÆST.**T 2 E U O**

QUÆST. II.

*n credendum sit Odores esse posse
sine substantiali effluxu, licet vi-
deamus corpora quædam etiam
diutissime odorem spirantia, non
ita sensibiliter minui pondere?* Ba-
con's Nat. Hist. p. 177.

Non ideo effluvia substantialia negari Effluvia o-
buent, licet tanta eorum sit subtilitas, dorificare-
sensum vim plerumque effugiant; vera sub-
stancialia
illa quæ revera sit, particu-
um secedentium jactura, non ita de-
shendi potest. Quam enim subtilia vix sensi-
ent illa in leporis, vel cervi vestigio bilia.
rentia effluvia, quæ tamen à canibus
naticis post aliquod etiam tempus
actu percipiuntur? Imo & dici haud
pte potest in iis corporibus, quæ
tissime odorem spirant absque nota-
ponderis imminutione, ab aëre cit-
infuso continuo iterum reparari se-
uentium effluviorum jacturam; quem-
nodum observatum est, vitriolum
a, oleo & spiritu per distillationem
liatum, novum aquæ, olei & spiri-
proventum trahere ex circumfuso
e, quando saltē sub dio expositum

Pondus,
quod per
effluvia
substanti-
alia amit-
tunt corpo-
ra odora
alia sensi-
reparari
potest.

CONCLUSIONES.

1. A tremulo & reciproco motu depdet sonus,
2. Qui per aërem, tanquam vehicul propagatur ad organum auditus.
3. Illo enim motu posito ponitur son & sublato tollitur.
4. Et eodem etiam partes insensibili minutissimæ corporis sonori subsilium tremunt.
5. Qui motus duri & solidi corp in aërem transmitti potest;
6. Quemadmodum etiam ille idem lidis corporibus ab ipso aëre communi cari.
7. Sapores dependent à certa qualitate particularum dispositione:
8. Id quod inde apparet, quod cor quæ sunt insipida, fiunt sapida, ubi disponuntur eorum particulæ.
9. Odores esse non possunt absque substantiali effluxu,
10. Licet corpora interdum dimid odorem spirantia non sensibiliter inquantur pondere.

C A P. IX.

e Gravitate & Vi Magnetica.

§. I.

Ravitas est qualitas, qua cor- Gravium
porum
a gravitatis actio non impediri- proprietates.
t est ab interpositione ullius cor-
poris hactenus nobis noti, & ad
m conserunt partes omnes in-
riores corporis. *Gravia* corpora
um motum suum inter descen-
dendum accelerant; ita tamen ut
erti huic accelerationi præstituti-
nt fines, & descensus propter
sistentiam medii tandem fiat
quabilis.

Non alia magis qualitas occultæ no- Gravitas
meretur, quam *gravitas*. Etenim & levitas
corpora, quæ in ære non sustentata de- quomodo
sum feruntur, *gravia* dicuntur, & quæ explican-
i relicta ascendunt, *levia*; sed horum tur a Phi-
otuum principia non ita clare ha- losophis.
bus explicata sunt. Ut enim *gravitatis*

& levitatis naturam exponerent Philosophi, dixerunt *instinctum* quendam inesse *gravibus corporibus* centrum terræ attingendi; *levibus* vero ab eodem recedendi. Alii omnia corpora ad centrum terræ tendere crediderunt; alia majori, alia minori impetu. Non nulli denique omnia corpora dixerunt ascendere, & à centro recedere conatus quædam magis quam alia. Novi me *Cartesius* singit partes corporis cuius, quod *in gyrum circa centrum* movetur, *secessum* ab eo *moliri*, illaque magis, quæ ad motum aptiores sunt atque ita, cum terram una cum aëre crassioribus corporibus supponat in *ida* & *ætherea* substantia velut fluctu & turbinato motu vorticis instar cumagi, hanc ætheris materiam majori conatu à centro recedere debet quam terrestria corpora, quæ ad motum minus idonea sunt; illamque ita redendo, locum crassioribus relinquere illa deorsum propellere. Nuperrime *genius gravitatem corporum deduxit* impetu, quem, ut recedat à centro, facit *materia fluida*, quam supponit a centrum Terræ quaquaversum veri, adeoque & deprimere omnia corpora, quæ hunc ejus motum sequi non possunt. Et licet difficile sit dare talem analogum in natura motum, qui in omnibus partibus fertur, tamen similem in quæ particulis motum supponere

Phil
enda
n te
eodam
d co
; f
No
xeru
conu
Tovil
is a
ntru
ill
sum
ére
is /
tatu
ar c
z
lebe
nom
ere
a
kit
ent
it c
a c
i m
tal
in
e a
im
mur; imo & infusione metallorum,
refertim argenti, quando per doci-
sticen probatur, haud obscure talis
prehenditur. *A Le Grand*, p. 4. C. 11.
il. Burg. p. 1. tr. 2. diss. 3. *Rohault*. p. 2.
28.

§. II.

Magnetis proprietates hæ sunt *Magnetis*
acipuæ: quod ferrum ad se tra- proprieta-
t, ut vulgo loquuntur, vel alium ^{tes.}
agnetem; quod certum quendam
um mundo affectet, polum suum
stralem ad polum mundi borea-
m convertens; & denique quod
inc vim ferro communicet!

Per occultam fieri qualitatem vulgo *Magnetis*
citur, quod *magnes* in certa quadam *actio* non
stantia ferrum ad se trahat, & quod si per qua-
se *magnes* eodem modo ad ferrum, vel litatemo-
cum magnetem accedat; deinde quod occultam, sed
eadem vis ferrum trahendi com- per mani-
unicetur ipsi ferro, quando saltem festum mo-
rtae magnetis parti attritum est; & tum loca-
nique quod *magnes*, & ferrum vi lem.
Magnetica imbutum, peculiarem in-
undo situm affectent, unam semper
tem ad Septentrionem obvertendo,
positam vero versus meridiem. Atque

illi omnes, quos tales in *magneti* opere
lorum judicio deprehendimus, efficiuntur
licet per manifestum satis localem mo-
tum fiant; tamen quia hujus mo-
tus ita ad certam semper partem dete-
nati, causa non adeo sensibus no-
tata obvia est: ideo hanc quasi *occultam* quia
tatem admiramur. *A. Le Grand*, p.
c. 10. *Cartes. Pr. p. 4. Phil. Burg. p. 10.*
Tr. 3. c. 6. Rohault, p. 3. c. 8. *ad*
bertus.

§. III.

In magnetis. Notandum autem est, nullus
non est *attractionis* proprius fieri *attractionem*,
attractio, sed *revera impulsionem* esse quandam
impulsio. utroque corpore, & *magnete* non
ferro, quæ *impulsio* commodissime
explicari potest per motum al-
lius materiæ intermediae, ita
in motu constitutæ.

Nulla pro- Nulla enim in nobis est clara &
prie datur stincta *attractionis* idea, nisi ea cum
attractio. *pulsione* conjuncta; nec est ulla in re
natura *attractio*, nisi saltem ad sensum
vulgi. Ita, cum corpus, quod moveatur
subsequitur causam moventem, uti
rem aliquam fune adducimus, *attrac-*
nem dicimus, cum tamen hoc non
est.

ne impulsione. Atque ita hic in magnetis illud attractioni vulgo tribuitur, quod veræ impulsioni debetur. Adeo Magnetis quando magnes fertur ad ferrum, motus orientis vel etiam ad certum terræ polum datur ab impactus convertitur, id fieri existimabilius per impulsum alterius corporis interiorie submedii, vel materiae in motu constitutioris.

§. IV.

Et determinationem illius materiae, quem habet hæc materia magnetica, haud obscure indicant directione & inclinatio magnetis; unde concludimus, illam per terræ polos Septentrione in austrum aut visim ferri; eandemque poros magnetis & ferri eodem modo ingredi. in quem finem haud inconveni- inter talis figuræ esse supponitur, ut & andem remeare viam eadem parti- alæ non possint, adeoque vel instar ochlear contorta fingitur, vel aliis figuris prædita, quas iidem effectus necessario sequi possunt.

Materiæ
magneticæ
motus quo-
modo fit?

Qui-

Materie Quinam enim sit hujus *materie* *magneticae* *natica* motus, evidentissime patet *particulae* ipsius *magnetis*, & *acus nauticae* direzione, nempe, quod ita à polo australi Borealem, aut viciissim, feratur, ut eadem remeare viam eadem particulae non possint. In quē finem aptissimam huic *materiæ* figuram tribuit *Cartesius* quando illam instar *cochleæ* contenta & *striatam* singit, illamque vorticis star, circa *terræ* globum ab uno ad alterum polum per lineas axi mundi *parallelas* commeare. Cum autem *semper* aut *magnetem* offendit, per illorum pores, qui *terræ*, præsertim interioris poris similes sunt, liberius moveri, eosdem in sui motus leges inflectere. licet hæc omnia non nisi mera conjectura niti videantur, intermedium inveni aliquam *materiam* ejusdem, vel milis plane *naturæ* hic requiri, demonstrat illa convenientia, quæ est in effectus omnes à *vi magnetica* prodentes, & illos, quos concipimus à modo descripta produci posse: quae sunt, *magnetis* versus polos mundi *versio*, & prò diversitate locorum *inclinationis* varia; *magnetis* cum *ferro* vel *magnete* *conjunctionis*; denique *excitatio* & *communicatio* *virtutis magneticae* *ferro*. Probari quinetiam potest illa *materiæ* *magneticae* motus, ex acu nautica quæ varios obtinet situs, prout variis circa *magnetum* componitur. *Pictor*

limatura calybis temere in char-
m, sub qua positus est *magnes*, effusa,
ros & vortices pulchre descriptos vi-
mus, dum succussa charta, limatura
velut in quosdam annulos se aptat,
orum illi sunt majores, qui in partes
viciniores redeunt, & prout varie
charta movetur magnes, ita & lima-
re calybis in varias partes inflectun-

Q U A E S T. I.

Gravitas quæque *corpora* in suis
locis gravitent?

Gravitas quæque *corpora* in suis locis
vitare, probatur ex aëris æquilibrio
suspensi hydrargyro, aut aliis liquo-
us. Hinc patet, cur urinatores vix ad
dum maris possunt descendere, nisi pe-
us appenso pondere: cum enim ab a-
omni ex parte, quasi in æquilibrio,
tineantur, eo majori vi repelluntur,
o altior est aqua. Adeoque quando
pus grave consideramus in aëre vel a-
, non perspecta nobis esse potest ejus
vitas absoluta, sed saltem pondus, quo
erat æqualem massam vel aëris, vel

Q U A E S T.

QUÆST. II.

*An vis Magnetica jure dici possit
qualitas occulta?*

Magnetis Non certe magis quam calor, aut *qualitas* quæ *qualitates*, quæ etiam manifestissimæ *non magis* habentur. Etenim ut legitima sit *renaturalium* indagatio, licet non raro *occulta*, quam *ca-* occulto lateat vera illa causa, ex quæ *varios* *naturæ* *effectus* *productos* miram sufficiet tamen Philosopho in *subjecti* *cujus* *natura* explicanda, id reperisse quod facilis reddipotest ratio omnium, in eo deprehendimus, *effectuum*; sed ut *suppositioni* nostræ nulla sint phænomena contraria. Nec enim aliter explicare possunt *qualitates* reliquæ, etiam *quas* manifestissimas esse credimus. quia per calorem videmus partes suæ mutare, alia donari figura, & etiam fieri ad sensibilem usque evaporationem; ideo caloris naturam consistere supponimus in motu cuiusdam corporis subtilissimi, quod sensus nostros fugit, sed cuius præsentiam saltem ex effectu concludemus cogimur; quia illam, quæ in particula calore fit, mutationem, sine motu non posse, manifestum est. Atque hanc methodo explicantur illæ *qualitates*, quæ in *manifestis* vulgo habentur; quod si autem idem de *occultis* reperiri possit, non manifestis in his quam illis *naturæ* accusanda est *obscuritas*.

QUÆST.

QUÆST. III.

Quid sit *Magnetis inclinatio*, & quid
declinatio?

Acus vi *magnetica* imbuta, & ad æquum posita, statim illud amittit, & *Magnetis* *inclinatio*.
ipsi illius australis, quæ ad polum
andi borealem tendit, statim deprimi-
; atque eo magis quo polus mundi in
regione plus attollitur; atque hoc est
od *magnetis inclinationem* vocant, quæ
æquatore fere nulla est. Ideo nautæ
am, vel aliud corpus leviusculum alteri
remo acus nauticæ solent adjicere, ut
equilibrium tueatur. Nec absimili modo
incipi potest hæc acus nauticæ ad terram
impositio, ac videmus acum *chalybeam*
suspensam ad *magnetem* ipsum se con-
tere: hæc enim polo *magneti* admota
e insitit ad perpendicular, versus æ-
ntorem *magnetis* magis ac magis inclinatur,
& in ipso æquatore situm *magneti*
allelum obtinet. Adeo ut valde pro-
prie sit è terra ipsa, præsertim interio-
tanquam ex *magnete* profluvia quædam effluvia
ntinentur à Septentrione in austrum aut *magne-*
ti *ferri*. Quia autem ista terræ in-
ioris constitutio in diversis locis varia
e potest, & diversimode etiam mutari;
ne forsan ratio duci posset, cur *magnes*,
et semper polum suum australem ad po-
lum

Magnetis lum mundi borealem convertat; tam
declinatio. nonnunquam paucis gradibus à Septem-
 one declinet, quæ variatio etiam in iis-
 locis non raro mutatur.

CONCLUSIONES.

1. Gravia Corpora centrum terre
 tunt,
2. Ita ut inter descendendum
 retrur eorum motus, donec æquili-
 fiat.
3. Et hæc qualitas, si quæ alia, un-
 dici meretur, licet variis modis à Philo-
 phis explicata.
4. Maxime vero probabile est cor-
 deprimi ab impulsu materiæ fluida &
 tiliis,
5. Cujus motus supponi omnino
 poterit quaquaversum circa centrum ca-
 fieri.
6. Qualis motus, qui fit in omnes-
 tes, licet rarer sit, tamen in aliis
 corporibus fluidis observatur.
7. Vis *magnetica* est, qua corpora
 certam terræ partem diriguntur, scilicet
 versus polos.
8. Deprehenditur hæc vis in mag-
 neto & ferro à magnete tacto.
9. Ille autem *magnetis* motus, quo
 versus terræ polos dirigitur, & ad ferro
 accedit, non sit per attractionem, sed
 impulsu materiæ subtilis.

10. Cujus materiæ motus supponitur
ri à septentrione in austrum, atq; vi-
sim; eodemque modo poros magnetis
et ferri ingredi.

11. In quem finem probabiliter conci-
tur constare particulis *striatis*, aut alte-
ris figuræ, ut eandem regredi viam ne-
ceant, quæ per poros ferri & magnetis
pedius commeant, eosque sibi adap-
t.

12. Et talis materiæ *magneticæ* ne-
cessitas non difficulter probari potest ex
evidibus magnetis.

13. Imo & ejus motum elegantissime
scribunt gyri & vortices limaturæ cha-
ris, ubi spargitur super chartam, sub
a positus est magnes.

14. Nec improbabile est ipsam terram,
desertim interiorem, ejusdem esse na-
turam.

15. Cum pro diversitate locorum terræ
elevationis poli, diversa sit *inclinatio*
magnetis,

16. Qui non alio modo ad terram ipsam
convertit, quam acus chalybea ad mag-
netem.

C A P. X.

De Elementis.

S. I.

Elementa
materiæ
partes mi-
nutissimæ.

Elementa dicimus materiæ p-
tes minutissimas, & inse-
biles, ex quibus aliæ majusculæ
sensibiles componuntur; ita ut il-
lum formæ maxime sint simpliciæ.
Atque hoc sensu nec *Ele-
menta Aristotelicorum*, ut *ignis*, *aer*, *ea-
terra*, nec *Chymicorum*, ut *sal*,
phur & *mercurius*, prima rem
elementa dicenda sunt; cum
corpora, quæ his vocabulis in-
cantur, sint revera compo-
Boyle's *Scep. Chymist.* A. He-
boord *Melet. Robault*, p. 1. c.
20. *Ph. Burg.* p. 1. tr. 1. diff.
c. I. &c.

Quomodo
varie ele-
menta de-
termina-
runt Phi-
lip. Iosophi.

Dicuntur quidem elementa entia
simplicissima, ex quorum varia
tione alia deinceps corpora varie com-
possunt: sed in numero elementorum de-

inando non conveniunt Philosophi; id-
e ideo, quia res ab iis non perspectae
nt in propria natura, sed potius in re-
ectu ad *sensus*, quos in nobis producere
tæ sunt. Ita Philosophorum illi, qui ad
iūm *visus sensum* animum attenderunt,
eruerunt hujus mundi elementa esse lu-
lum & obscurum; alii, qui ad tactum om-
nia retulerunt, vel liquidum & solidum, vel
idum & frigidum statuerunt elementa.

posteriorum numero fuit Aristoteles, qui Zabar de
imo perpendens calorem, frigus, humi-Qual. Elem.
ratem & siccitatem; deinde videntes, duas Poncii.

illis qualitatibus in eodem subiecto
sse concurrere, & quatuor posse invi-
m jungi quadrupliciter, statuit quatuor
menta; nempe unum frigidum & siccum,
od terram appellavit; frigidum & humi-
m, aquam; calidum & siccum, ignem;
idum & humidum, aerem, & totidem e-
mentis quatuor mundi spatia cœlo com-
prehensa repleni voluit; iūnum terra, sum-
um igne, proximum summo, aere, proxi-
um imo, aqua.

Quod Chymicorum elementa attinet, illa
nte non omnium prima sunt, sed dic
sunt partes sensibiles corpora compo
entes.

§. II.

Verum ut rite stabiliatur numerus clementorum, debet id fieri ^{Cartesii} Elementa.

H 2   *juxta*

juxta determinationes, quas concipiimus accidere posse materia in se consideratae, & absolute; quae progressi, qui *Cartesium* sequuntur, concipiunt primum, quod materialiter contingere potest, esse ejus *divisibilatem* in frusta certis figuris comprehensa; & ex illa divisione quocunque demum modo facta, in corporum genera oriri statuuntur quae totidem *elementa* nominantur. *Primum* vocant minutissimam & *subtilissimam* substantiam, quae omnium corporum poros replet, quibus in *igne*, *sole* & *stellis* fixis manente viget; *secundum* vocant globulam *cœlestes*, qui *ætheream* *cœli* substantiam efficiunt, & corpora diaphana; *tertium* crassioribus partibus constat, & ad motum ineptioribus, quibus *aër*, *terra*, *aqua* componuntur.

Quomodo
orta conci-
piuntur e-
lementa
Cartesii.

Cum materia ipsa in hoc universo homogenea, omnisque formarum varietatem ex ejusdem divisione & motu procedat; ex illa divisione, quocunque demum modo facta, tria debere corporum genera oriri.

statuit Cartesius, quæ totidem vocat *elementa*. Quippe cum partes *matotiæ*, vel frusta cubica vel quadrata divisæ, vehementi motu agitatæ sint, tum circa commune centrum, tum singulæ circa proprium, non potuerunt non, angulis existantibus ex mutua collisione detritis, globosæ eri; & minutissimus ille pulvis, qui ex collisione majuscularum partium prodit, spatia inter hos *globulos* occupare. Atque a Cartesius primum *elementum* vocat has particulas minutissimas & fluidas motu certimo ita agitatas, ut nullius sint figuræ tenaces, sed quæ corporum adjacentium figuræ facile induant; & hoc *elementum lucis* corpora efficit, in iisque maxime viget, tempe Sole, stellis fixis & igne. Secundum *elementum* dicit minutissimos illos *globulos*; idque non modo instar primi elementi, meatus corporum implet, sed & purissimam *etheris* & *cœli* substantiam efficit & corpora diaphana. Denique tertium *elementum* ex particulis primi elementi ramosis, & mutuo implexis, ideoque jam crassioribus & ad motum impatis, exoriri fingit; & ex hoc *terra*, *aqua*, & *imo* omnia corpora *mixta* componuntur. Cartes. Pr. p. 3. Art. 52. A. Le Grand, p. 4. c. 6. Rohault p. 1. c. 21. Ph. Burg. p. 1. tr. 1. diss. 2. c. 3.

QUÆSTIO I.

*An quatuor Aristotelicorum elemen-
ta cum triplici Cartesianorum ma-
teria conciliari possint?*

Non difficile erit tribus hisce elemen-
tis nomina imponere more Aristotelicorum
desumpta à rebus, quæ illorum natura
maxime respondent; sic nomine ipso
primum elementum donare liceret, nomi-
ne aeris vel potius aetheris secundum,
tertium terræ, atque ita cum elemen-
tis Aristotelicorum conciliari possunt, si
tertio elemento non solum terram,
& aquam atque aërem crassiores ha-
bant.

QUÆST. II.

*Quid per materiam, quam com-
muni ter subtilem vocant, intelligi-
dum?*

Materiam illam, quam multi en-
tū antiquorum admirerunt aëre ipso
subtilem, & aetheris nomine donar-
unt. Cartesiani materiam subtilem vocant;
primi scilicet & secundi elementi aetheris
autem ac cœlestem substantiam. Et hanc
materiæ existentiam non esse pro latu
effictam, demonstrant varia in thermis

etris, & Mercurio vivo facta hoc se-
olo experimenta. Phil. Burg. p. 1. tr. 1.
ff. 2. c. 3.

CONCLUSIONES.

1. Elementorum formæ maxime simpli-
sunt.
2. Et ex iis, tanquam simplicissimis
insensibilibus, componuntur majora
corpora.
3. Ad hanc ergo classem referri non
erentur vel Chymicorum vel Aristote-
licorum elementa, cum non sint corpora
simplicia.
4. Aptius Cartesiani elementa corpo-
ra ad tria genera reducunt.
5. Materiam nempe primi elementi vi-
vere in sole, igne & stellis fixis.
6. Secundi materiam æthera & fluidam
eli substantiam efficere.
7. Et Tertiī crassiores esse partes, ut
aëre, aqua, terra, &c.
8. Nec difficulter hæc elementa cum
Aristotelicis conciliari possunt.

II. 2

CAP.

C A P. XI.

De Mundi Systemate & Corporibus
Cælestibus.

§. I.

Tria Cor-
porum ge-
nera in u-
niverso.

OMnia, quæ in hoc univer-
reperiuntur corpora, ad tri-
genera reduci possunt, *lucida*,
diaphana & *opaca*.

Lucida, *lucida* sunt, quæ lumen emitunt,
opaca & *sol* & *stelle fixæ*; *opaca*, quæ aliunde
diaphana. *ceptam lucem reflectunt*, ut *terra* &
netæ; *diaphana*, quæ lumen transmitem-
ut *æthereas* illæ & fluida substantia, in
sidera, velut *suspensa*, continentur,
quam *expansum* *hujus universi*, vel
communiter *vocamus*.

§. II.

Stellæ vel
fixæ vel *er-
rantes*, seu *mine*, vel enim *fixæ* sunt, vel
Planetæ *rantes*, seu *Planetæ*. *Stellarum*
quæ *proprio* fulgent lumine,

obis remotiores sunt, fixæ ideo cunctur, quia in motu suo eandem imper inter se servant distantiam. planetæ vero lumine *alieno* resplendent, nobis viciniores sunt, & mo- vario circa solem feruntur, adeo- & diverso inter se situ nobis parent.

Differentia inter hæc duo stellarum ge- *Differen-*
tra ex triplici fonte desumitur; pri- *tia inter*
o, quoad *locum*, cum *Planetæ* nobis vi- *stellas fix-*
niores sint, & fixæ in parte cœli supe- *as & er-*
ri à nobis remotæ. Secundo quoad *rantes.*
tum, cum fixæ vel non omnino, sc.
undum hypothesin *Copernici*, vel sal-
vi tardissime moveantur. Cum enim
längitudo stellarum fixarum cum tractu
temporum mutetur, concludunt Astro-
nomi, præter illum. motum diurnum,
quem supponit *Tycho*, alio donari stellas
ipsis proprio, qui sit ab occidente
orientem, & qui non nisi 26000 an-
ni absolvit potest, ex calculo *Tychonis*;
undum alios vel tardius, vel citius;
per unius hominis ætatem vix sen-
tis esse potest. Tertio quoad *lumen*,
in fixæ lucem ex se habeant, errantes
quem eandem mutuentur à sole. Tanta
est fixarum à sole distantia, ut sol
earum loco visus, vix forte major
la priuvi ordinis videretur: non igitur
lux.

Jux fixarum adeo vegeta, ex lucis sal
reflexione proficiscitur, sed ipsis prop
& congenita est.

§. III.

De motu corporum cœlestium diversæ sunt Astronomorum hypotheses; hactenus autem tria mundi systemata celebrata sunt Ptolemaicum, Tychonicum & Copernicanum, quibus & quarto addi potest, quod ex Tychonica & Copernicano mixtum est, à Longomontano excogitatum.

Quatuor etenim inter Planetas nonnulli mundi systemata numerant, alii terram, & hi solem pro stella fixa habent; & ex diversis Ptolemaicis suppositionibus totidem oriuntur mundi systemata; dum alii considerant terram chonicum, quietam in centro mundi, & circa illam Copernicano concipiunt primum mobile ab oriente in occidentem converti, atque eodem motu abripi stellas omnes; quam Longomontanianum thesin sequuntur Ptolemaeus & Tychius; alii vero supponunt eum motu quem spatio 24 horarum in cœlo & in stellis videmur nobis percipere, sicut esse apparentem; & globum hunc ex terra, aqua, & circumiecto aere

revera converti circa proprium
em ab occidente in orientem; quam
centiam, quæ olim fuit *Thaletis* alio-
unque, in lucem revocavit *Copernicus*.
I quia in prima hypothesi *Ptolemeus*
per quos moventur *Planetæ*, so-
supponit, & *Tycho* cœlum omnino
dum considerat, hinc tria diversa
andi *systemata* haſtenus celebrata sunt,
tēpe *Ptolemaicum*, *Tychonicum* & *Coperni-
cum*, & totidem modis hujus uni-
versi fabrica & constructio imprimis de-
minata est. Potest tamen & his jure
di quartum *systema*, à *Longomontano*
vestrum, quod cum *Tychonicum* in re-
uis consentit, nisi quod terræ illum
atum attribuat, quo 24 horarum spa-
circa centrum suum converti conci-
tur, qui motus compensat illum di-
num motum firmamenti vel primi mo-
tus. *Copernicus*. *Lipſtorpius*. *Galilæus*. *A Le-
land*, p. 5. c. 8, 9. *Ph. Burg.* p. 2. tr. 1.
l. 1. c. 5. *Exper. Magdeb.* *Robault* p. 2.
mus. *Mercator*. *Hook's Observ.* *Hevelii*
enog. c. 7.

§. IV.

Ptolemaicum Systema merito re-
citur, cum sit contrarium phæ-
omenis, quæ aptius explicantur in *Tycho-
nico*, *Copernicano* & *Longomon-
tano*, licet modis diversis. *Quenam
Systema tum proba-
bilia sunt?*

Cum

Cum reliquæ *hypotheses*, excepta *N*
lemaica, æque clare & sufficienter exp*er*
cent phænomena & motus omnes co*rum*
cœlestium, perinde erit quacum*que*
utamur *suppositione*; videtur tamen
pernici simplicior, & ad singula fac*ci*

Motus pla-
netarum
circa so-
lem.

intelligenda magis accommodata. In
enim stellarum fixarum regio pro extre
mundi agnoscitur; & circum solem
mobilis tantum est circa proprium
(quem motum 26 vel 27 circiter diei
spatio perfici concludunt Recentiores
astronomi ex motu macularum solarium
primus concipitur Mercurii circulus,
Veneris, deinde Terræ, tandem Martis
vis, denique Saturni. Et præter hos alii
niores occurunt circuli; unus in quo
movetur, & qui pro centro habet tem
quatuor, qui pro centro Jovem habent,
quibus moventur minores quidam plu
tæ, Satellites Jovis dicti; & circa Sain
circuli quinque, quos totidem ejus
satellites percurrunt. Ita ut plures qu
septem sint Planetae; interque eos se
marii, & reliqui secundarii; omnes co
pora opaca à sole illuminata. Notandum
autem, circa solem tanto tardius mo
hos Planetas, quo à sole sunt remoti.
Saturnus à sole remotissimus, motum
absolvit 30 annis. Jupiter, qui huic
ximus est, 12 annos impedit huic
culo; Mars duos annos; Terra annuo
tio hunc motum absolvit; Venus octo
ibus; Mercurius octoginta octo dierum

rsu circulum suum perficit. Atque explicat *Copernicus* motum proprium unum planetarum; sed motum omnium communem, quem *primum mobile* vul- dicimus, deducit saltem à terræ con- fessione circa proprium axem; cum talis motus Planetis reliquis competit; que ita terram 24 horarum spatio circa volvi supponit, & trecentis sexaginta unque vicibus hunc motum absolvere, in circa solem motu *annuo* semel cir- inducitur.

Ab illa delineatione *Copernici* non di- *Tychonis*
rsum est *Tychonis Systema*, nisi quod in *Systema*.
concipiatur Sol terram ambire, & cir-
mferre orbes Planetarum, qui circa il-
lum interea moventur ut in *Systemate Co-
nico*.

Longomontanianum Systema consentit cum *Longomon-
tonico*, quod motum diurnum tribuat *tanianum*
terræ, quæ circa axem suum convertitur; *Systema*.
que hoc modo & terra non desinit esse
obilis; & insuper tollitur maxima, & fere
credibilis illa rapiditas, qua omnia, quæ
aera aëris regionem sunt, propinqua &
motissima volvi videntur ab ortu in oc- *Motus cor-
sum*; cum tamen in nullo astrorum ta- *porum Ge-
motus* observetur, quippe quæ omnia, *lestium* fit
in orbibus suis, quam circa centrum ab occasu
que suum ab occasu in ortum ten- *in ortum*.

QUÆST.

Q U A E S T. I.

An Cælum sit expers generationis & corruptionis?

*Maculæ solares quo-
modo gene-
rantur?*

Negativam sententiam astruunt *mani-
quæ in Sole reperiuntur, quas neutique
credendum est esse in aëris regione; c
ex observationibus constet, illas vel
sum Solis corpus obserdere, vel illi quæ
proximas esse, cum quo in orbem
ventur circa ejus centrum. Haud
autem à Sole ipso prodierunt, ex partici-
ad motum minus idoneis conflati
iterum, ubi ab ignea Solis substantia
actæ sunt, dissolvuntur, & fortasse*

*Ratio cur ipso, quasi spumæ resorbentur. Quæ
antiquine autem antiqui Philosophi negent in-
gaverint dari generationem & corruptionem, non
in cælo da- unde ortum est, quam quod Aristoteli-
ri genera- Etinam parum caute sequantur: ille
tionem & nim cum cælum pro Deo habuerit,
corruptio- tationem omnem, quæ entibus
nem. competit, cælo detrahit. At Christi
Philosophi, qui ejus doctrinam sequi-
sunt, aeternitatem quidem cæli rejecerunt
sed retinuerunt tamen ex hac doctrina
quid, quod inde sequebatur, nempe quod
cælum esset generationis & corruptionis
pers; quamvis ipsa demonstret expen-
tia tuborum opticorum beneficio, quod
in cælestibus corporibus modo mate-
collectio, & conjunctio, modo ejusd*

iterum.

rum divisio, & disaggregatio fiat. Cull.
nimbus, in lib. 1. de Cœlo c. 3.

Q U Æ S T. II.

An Sol sit centrum universi?

Nulla est ratio cur vel terram, vel Sol centrum universi dicamus. Vici qui-
m Sol potest centrum illius *vorticis*, in sui *vorticis*
o *Planetae* moventur, consentientibus eis.

Tychone & Copernico; At non ideo cen-
trum universi haberi potest. *Vorticem vo-*
Cartesius totum illud spatium, quod
item ex. gr. *Planetae* occupant. Et in
eis *vortices*, seu *turbines* totum hoc uni-
versum distribuit: ita ut tot possint esse
igni *vortices*, quot *stellæ* fixæ, & *Sol*
a ex fixis, adeo ut centrum sui *vorticis*
cupet. *Solem* autem efficere materiam
mi elementi tenuissimam, quæ est quie-
impatiens; hinc *Sol* rapidissime circa
vertitur, atque eodem prorsus motu
cum planetarium, atque ipsos planetas
cumagit, eo majori impetu, quo solem
cinius petunt. *Exp. Magd.*

Q U A E S T. III.

An Cometæ inter Corpora cale
referri debeant?

Cometæ
non gene-
rantur in
aere.

Cauda Co-
metarum.

Inter corpora cœlestia referendi om-
no sunt Cometæ, qui quasi Planeta su-
qui ab uno in aliud vorticem migrat
& sub aspectum nostrum cadunt, ca-
nobis sunt viciniores; atque hinc si
potest, ut fortasse idem Cometæ identida
recurrat. Quod autem non generentur
vel sint in aëris regione, ut visum e
Aristoteli, sed in cœlo ipso, evidenter
inde demonstratur; quod longe minores
quam Luna parallaxin, seu aspectus di-
ficiatatem, habeant; adeoque necesse est
eos esse sublimiores, exhalatio enim
phurea in aëre accensa non potest eodum
in loco ubique terrarum apparere. Quod
caudam Cometarum attinet, forsitan illud
hil aliud est, quam exhalatio quadam
illius globo extorsum vibrata, unde se-
semper soli opposita videtur. Cartes. p. 3. art. 126, &c. A L. Grand, p. 5. c. 1.
Rohault p. 2. c. 26. Ph. Burg. p. 2. diss. 1.
c. 10 Hevelius. Exper. Magd. p. 184. 1.
mondus. Hooke.

Q U A E S T.

QUÆST. IV.

An Luna habeat Atmosphærā?

Per atmosphærā terræ intelligimus in Luna
ēris ambientis, & vaporū ē terra ascen- nulla At-
tentium collectionem; talem autem circa mosphera
unam nullam dari atmosphærā ab aere di-
versam demonstrarunt Astronomi ex oc- versi-
altationibus astrorum à Luna. Apparent
quidem ope telescopii in Luna variæ ma-
ta, quas uti certum est indicare inaequa-
tates diversas, ita possent quidem montes
pellari, non tamen ideo inferendum est,
nam esse habitabilem. Bishop Wilkins:
xper. Magd. p. 181.

QUÆST. V.

*Quid de Astrologia judiciaria censem-
dum?*

Astrologie vanitatem vel hoc arguit, Astrologie
quod illustres illæ Societates, quæ scientiis judiciaria
promovendis seculo nostro incumbunt, vanitas.
Inter tot præclara inventa & alios Astro-
nomie usus, in Cosmographia, Geographia,
nautica, temporum computo, physica, &c.
nihil adhuc prodere dignati sint de Astro-
logia judiciaria. Rohault p. 2. c. 27. Wende-
in. Sect. 3. c. 8. Gassend. Tom. 1. pag. 740.
Le Grand, p. 50. c. 24.

CONCLUSIONES.

1. *Corpora omnia in hoc universo plicia sunt.*
2. *Lucida, quæ lucem emittunt, Stellaræ fixæ.*
3. *Diaphana, quæ lucem transmittunt, ut materia ætherea, quæ fluidum est, & quam cælum communiter vocamus.*
4. *Et opaca, quæ lucem ab acceptam reflectunt, ut terra & Planetæ.*
5. *Ad coelestia corpora referri debet Cometae, qui in cælo ipso apparent; antiquam autem vel in aëris, vel sublima regione.*
6. *Non una de motu corporum celestium est Astronomorum sententia; que hinc nata sunt diversa mundi systemata, inter quæ Ptolemaicum citur.*
7. *Tychonicum supponit solem medium (quem inter planetas numerat) & terram quiescere.*
8. *Copernicanum autem solem in stellas fixas numerat, & circa illum veri supponit terram cum reliquis planetis: adeoque non solum illum videtur percipere, saltem esse apparentem, de terra potius circa proprium axem convertitur; sed & illum alterum motu.*

ui annuus est, terræ circumvolutioni
reberi.

9. Quartum *Systema*, quod Longomon-
ani est, annum quidem motum Soli tri-
uit, sed diurnum, à Terra circa proprium
xem conversione accersit.

10. Motus omnium corporum cœlesti-
um fit ab occidente in orientem, præter
notum diurnum, qui in *Systemate Tychonico*
attribuitur non tantum Soli, sed & toti
cœlo cum corporibus infixis, quique ab
orienti in occidentem fit, in cuius locum
simplex terræ conversio substituitur à Co-
ernico.

11. Non vel terram, vel Solem pro centro
universi habemus.

12. Nec cælum dicimus esse expers ge-
nerationis & corruptionis, cum in filio
Maculas Solares gigni & evanescere vide-
mus.

13. Quæ autem in *Luna* videntur ma-
culæ, varias faltem ejus *Planetæ* inæquali-
tates arguunt.

Q. 1. 3

C A P.

C A P. XII.

De Aere & Meteoris.

§. I.

Atmo-
sphæra.

E globo terraquo beneficio & loris Solis & Subterranei tolluntur quotidie vapores & exhalationes, ex quibus oriuntur metora; atque illæ exhalationes cum aere, in quo reperiuntur, consti-
tuunt illud fluidum, quod proximam-
bit terram, & communiter atmosphæra dicitur, quæ vix ultima altitudinem unius milliaris aera extenditur. *Varenius lib. c. 19.*

§. II.

Particula-
rum aeris **A**er non solis constat vaporibus sed proprias etiam sibi habet par-
Natura. ticulas fluidas & subtileas, quæ no-
Phil. Burg. solum (quia plicatiles sunt) vice
p. 1. tr. 1. diff. 3. stica donatae sunt (qua preffixa
nante

antur se restituere) sed & insuper gravitate praeditæ sunt; ex qua aeris gravitate plurima in rerum natura commodissime explicari possunt hænomēna, nimirum omnia illa, quæ antiqui ad fugam vacui retulerunt, & quæ liquorum æquilibrium spectant, aliaque.

Qui terræ globo circumfusus est aer, licet multis vaporibus sit permixtus, utpote recipiens ab omnibus fere corporibus manantes exhalationes, neutquam tamen credendum est, præter tales vapores nihil ad compositionem aeris concurrere; cum aliæ insuper particulae, quæ vi elasticæ præditæ sunt, in aere reperiantur. Sunt autem tales aeris particulae, ut agitatione materialis subtilis, qua cinguntur, facile moveri & separari possint; cumque rariissimæ & levissimæ sint, multum spatii occupant.

Inter illa, quæ de aere nobis hac ætate annotuerunt, experimenta, præcipua sunt *Aeris gravitas.*

Quod aeris gravitatem attinet, quemadmodum aqua oceanii terram sibi subjectam pertrahit, & eo magis, quo altior est, sic, diff. 3. qui terram undique ambit aer, eandem comprimit pondere suo, & tunc magis, cum altior est ejusdem moles, non dissipari modo, ac in lanæ ingenti quodam cervo partes insimæ pondus & compressionem

nem superiorum partium magis sentiuntur. Hoc autem aeris pondus nec infinitum est, quia sensim minuitur; nec ita corpora nostra afficit, ut illam pressionem sentimus, quia nos undique premit aequaliter. Ex hac aeris gravitate ratio deduci posse cur aqua intra antlias ascendet: embolus enim quando retrahitur aqua locum cedit, quae ab incumbentis aeris pondere pressa ascendit, sed saltem ad certam altitudinem, scilicet ad pedes 32, quia tunc sit quasi aequilibrium quoddam aero assurgentis, & columnae aeris premens.

*Aeris vis
Elastica.*

Quod illam aeris proprietatem attinet, quam vim Elastica vocamus, est Elatum vel vis Elastica ille conatus resiliendi quo partes corporis alicujus compressae conantur ad pristinam redire formam, situm suum recuperare; qui restitutus motus non aliunde proficiscitur, quam aetherea illa & subtili substantia serpentina; quae elaterium in aliis corporibus efficit, licet ipsa elaterio destituatur. Non alibi clarius demonstrari potest haec proprietas, quam in machina pneumatica Boyleana. In ejus enim recipiente, si vase quodam vitro, posita vesicula aenea penè vacua, cujus collum arcte ligatum exhausto per machinam aere, usque ad intumescit, ut plerumque rumpatur, nempe ita exigua illa aeris in vesicula inclusi quantitas, quando non amplius aero incumbentis aeris pondere impeditur, sed

elastica evolvit, atque à subtili materia
nnia permeante, agitata sese explicat.
æc machina Boyleana ita conformatæ est,
ex vase quodam, seu recipiente, ut vo-
nt, vitreo, ope adiunctæ cujusdam
elie peculiariis artificii, aer inclusus
hauriri possit, tota interim recipientis
pacitate non quidam vacua, nisi ab aere,
d repleta materia illa, quæ aere subtilior
& vitri omniumque corporum po-
s permeat. *Difficiles Nuge.* A Le Grand,
6. c. 17. Rohault p. 3. c. 2. Boyle's
exper. Deusingius. *Phil. Burg.* p. 1. tr. 2.
iss. 3.

§. III.

Effluvia è terra in aërem deri-
ata ad duo genera reduci possunt, *Effluvia e*
tel enim sunt *exhalationes calidæ*, *terra diti-*
uæ fumi antiquis dicuntur, vel *vata duo-*
apore, qui *aqueæ* magis naturæ
ont; atque ex horum effluviorum
arietate etiam diversa oriuntur
meteora. *Fromondus. Cartes. Fulke.*

Du Hamel. Ph. Burg. p. 2. tr. 2.

iss. 1.

§. IV.

Quando ille halitus sulphureus *Exhalatio-*
& nitrosus in terræ cavernis accen-*nes calidæ.*
titur, fit *terræ motus*; quando in
sub-

sublimi aere accenditur, fiunt figur, fulmen & tonitru. Si halitus pinguis & viscosus accendatur oriuntur ignis lambens, stellae currentes & cadentes, & prout variam vel induit figuram, vel vari motu fertur, exhibet diversa m teora, ut draconem, capram saltzem, &c.

Terre-mo- tus.

Cum halitus in visceribus terra inclusus vel calore dilatatur, vel accenditur atque majorem motui suo locum quae fit terra motus.

*Tonitrua
& fulgura*

Ex halitu quidem sulphureo & nim
oriri videntur tonitrua & fulgura, lo
quo modo in nubibus procreantur, ex
plicatu non ita facile sit. Dici quide
potest exhalationem sulphuream, densa &
be interceptam, & superiorum nubium
agitatione inflammatam, tantum ede
fragorem una cum fulmine. Cartesius e
rum tempestatum, quas tonitru, fulgu
fulmen comitantur, ortum & differentia
deducit ex diversa natura exhalationis
quæ in spatio, quod duas nubes interponit
reperiuntur, & à modo, quo harum nu
bium superior in inferiorem cadit.

Est etiam aliud genus *fulguris*, cui coruscationes non ita vividæ sunt, cum tanto fragore junctæ; ideo scilicet quia exhalationes ille, ex quibus oritur, non

inclusæ & compactæ sunt; adeoque
est differentia inter utrumque fulguris
genus, quæ est inter pyrium pulverem in
aero aere accensum, & inclusum tormen-
s, vel alio pondere pressum.

Nec diverso fere modo accenditur halis-
pinguis & viscosus in igne fatuo, lam-
ante, stellisque currentibus & cadentibus, at-
que prout illa exhalatio accensa varia figu-
lucet, & motu vario fertur, ita & illa
habet meteora, quæ draconem, capram ful-
lentem, &c. vulgo nominant.

§. V.

Quando vapores per aerem di- Exhalati-
versi & dilatati cum impetu tran- ones aquæ
unt ex uno loco in alium, oriun- naturæ.
trenti, quando prope terram con-
tunt coacti & condensati, nebulam
enerant: nubes autem, cum ascen-
tunt ad superiorem aeris regio-
nem, eademque vaporum collecti-
ones, quando in guttulas aquæ con-
densantur & decidunt, fit pluvia;
qui nocturno frigore condensantur,
rem producunt; & quando à fri-
ore obriguerunt, in inferiori aeris
regione pruinam, in superiori con-
tunt nivem, quæ ubi primo solvi

K

in-

incipit, & mox iterum congelatur
fit grando.

Venti.

D. Bohun

Varenius.

Rohault.

Phil. Burg.

p. 2. tr. 2. istunt.

Nebulae &

pluvia.

Cum vapores per aerem dispersi ac di-

tati ita feruntur, ut ex loco actioni

alium, ubi facilius expandi possunt, ex-

imperu transeant, non alio fere modo

in aëlipilis videmus, ventorum causa

ita

Eosdemque vapores coactos & conde-

satos, si usque ad superficiem terra

descendant, *nebulas*, dicimus; *nubes* autem

si in aëre suspensi maneant. Hinc qui

tissimorum montium juga ascendunt, de-

sam quasi nebulam subire sibi videntur

Quando autem iidem vapores in lati-

timem aërem elati, aut frigore vel va-

densantur, aut calore, si hivibus confe-

nubes, liquefunt, ita ut in guttulas a-

uant, quæ primo sunt insensibiles, mox

ter cadendum auctæ dum aliæ asso-

antur, fit *pluvia*.

Ros, nix

& grando.

Ubi vapor nocturno frigore densa-

fit *ros*, qui iterum acerrimo frigore

gelatur in *pruinam*; atque ubi in super-

aëre plures tales particulae conglaciatae

iescunt, quæ per tenuissima halitum

menta connectuntur, producuntur *Nivis*,

qui ubi calore liquuntur, & arctius collecti à subeunite frigidiori

iterum congelantur, *grandinem* con-

tuunt.

§. VI.

In guttis aqueis è *nube* cadentibus quando reflectuntur, & franguntur radii solis, *Iridis* colores exhibent; & si illæ particulæ vel non ita rotundæ fuerint, vel non ita pellucidæ *Halœnum*, *coronas*, *virgas*, *parelios*, oculis nostris exhibent.

*Iris & alia meteora l-
ridi af-
finia.*

Iris in *nube rorido*, vel potius *globalis* aqueis è *nube* cadentibus formatur, quæ varijs exhibet colores, ortos à radiorum solarium, in *guttulas* aqueas incidentium refractione & reflectione. Ut enim istæ aquæ guttulæ colores illos producant, necesse est, primo, ut radii duplicem refractionem patiantur, tum in ipso ingressu, tum in exitu; deinde ut radii satis vegeti ad oculum perveniant. Sic ubi aquam ore spargimus sole averso, *Iridem* artificialem, & nullo modo à *Naturali* diversam efficiimus.

*Iris quo-
modo for-
matur.*

Quemadmodum autem particulæ, quæ in *Iride* radios luminis frangunt, & reflectunt, rotundæ sunt & omni ex parte pellucidæ, ita cædem, prout ab hac rotunditate & pelluciditate diversimode, recedunt, alia exhibent meteora *Iridi* affinia, quæ communiter dicuntur, *Halo*, *Corna*, *Virga*, *Parelii*, &c.

QUÆST. I.

Quomodo Aëri intermixtæ sunt particulæ æthereæ & varia corporum effluvia?

Set ille *crassior* nobis obvius, qui per caloris & frigoris sensum, & experimenta barometrica atque hygrometrica adeo manifestus est, & vix ac ne vix ad millionem unius altitudinem supra terram assurgit licet plerique communiter multo altius ejusdem sphæram extendant; ille, inquam, aër maximam æthereæ materiae copiam inter particulas suas habet intermixtam, quæ ad eadem materia extra aëris regionem ultra protenditur, & haud improbabilitate constituit totum illud cœli expansum, quo sidera velut suspensa sunt.

Nec illa materia cœlestis & æthereæ uniformis est, quin (sive illi *figuras sphæricas*, ex mente Cartesii, sive alias quæ cunque attribuamus) inter ejus particulas sint aliis generis corpuscula in intersintur globulorum, quæ simul junctæ constituant illam materiam subtilem, cujus in aëre præsentiam ex effectibus variis tam evidenter concludimus, & cui pleraque corporum debentur, quæ ipsi alias *crassiori* communiter adscribuntur. Sunt ergo in aëre non solum illæ particulæ, quæ propriæ ejus massam constituunt, quæque gravitate & elaterio donatæ sunt; sed & aliæ simili

mul subtiliores, quæ, crassioribus intermixtæ, illas varie movent & exagitant; mo, præter & has & illas, aliæ adfunt surimæ & heterogenetæ, quarum præsen-
tiam ex variis aëris effectibus concludere cogimur. Ideoque non pauci aërem quasi commune quoddam emporium dixerunt, ibi cœlum & terra sua quasi exercent com-
mercia. Ex terra enim continuo profici-
sunt turma effluviorum, quorum quia non
una *salina* sunt & *nitrosa*, hinc illa vis
aëris adeo resolvens, in *ferro*, *cupro* aliiisque
corporibus non raro vim suam exerens,
inde eorundem exsurgit rubigo. Quin &
observatum est, terram *nitrosam* aut *alu-
minosam*, imo & *vitriolicam*, aëri exposi-
ta, iis corporibus, quibus jam tum or-
natæ fuerunt, iterum imprægnari. Adeo
nec mirum videbitur, ipsum *vitriolum*
& *aqua*, & *oleo*, & *spiritu* per distillatio-
nem spoliatum, & sub *dio* expositum, no-
rum spiritus, aquæ, & olei proventum tra-
dere ex circumfuso aëre.

QUÆST. II.

Quenam aëris in respiratione est ne-
cessitas?

Fluidum illud *aereum* nos ambiens, in
quo vitam ducimus, dupli modo agit in
corpus nostrum; vel per *inspirationem* à
aëris motu reciproco intra pulmones
propulsum, vel etiam in *toto ambitu* corpus

K 3 affici-

afficiens. Varii respirationem sequuntur effectus, dum non solum aliquid à sanguine separatum hoc modo excernitur sed & aliquid ab aere separatum hac via intra sanguinem recipitur, ejusmassæ adeo cessarium, ut sine hoc nec fluiditatem suam conservare, nec ardore satis misceri ac unum possint illæ particulæ, quæ vel ab aliorum partem subtiliori prodeentes, vel a extremitatibus partium recollectæ, hærogeneæ sunt. Quin & illo respirationi motu ipsius sanguinis cursus adjuvatur qui cessante respiratione cessat, non solum in pulmonibus, sed & visceribus abdominis, in quibus chyli aliorumque humorum cursus hoc modo non parum promovetur.

Q U A È S T . III.

Quomodo aere poros & spiracula cutis subeunte, peragitur insensibilis in corpore nostro perspiratio?

Non solum motu reciproco per pulmones inspiratur, & exspiratur aer, sed & poros ac spiracula cutis nostræ subeunt sece præcipue per particulas subtiliores & threas crassiori aeri intermixtas. Atque hoc modo peragitur insensibilis illa transpiratio, quæ ex corpore nostro continetur, per quam tantum uno die evanescit, per deprehensum est per Statica Sanctorum experimenta, quantum per alvum quod decim dierum cursu. Nec solum ha-

modo fit particularum è corpore nostro
cedentium excretio quædam, sed & ali-
um subtiliorum ex aere intra poros
corporis receptio. Organa autem illa &
ori, per quos ista excretio materiæ *tran-
spirantis* fit, pro ejusdem diversitate, in
uplici sunt discrimine; nec enim solum
modo illi corporis nostri pori, qui ad ocul-
um sensibiles sunt, *transpirationis* sunt or-
gana; per illos quidem, velut totidem
sudoris, eliminatur à sanguine, per
glanulas millares sub cute sitas, illa ma-
teria, quæ nonnunquam sub vaporum for-
ma insensibiliter transpirat, nonnunquam
condensata magis guttularum forma
prodit, & excluditur per illa vascula, quæ
vel nudis oculis, vel etiam microscopio
interjecto accuratius videntur, patula in
superficie cutis, & præcipue certo quodam
ordine disposita in rugis illis dñitorum &
manuum, quæ alias *Chiromantarum* sunt
offendicula. Sed præter hos poros cutis
sensibiles, adsunt alii insensibiles, longe
minores, per quos non solum à sanguine,
sed & à reliquis corporis nostri partibus
cedent exhalationes, quæ exportantur
cum materia illa ætherea subtiliori,
quæ jugi influxu & effluxu penetrat, &
exit corpus nostrum, imo & alia etiam in
serum *Natura corpora*; & hujus materiæ
actioni debentur ea omnia, quæ de *effluviis*
& *atmosphæra corporum* superius à nobis
prolata sunt. Dum ita *subtiles* hujus ma-
teria influxui, tanquam torrenti cuidam,
omni-

omni tempore perviae sunt partes omni corporis nostri, ejus ope functiones operationes omnes tam *sanguinea* magis quam reliquarum partium, peraguntur id quod non clarius magis aut distinctius explicari potest, quam exemplo saccus cuiusdam, pleni lapillis, arena, argilla, sale, demissi in torrentem quendam turbidum, ubi quicquid aquæ misceri potest, è sacculo illo in torrentem abit, & etiam fluidi ambientis particulæ ex torrente in sacculum penetrant: Atque non dispari modo & receptaculum sanguineum ingrediuntur particulæ aëreæ iisque in mixtæ exhalationes, & è receptaculo sanguineo iterum exeunt fuligines, miasma & alia extrements.

CONCLUSIONES.

1. Atmosphoram constituunt exhalationes terra in aërem elevatae.
2. Aëris autem particulæ ab illis diversæ sunt, utpote gravitate & vi clastica præditæ.
3. Et ex his aëris qualitatibus dependent omnia, quæ fugæ vacui à multis scripta sunt.
4. Uti & quæ liquorum æquilibrium spectant.
5. Ex Exhalationibus oriuntur Meteors.
6. Sulphureæ & nitrosoæ dant originem meteoris ignitis, ut & terra motui.

7. Meteoris autem aqueis & ventis vas-

8. Iris in guttis aqueis è nube cadenti-
us formatur ex reflectione & refractione ra-
iorum lucis.

9. Cometae inter Meteora non sunt nu-
merandi; nam in cœlo ipso apparent, &
nobis sunt remotiores, quam aëris regio,
qua Meteora locum habent.

10. Illa enim aëris nos ambientis regio
ix supra milliaris unius altitudinem à
terra extenditur.

C A P. XIII.

De Globo Terraquo.

§. I.

N globo terraquo tres partes di-
stingui possunt. 1. *Exterior*, quæ bi ^{Partes glo-}
terrisi crusta secunda est, ex qua pro-
terminant vegetantia, & nutriuntur
animalia. 2. *MEDIA*, quæ fossilia con-
net, & eosque extendit, quo-
que penetrare potest humana in-
stria. 3. *Interior*, quæ nobis ig-
notia est, sed verisimiliter à non-
nullis supponitur ignea & magne-
sia naturæ.

Сод-

Terrestres Constat præcipue ille globus partici-
aqueæ & terrestribus, aqueis & igneis. *Terrestres*
igneæ par- mosæ sunt, & sibi mutuo implexæ
siculæ. *Aqueæ* lubricæ sunt & sunt
quæ rigidæ sunt in glacie. *Igneæ* au-
particulæ, quæ subtilem materiam effici
in rapidissimo motu constituta sunt,
omnium corporum poros permeant,
diversa quantitate, pro varietate cor-
rum, & pororum, quibus corpora pro-
sunt.

§. II.

*Inequali-
tates in
exteriori
parte globi
terrasquei.*

Exterior pars globi terraqui ^{ad}
varias exhibet inæqualitates, ^{ad}
montes & valles, vel plana est,
terrasquei. variis hiatibus, alveis & fissi-
patet, pro fontibus & decursu
viorum, pro aqua in lacubus in-
nante, vel etiam ingentibus & val-
cavitatibus mara ipsum in di-
fis locis excipit. Et illæ inqua-
litates in terræ superficie occu-
rentes, probabiliter ortæ videntur
ex ruptura ipsius terræ facta,
ab ignibus subterraneis, vel aqua-

*Orta sunt
illa ex rup-
tura terræ vens ad loca declivia eandem devehit,
per ignem in superficie terræ, tum in cavitatibus,
vel aquas ignis obstantia quæque solida resolue-
facta,*

modo leviores ejus particulas expellit, & gravissima interdum pondera ejacatur; quo sit, ut in superficie terræ praesertim, canales, alvei, montes, valles, planities, tum in locis editis, tum depresso; in terræ autem visceribus meatus subterranei & cavernæ formentur.

§. III.

Notandum autem, occurrere in *Strata diversi generis stratis interræ superficie.* terræ superficie diversi generis corporibus, quæ efformata videntur ab *inundationibus aquarum*, quæ diversis temporibus acciderunt; & quia quæ illæ diversi generis corporibus desertæ fuerunt, varia deposuerunt sedimenta, quæ, recedentibus item aquis, in solida quedam strata induruerunt. Et talia reperire licet modo *arenacea*, modo *argillacea*, modo *lapidea*, modo ex aliis plurimis, etiam diversissimi generis corporibus, & non raro animalium partibus composita. *arenaria* lib. I. c. 7.

Crusta illa terrena exterior, non ubique Crusta ter- jusdem nature deprehenditur: nam ut res exte- ticeam illa loca, quæ lapidibus inulta rioris va- nitate aspera sunt, alicubi est arenosa, quæ ria natura sit.

sterilis est, & humori retinendo incepit
alibi pinguis & fertilis.

Stratater. Ista autem terrarum genera ita plena
re effor- que mixta sunt, ut veluti diversa quæda-
mata sunt strata sibi invicem incumbant, quæ qu-
ab inun- convenient cum aliis stratis, quæ aqua
datione a- turbida deponit, haud inconvenienter di-
quarum. possunt efformata ab inundationibus aqua-
rum, que diversis temporibus acciderunt
& quia aquæ diversi generis corporibus
fertæ fuerunt, subsidentibus illis & fundu-
petentibus, varia deposuerunt sedimenta
quæ, recedentibus iterum aquis in soli-
quædam strata induruerunt. Ille inunda-
tiones, quæ in terra contigerunt, & ha-
deposituerunt sedimenta, vel fuere univer-
sales, vel particulares. Atque hinc ei-
quod etiam in montibus altissimis exis-
certa vestigia maris, & plurimis in locis
terra novis mutata sit accessionibus, no-
solum à fluminibus, uti magna pars Egy-
pti à Nilo congesta dicitur, sed & à recel-
maris.

§. IV.

Ruptura stratorum terræ. Et quantas terrena superficie
passa sit mutationes, demonstra-
tam diversa, quæ in illa reperiuntur, talium stratorum genera, eorum
que situs varie mutatus per ruptu-
ras, factas tam ab ignibus & in-
cendio halituum subterraneorum
qua-

nam excedentibus aquis. Atque
terræ ipsius inæqualitates lo-
cum dederunt coacervationi aqua-
rum, in mari, stagnis, & fluviis,
a stratorum terræ diversitas, eo-
rumque interruptio varia occasio-
nem dederunt fontibus.

Terræ mutationes variæ evidenter *Ruptura*
stendunt, quæ in illa occurunt, diversa stratorum
genera, & præcipue eorum *rup-* terræ quo-
rum & *situs* varie mutatus; dum in quorun- modo ortis
am montium vertice ingentia sunt *plana*, est.
multa strata horizonti parallela, ab eo-
rum autem lateribus strata varia ad hori-
ontem *inclinata*, & in oppositis collibus
optorum stratorum facies materiae & figu-
re convenientiam demonstrant. Ista autem
ruptura fieri potuit vel ab *ignibus* subterra-
nis, vel ab *aquis*, prout diversa fuerit tel-
uris natura; cum & in montibus eorum
que vicinia evidentissima sint *ignis* subter-
ranei indicia, ut in *Vesuvio*, *Ætna*, *Hecla*, &
circa colles è stratis terreis cōpositos aquæ
requentes repellantur. Quin & terram
tutus *hiulcam*, & *voraginosam* esse plurimis
locis non pauca persuadent, sive illæ
in visceribus terræ cavitates siccæ sint,
cum halitibus & exhalationibus imple-
ntur, quæ in terræ motibus se produnt, &
spiraculis montium, quæ flammam vo-
lent & materiam ignitam; sive aquis re-
pletæ sint, & has *Plato* tartarum & bara-
thrum

tbrum vocat, quales s^ep^e integras ubi devoravisse legimus.

Atque hoc modo *mutatus stratorum* ^{causa} esse potuit *inequalitatis*, quæ in terra superficie occurrit. Illæ autem *in qualitates* uti locum dederunt coacervationi aquarum in mari, stagnis & fluvii ita & revera illorum *stratorum* *diversitas* & *interruptiones* occasionem dedisse fontibus dubitari non potest, ubi ad naturam materiæ terrestris, quæ in diversis *straria* est, attendimus.

§. V.

Stratorum In superficiem enim *globi terræ* in- quei incidentes *pluviae* & *imbre* *terruptio-* tamdiu penetrant terraneas par- *nies* & *di-* culas, & per poros in *strato terre* *versitates* occasionem vel *arenaceo* patentes, sese insin- *dant* *fon-* ant, donec occurrat vel aliud *str* *tibus.*

tum lapideum aut *argillaceum*, quo fistuntur; vel etiam *rupta* *quædam*, quæ collectioni particu- *rum aquæ*, ita per poros *terrae* e- *sudantium*, locum dat; atque he- *modo ab aquis* & *pluvialibus* & *soluta* *nive redundantibus* genera-

Quomodo *fontes* absque dubio est.

ex *pluviis* Prout è diversis *terrarum* generi- *orientur* constant *strata*, ita & diverso modo easde *fontes*.

utras vel penetrant pluviae, vel ab iis sistuntur. *Arenosum* enim *stratum* non ita inhibet aqueas particulas, quin easdem possidit facillime transmittat; unde non raro omnem operam ludunt *Architecti*, reperta arena, quam *vivam* appellant, tenui scilicet illa *glarea*, qua infinitis aquarum scaturiginibus permixta est. Contrarium vero apprehendimus in *stratis* non solum *lapi-
diis*, quae solida sunt, sed & *argillaceis*,
qua aquae particulas non transmittant,
sed earum progressum ulteriorem sistant:
Id quod in aggeribus manifesto patet ex-
emplo, in quibus lutum contra aqua-
rum irruptionem, tanquam unicum obsta-
culum & firmamentum habeti solet.

Quando ergo percolationi aquae pluvi-
alis per *stratum terrenum* vel *arenaceum*
descendentis, resistit subjectum *lapideum*
vel *argillaceum*, atque simul occurrit rup-
tura coacervationi aquae opportuna, qua
data porta ruit, & erumpit; tum fontes
generari dicendum est; quando, nempe
illa pluvialis aqua-humiditas, qua à terra
causta alias moratur intra ejusdem parti-
culas sparsa, in unum locum, quasi distilla-
tione quadam colligitur. Ideoque animad-
vertendum est, quod, licet in editis locis
interdum observentur fontes, nunquam ta-
men occurrant in locis ita elevatis, quin
ad sit aliis tractus terræ elevatior, à quo
suppeditari possit sufficiens aquarum co-
pia, à pluviosis ibi antea collecta.

§. VI.

Ex fonti- Illi autem fontes, quando per ca-
bis oriun- nales declives & *alveos* terræ ali-
tur fluvii, dividuntur, constituunt *rivos*; &
qui se in pluribus talibus rivulis à diversi-
mare exo- nerant. **fontibus** concurrentibus in unum
ne communem *alveum*, exsurgit *flu-*
vius, qui se tandem in *mare* exone-
rat; Atque cum secum varias par-
ticulas terrestres vehat illa in *mar-*
ita infusa aqua, nec illæ particula-
iterum per vapores è *mari* elevato-
separentur, non mirum est, quo
aqua maris *salsa* sit.

Salsedo Credibile est *salsedinem*, maris præveni-
marisunde ex *salis* particulis in aqua solutis, si
provenit illæ sint *mari* coæxæ, ut existimant non
nulli, sive in *mari* sint quasi quædam sali-
fodinæ; sive, quod probabilius est, om-
nes illæ ad *mare* confluentes aquæ, to-
restribus particulis prægnantes, deponant
ibi eas particulas, ex quibus quando su-
vaporum forma ascendunt eæ, quæ faci-
lius motui obsequuntur, remanent illæ
quæ rigidæ sunt, & ad motum inceptior-
atque *Salinæ Naturæ*; quam sententiam
debemus *Illustri Romero*, Mathematico Re-
gio, qui eandem jam olim in *Regia Parisi-*
enfissione *Med.*

sum Academia uberioris primus exposuit. Du Hamel de Meteor. lib. 1. c. 2. Fremondas lib. 5. Ph. Burg. p. 2. tr. 2. diss. 1. 5. Boyle.

Cum mare ad certum locum majori co-
ph affluit, tunc fluxus nominatur; cum
utem impetus ille remittit, & minus
quæ advehitur, refluxus dicitur. Atque
hunc motum, seu æstum maris reciprocum,
Luna pendere fatentur pene omnes, quia
non solum in noviluniis & pleniluniis
major est, quam in quadraturis, sed &
singulis diebus variat tempus & hora æstus
secundum varietatem motus Luna; verum
qua ratione eum motum temperet Luna,
non ita liquidum est. *Dn Hamel de Met.*
i. c. 2. Varenius. Robault p. 2. c. ult. Fro-
undus. Cartes. Princip. p. 4. A Le Grand.
phil. Burg. p. 2. tr. 2. diss. 1. c. 6. Exp.
Magd.

§. VII.

Inter *fossilia* numerantur varia *Fossilia*.
terrarum genera, succi, metalla,
lapides & mineralia.

Terrarum aliæ steriles sunt, quia humori
retinendo ineptæ sunt, ut *glarea*, *sabulum* *arena*, aliæ fertiles inter quas locum
merentur limus, *argilla* & *marga*, quæ est
quasi terræ quædam medulla. Et prout
diversæ harum *terrarum* species admixtos
habent succos minerales, coloresque & sa-
pores diversos, ita & varias facultates
Medicas nactæ sunt. L 3 Quod

Lapidum Quod *Lapidum* & metallorum generatio
& metal- onem attinet, certum est ea non crescen-
lerum ge- & augeri modo quodam analogo cum ani-
neratio. matis corporibus ; nulla enim in iis ei-
vegetatio, nulla semina animalium ovis ana-
loga. Animata corpora crescunt per ap-
positionem particularum internam ; *lapi-*
des autem & metalla per oppositionem par-
tium externam augentur. Et quidem quae
in his ab externo fluido immediate ap-
ponuntur solidi, in quibusdam propriis
pondere versus fundum delabuntur, u-
in sedimentis, in aliis a fluido penetrant
vel undique apponuntur solidi, ut in i-
crustationibus, vel certis duntaxat superfi-
ciei solidæ locis, ut in illis, quæ fila, re-
mos & angulata corpora exhibent. Adeo
que corpora illa *solida*, quæ per appositi-
onem ab externo fluido producta sunt
referri possunt vel ad *sedimenta*, ut *strati*
terrae ; vel ad *incrustationes*, ut *achates*,
chalcedonius, *aetites*, *lapis Bezoar*, & omni-
generis lapides è *lamellis* compositi ; vel
fila, ut *amiantus*, *alumen plumosum*, vari-
florum genera, quæ in fissuris lapidum de-
prehenduntur, nec nisi superficialia sunt
vel ad *angulata corpora*, ut *crystalli montium*
ferri & *eris* *angulata corpora*, *cubi* *mar-*
sis, *adamantes*, *amethysti* ; vel ad *repli-*
tiones, ut *omnis generis variegata marmo*
granita, *dendroites*, *conchylia lapidea*, *ro-*
stallina, & ejus generis plurima consum-
torum corporum loca replentia. Ph. B.
p. 2. tr. 3. Rohault p. 3. c. 6, 7. *Allegro*

b. c. 8. Du Hamel de Fossilib. Gual. Charlton
e Var. Fossil. Gener.

Q U Ä S T. I.

An omnes Montes, Fluvii & Insulae, quæ hodie extant, fuerint
a mundi initio?

Cum toties per rupturam aliquam, sicutam vel ab aquis, vel igne subterraneo, mutetur stratorum terra situs, & aequalitas terrenæ crustæ interrumpatur, facile apparet, montes omnes hodiernos non extitisse ab initio; sed posse naturaliter everti, eorumque cacumina elevari, & deprimi, aperiri terras, iterumque claudi; posse fluminis cursum mutare, posse varias produci insulas, & rursus alias auferri mari, jungique terris; quæ, licet apud Historicos non raro legantur, vix tamen fidem merentur, nisi ipsa Naturæ confirmarentur inspectione.

Q U Ä S T. II.

An credibile sit ex solis pluviosis oriri
Fontes, sive perennes, sive
deficientes?

Varie semper à Philosophis disputatum est, utrum fontes ex pluviosis & soluta nive oriantur, an ex mari, velut magno aquarum thesauro, per varios telluris vel populos,

ros, vel anfractus deriventur; an ultraquaque ratione ex *mari* originem trahant, scilicet tam superiori quadam circulatione per nubes, quam inferiori, per secretiorem quosdam mæandros in intimis terræ vici ceribus. Nos, uti nullis firmis argumentis evinci posse existimamus, fontes vel origines ex aquarum subterranearum evaportantibus vel ex aquis e centro terræ elevatis, vel ex aquis marinis per canales subterraneos ascendentibus, ita unicam fontium fluviorumque originem ex *pluviis* agnoscimus sive regulares sint, sive irregulares, sive temporales, sive perennes aut annui, vel aliquando certis temporibus fluentes, vel deficiente. Etenim videmus *diluvias* aut ingentes fluminum inundationes provenire aut à *pluviis* immediate præcedentibus, aut à *nebulis* & *grandine* solutis: deinde plurimae fontes sub solis æstu in totum deficere, & omnes minui; præterea nullos unquam in summo montium vertice erumpere, adeo prope cacumen, quin semper aliquæ portio terræ superior emineat, unde in suppeditantur aquæ; & quod ad rem maxime facit, in terris tenacioribus & argillosis, quas aqua difficulter permeat raro fontes observari, cum nunquam deficiantur in arenosis & saxosis terræ partibus per quas aqua facile percolatur: denique non omnino iis unquam deesse justam aquarum quantitatem per *pluvias* suppeditatam; id quod liquet ex illo à *Marius* allato experimento in Libro de *motu* *fluminis*

rum, qui in vase quodam libero aëri exposito, repetito sæpius experimento, observans aquæ, quotannis per pluvias delatentis, quantitatem, & ita, facto calculo cum ista aquæ quantitate, quæ illum tractum terræ, unde ortum dicit *Sequana* fallie fluvius, per pluvias quotannis inundat, cum illa, quæ ex ipsius calculo per eundem fluvium delabitur, in mare eructatur, haud dubie evinat, quod tertia saltem pars delabentis, hys abunde sufficiat omni isti aquæ quantitati, quæ quotannis per fontes atque aquos suppeditatur. *Cartes. Princip. p. 4.*
et 64. Du Hamel de Meteor. l. 1. c. 2. A. Le Jeant. p. 6. c. 7. Robault p. 3. c. 10. C. Barolini Diff. De Font. Or. Fromond. lib. 5. Ph. Arg. p. 2. tr. 2. diff. 1. c. 3.

Q U Ä E S T. III.

An Gemmae & Lapidés producantur ex fluida materia?

Ubi corpora, quæ nos circumstant, exploramus tactu, animadvertisimus quædam esse resistentia, & non nisi difficulter divisibilia; illa vero non ita resistentia, sed quæ divisionem subeunt facile. Prioris generis corpora solidæ vocamus, hæc fluida. Fluiditas naturam non aliunde accersimus, quam ab exiguitate & motu particularum; sic alabastrum in pulverem comminutum, & igni admotum liquoris ebullientis speciem præbet; nec ipsa metallorum fu-

sio aliud esse videtur, quam partium ~~am~~ minutio. Quod *solida* corpora accinet, habent illa particulas vel juxta se invicem quiescentes, vel non nisi tardissimo mutantes locum. Ita vidit D. Boyle *tarcoide* maculas subinde locum mutatis & in *Achate* nebulam paulatim evanuisse *solidum* corpus, si secundum natura legem generatum est, è fluido est productus. Certe *gemmas* ex *fluida* materia origine ducere, omnino persuadent earum *pellucidas*, *figuræ regularitas*, inclusa sæpe heterogenea, *colores* à *mineralium metallorum* admixtis succedit; & cur non idem aliis *lapidibus*, qui non nisi succi puritas ab his differunt, credendum est? Ad ut frustra quis in generatione lapidi provocaret cum *antiquis* vel ad vim *lapidum* *formatricem*, vel ad principium *chitectonicum*, vel ad, nescio quem, resonantem ubique spiritum, rationibus *seminaliis* prægnantem, quæ nuda sunt veri nihil significantia. Boyle of the Origin and Vertues of Gems. Du Hamel de Fossil. c. 8.

Q U Ä S T. IV.

*An Testacea Fossilia & Glossopetrae
sint partes Animalium?*

In *stratis* *Terræ* hinc inde diversissimis occurunt corpora, prout diversis generibus corporum imprægnata fuere illa fluida quæ *stratis* coacervandis occasionem dederunt.

ant; nec raro etiam inter illa vel animalium partes, vel plantarum observantur; inter animalium spolia illa hic frequentiora sunt, quae marina sunt, quia plerumque ex maris sedimentis coaluerunt strata, & inter ea, quae marina sunt, frequentiora observantur illa, quae solidioris sunt substantiae, & formam diutius tueri possunt, ut dentes piscium & Testae. Atque hinc exsurgit illa diu inter Philosophos agitata questio, an illa corpora ibi in terra, ex qua effodiuntur, generata sint aliorum fossilium more, an vero partes sint animalium. Quod *glossopetras* attinet, certum est eas esse dentes piscis *Canis Carchariae*: sed nondum est, quod interdum ipsa dentis substantia absumta reperiatur, in ejus locum succedente alia materia lapidea, quae tamen exactam figuram externam reinet ipsius dentis. Imo & illa *Testacea*, quae in locis procul a mari sitis reperiuntur, & in terra effodiuntur, revera sunt marina, per inundationes illuc deducta, vel ibi olim in aquis stagnantibus genita. Sunt autem duum generum, 1. *Naturalia*, quae iterum vel nullo modo mutata sunt, vel succo petrifico imbuta, vel quasi calcinata; 2. *Lapidea*, quae saltem figura viventibus similia sunt sed colore, pondere & duritate referunt *lapides*, adeoque cum eorum substantiam solventes terrae succi destruxerint, remanent saltem figurae corporum, & dum spatia, a testis illis antea occupata, replentur fluido vel saxeo, vel marmoreo, exhibent variis generis conthas lapideas. Ni-

Nihil vel in terra occurrit, unde eruntur hæc corpora, vel in ipsis illis corporibus, quo minus per maris inundationes congesta dici possint.

Primo enim dubium esse non potest quin pro aquæ sedimento sensim congesta habenda sit terra, quæ stratis, diversissimis generis corporibus referentis, abundant; talia strata cum manifestissime occurriis in locis, unde *Testacea Fossilia & Glossopetrae* eruuntur, facile concludi potest modus, quo per varias maris inundationes, diversis temporibus factas, intra montium viscera conclusa, ibique congesta sint illi corpora, quæ partes animalium referuntur. Et quod ab antiquissimis etiam temporibus ad hunc usque diem ita asservata sine evincere videtur illud à Stenonio, in tractatu de *solido intra solidum contento*, adductum argumentum vetustissimi saxi in foro *Laterrano* excisi, intra quod veræ *Concha marinæ* repertæ sunt; quod saxum cum multis seculis ante *Romam* conditam *Laterranorum* Urbi exstruendæ convectus sit, certum est illas *conchas* amplius tam mille annis duravisse, & earum generationem ad diluvium usque referri posse.

Deinde non magis credendum est, integrumenta *concharum*, vacua ab animalibus in terra sponte formari ex certarum partium concursu, quam villosa quadrupedum *Coria* plumasque avium sine animalibus produci posse. Ad hoc, à quoque demum principio alio illa facta dicimus

mus, neutiquam tanta semper observa-
retur conformitas; id quod evidentissime
patet in aliis in fluido concrescentibus cor-
poribus, quæ variis modis à solita figura
recedunt. Hæc vero non modo sibi invi-
cem, sed etiam animalium partibus, qui-
bus respondent, simillima sunt, nec ulla
est in *striarum* ductu, in lamellarum tex-
tura, in cavitatum gyris & anfractibus,
in bivalvium commissuris differentia.
Quin & ipsa *testarum* structura demon-
strat, operculum illud, quod omnia testa-
cea ab ortu gerunt, non posse aliter, quam
cum ipsis animalibus crescere. Quando
vero ipsa *Testarum* substantia à solventibus
terræ succis plane destructa est, in eorum
absumptarum locum non raro succedit alia
materia lapidea, figuram saltem externam
testarum exæctæ referens, eodem modo quo
videmus ex fuso metallo, & in argillas,
quibus impressæ sunt variæ figuræ, im-
misso, ærea fieri signa. Ita & *glossopetræ*
interdum ex materia terrestri & lapidea
productæ observantur, absumpta scilicet
interiori dentium substantia, & illa max-
ime, quæ basin constituit, illique vicina
est. Atque ubi ad hanc substantiæ dif-
ferentiam attendimus, facile solvi possunt
omnia dubia, quæ contra hanc opinionem
non solum de *Testaceis* fossilibus, sed &
glossopetris, à variis prolata sunt, & nuper
etiam à Johanne Reischio in tractatu de
glossopetris Luneburgensibus.

CONCLUSIONES.

1. *Inæqualitates in Terræ superficie occurrentes ortæ videntur ex variis rupturis Terræ.*
2. *Ista autem ruptura oriri potuit & ab ignibus subterraneis & ab aquis.*
3. *Quemadmodum strata, quæ in crusta terræ exteriori deprehenduntur, efformata sunt ab inundatione aquarum.*
4. *Id quod haud obscure colligitur ex illa congestione corporum diversissimæ naturæ, quæ in iis plerumque reperiuntur.*
5. *Cum & non raro quasi partes quædam, & exuvias animalium in iis deprehendamus.*
6. *Quæ omnia corpora revera habenda sunt vel pro ipsis illis animalium partibus, quas repræsentant,*
7. *Vel etiam consumptæ illæ partes animalium locum dederunt coacervationi alterius materiæ, quæ exactum figuram istarum partium retinet.*
8. *Atque hinc facile patet, quid de *Testaceis fossilibus*, de *globo petris*, de *ebori fossili*, & ejus generis corporibus dicendum.*
9. *Quia vero strata arenacea transmitunt illabentes pluviales aquas, sed argillacea & lapidea iisdem resistunt, si forte contingat ruptura quædam in terra, cui subiectum est lapideum stratum, facile videmus modum, quo datur occasio collectioni aquarum.*
10. *At-*

10. Atque hoc pacto ex *aquis pluviali-*
bus & soluta nive oriri fontes omnes & flu-
vios credibile est.

11. Adeoque cum tam varie omni tem-
pore mutata sit terrena crusta, non mirum
est novos generari posse fontes:

12. Quin & extare hodie *insulas fluminas,*
montes, aliasque terrae inæqualitates, quæ
ab initio non fuerunt.

13. *Metalla non generantur ex semine,*
nec ulla eorum est vegetatio, sed per ap-
positionem externam partium augentur.

14. Ita & *lapides ac gemmæ ex fluida*
materia concrescunt.

15. Non incredibile est *salsedinem maris*
oriri à particulis terrestribus, quæ cum
quis fluminum in mare invehuntur, nec
inde iterum per vapores exhalant.

C A P. XIV.

De Corporis Animi Functionibus Rohault p. 4. A. le
Grand, p. 8. Phil. Burg. p. 3.
Willis de Anima Brutorum.

§. I.

Corporis Animi partes sunt Corporis
vel solidæ vel fluidæ; tam hæ^{animati}
quam illæ omnes inserviunt vel^{functiones.}

Conservationi Individui & speciei (1), vel sensui, vel motui (2), ad quæ tria, tanquam summa capita omnes in corpore animato functiones commode reducuntur.

Infimus viventi-
um ordo,
Planta.

Planta-
rum partes
inseruen-
tes conser-
vationi
Individui
& speciei.

Functiones
Animali-
ren, quæ

(1) Inter triplicem viventium ordinem, tanquam infimus, hactenus recepta est Plantarum familia, quibus anima vegetativa attributa est, & ab ea dependentes Digby of tres facultates, altrix, auctrix & procre vegetationatrix, per quas intelligenda sunt organa quæ conservationi Individui & speciei inservientia habent Plantæ analoga animalium organis. Etenim 1. tam in truncis quam foliis & fructibus quatuor adsunt vasa, fibræ nimirum ligneæ, cum inclusis tracheis, utriculi transversales, & quartum vas peculiare singulis proprium. Per fibras ligneas ascendit succus, qui in transversalibus asservatur, & quasi fermentationem aliquam subit, ejusque humoris ascensum vel adjuvant tracheæ, vel fermentum aliquod ab aëre acceptum subministrant. Quartum vas in nonnullis terebinthina gummi, vel alio humore repletum est, & in lactiferis, & resinam fundentibus manifestius appetit. 2. In fructu seu stylo, qui in diversis varius, sed in omnibus utri

Functiones vicem supplet, asservantur semina, in quibus delineata latitat planta.

(2) Nec solum partibus Nutritioni sensitiva vitae ac generationi dicatis, in quibus con-
ducuntur.

fit illud, quod animam vegetativam communiter appellant, sed sensu insuper a motu praedita sunt ea viventium genera, que sensitiva dicuntur. Atque licet tamquam illis functionibus inservientes partes in variis diversæ sint, pro ingenti illa animalium varietate, in omnibus tamen fere analogæ observantur. Et per hec organia, quæ in corporibus animatis, suis singula usibus aptissime conformatae reperiuntur, rectius explicantur omnia, quæ de Facultatibus dixerunt veteres. Ita ad Naturalem facultatem (quam perperam statuerunt Hepæ suppeditare) pertinent Nutritionis organa; ad vitalem, Respirationis & sanguinis, vel humoris illi analogi, circulationi ac cibrationi dicata organa; ad animalem, quæ sensu & motu famulantur.

§. II.

Individui conservatio in eo præ. Conservatio Individui.
cipue consistit, ut novæ indies sanguini, vel liquori cuidam vitali, (1) sanguini analogo, subministren- tur particulæ tam ex alimentis quam fluido illo, in quo vivit ani- mal, sive aereo sive aquoso, & ab eodem sanguine iterum aliæ sepa- rentur in diversis partibus, vel cor- pori utiles & necessariæ, vel prorsus.

inutiles & excrementitiae. Ita conservatio Corporis nostri à conservatione sanguinis dependet, & solidi partes aliquae fluidis consistere nequeunt; ex his enim in illarum substantiam abeunt ad nutritionem depositæ particulæ quædam, nossecus ac ab illis iterum emeritæ cedunt, alias in immensum corporis

In homine & anima- augeretur. Et in hunc finem in libus per animalibus perfectioribus occur- fectionibus runt, carnis alimentorum, viacili quomodo sanguineum receptaculum, & partes variæ, instar cribri, secernentes sanguine humores diversos (2). Etenim, in ore dentibus contrita & saliva imbuta, alimenta detruduntur per œsophagum in ventricu- lum, ibique à succo quodam fermentante (3) inciduntur, atque attenuantur, donec, inde iterum expulsa, in intestinis tenuibus (4) conflu- entibus illuc & bile & succo pancre- atico (5), ita alterentur, ut pars ali- mentorum subtilior separetur & faculenta, quæ ad intestina crass- ablegatur; illa vero chylus dicitur

qui per peculiaria *vasa Lactea* (6) T. Bar-
ductumque *thoracicu* delatus, in ve- tholinus
na *axillari* sinistra jungitur cum *san-* de *Lacteis*
guine, *sanguinique* immixtus, cum Thor.
eo continua *circulatione* percurrit
totum corpus, donec sensim induat
naturam & formam *sanguinis* (7).
Servat autem in motu suo hunc cur-
sum *sanguis*, ut continua *pulsibus* à
corde (8) distribuatur per arterias
ad omnes corporis partes, & ab iis-
dem ad *cor* revertatur per *venas*, &
ita quidem, ut à dextro *cordis ven-*
triculo feratur in *pulmones* (9), &
ab iisdem reversus in *sinistrum ven-*
triculum, inde ad reliquas corporis
partes pellatur. In illo circuitu,
quem *circulationem sanguinis* (10)
vocant, in diversis corporis partibus
qua vulgo *viscera* dicuntur, diversas
deponit particulas, quæ à *sanguine*
separantur, quasi per *cribra* quæ-
dam (11), & in peculiaria, eaque
divertia, *vasa excretoria* secedunt.
Ita in *glandulis* oris percolatur *salt-*
ua; in *conglobatis glandulis* humor,
qui per *lymphatica vasa* decurrit; in

pan-

pancreate succus pancreaticus; in b
pate & vesicula fellis, bilis; in Re
nibus urina, &c. (12). In pulm
nibus etiam à sanguine fecedit, ex
crementum aliquod, per respiratio
nem (13), quando scilicet aer in
inspiratione à motu pectoris pellitur
(14) intra pulmones, & expiratione
iterum ab iisdem excluditur; atque
hoc modo aliquid etiam ab aere se
paratum sanguini miscetur (15),
quodcunque demum illud sit.

Divisio a.
nimalium
respectu
liquoris
vitalis.

(1) Respectu liquoris vitalis non incon
venienter dividit Willius Animalia in Es
sanguia & sanguinea, illaque dicit vel te
restia, ut insecta, vel aquatica, ut pisco
molles, testaceos & crustaceos; sanguinea ve
frigida nominat, quorum nonnulla co
biventre & pulmones habent, ut amphibi
alia cor univentre & branchias, ut pisci
reliqui; vel calida, quæ omnia cor bi
ventre & pulmones habent, cuius gener
præcipuae species sunt volucres, quadrupede
& ipse homo.

Humores
corporis
sunt trium
generum.

(2) Humores in corpore nostro ad tri
genera reduci possunt, nempe chylum
sanguinem & humores à sanguine secreto
Atque hinc apparet, quid de quatuor illi
humoribus, quos non solum sanguinem
sed & corporis nostri temperamentum con
stituerent.

huius dixerunt antiqui, censendum sit; Quid de
tempore de bile, sanguine, melancholia & per spiritibus
sua seu sero; scilicet massa sanguinea censendum
multis heterogeneis humoribus est referta, & calido
sub eadem forma sanguinis cum eo innato?
mixti, circulantur, donec in diversis cri-
mis secedant; ita in hepate separatur bils,
glandulis conglobatis serum seu lympha,
sanguini iterum affunditur per vasa
sympathica; per melanocholiam autem in-
telligendus est humor acidus, vel in san-
guine contentus, ejusque massam inficiens,
el extra receptaculum sanguineum. Per
hunc, quos ita appellarunt antiqui, in-
telligenda est pars sanguinis subtilior,
non solum quando intra receptaculum
sanguineum continetur, sed & ubi a cere-
bricortice, vel substantia glandulosa, secreta
sanguine in nervos distribuitur. Ita &
de calido innato & humido radicali-
zixerunt veteres, omnia ad sanguinem re-
turni debent.

(3) Fermentum, quo imbuuntur ali-
menta, seppeditant glandulae, non solum
sanguinales, sed & illae, quae in interiori ven-
tricali tunica reperiuntur, neutiquam vero
arteriae ventriculi immediate, vel lien-
e vas breve, quod ab illo in ventriculum
venire, & succum acidum eructare credi-
erunt antiqui.

(4) Intestina cum gula & ventriculo Canalis ali-
um continuum conficiunt ductum, sed mentorum
in diversis animalibus varie inflexum, & Glisson de
circumvolutum, atque in diversis sui par- Ventr. &
tibus Intest.

*Cur tanta
ejus in non-
nullis lon-
gitudo?*

tibus varie dilatum, qui commode vel canalis alimentorum dici potest; & cundum varietatem animalium variis m dis differt. **Cur autem** tantam ejus lo gitudinem nonnulla animalium possi ant, non alia causa est, quam 1. ne be vitas intestinorum dejectionis frequentia produceret. 2. Ut eo plures alimentorum particulæ per superficiem tam late expsam exire, & corpori in alimentum cede possint. Duobus autem modis auger superficies viæ alimenti, vel dum ipse canalis longius extensus plures gyros f mat, vel dum in canali breviori & re membrana in modum helicis inter circumdueitur, ut in *Raja* aliisque p

Efferves- cibus,

tentia in- (5) *Inter* bilem & succum pancreatici *ter* bilem effervescentiam quandam excitari in & succum testino duodeno, & illam quidem blandi pancreatici & naturæ amicam in statu fano, in me cum ex boso autem variis modis depravatam, mente tuit *Pr. de le Boe Sylvius.*

Sylvii. (6) *In* avium quidem genere nondum *Vena Lac-* *vena Lacæ* deprehensæ sunt; *An er* *teæ in A-* *in* iis adhuc illæ lateant; *an autem* *vibus non-* *avibus feratur chylus per venas mesentaria* *dum re-* *sanguineas, dubium est;* *etenim per* *pertæ.* *ante detecta Lacæ vasa in omnibus an-* *malibus chylum ferri crediderunt ad hepa-* *unde etiam illi parti sanguificationis o-*

Pars sub- *cium adscripterunt. De assumptionis disti-* *tilior ali-* *butione dicendum est, illam statim ab o-* *mentorum incipere, cum spirituosa ore assumpta h-* *min*

nis lassi vires cum suavitate, velut mo- *ubique in*
ento, restaurent: præterea cum vasa *sanguinem*
sanguinen per totum alimentorum ductum *transire*
ſuſa agnoscamus, & ex assumptis quæ- *poteſt*.
ſuſum facilius, quædam tardius à reliquo-
nexus extricari, non potest negari,
in illa ubique in sanguinem ferantur.
chyli autem distributione magna jam *Chylus per*
fuit controversia, tum quoad vasa, *vasa lacte-*
bus ab intestinis in sanguinem ferri, *distribu-*
ſi crediderunt, tum quoad ductum *itur recta*
ſorum Lactebrum, quæ chyli distributioni ad Cor.
ſerviunt. Novissime deprehensum est;
illa, quæ paucis à pastu horis chylo
rgida reperiuntur, omnia ad recepta-
lumbare, indeque ad ductum thora-
tum tendere, ita ut, cum sanguine per
axillarem ſinistram descendantem,
Cor feratur chylus, per hæc vasa de-
tus.

(7) *Sanguificatio* nec hepati, nec cordi, *Sanguifi-*
catio parti
alii parti solidæ jure adscribi debet, *parti*
potius humoribus ipsis in ſe invicem *solidæ non*
entibus; nec ulla inter partes solidas *adscriben-*
dici potest *principalis*, quin potius *ad, nec ulla*
ſerviant omnes sanguini, vel propell- *pars solidæ*
ndo, & per totum corpus distribuendo,
que iterum ad cor reducendo, vel variis
humoribus ab eodem in diversis locis ſe-
mendis, quasi per cribra quædam, ſed
igulis humoribus propria.

(8) *Præcipua Cordis*, tanquam muſ- *Sanguinis*
ſi, functio conſtitit in propellenda tota *circulatio.*
ſuſa sanguinea, quaſi in orbem, qui motus
Cir-

Lower. *Circulationis nomine venit, non quod sanguineum circularem exhibeat canalem centro æquidistantem, sed quia motus sanguinis perpetuo gyro in Orbem continetur, cum varia tamen in diversis partibus lege. Ille autem motus Cordis non aliud proficiscitur, quam ab ipsis musculis sanguinis, dum fibræ ejus analogo cum a musculis motu, contrahuntur, nec vel unica gutta sanguinis in ventriculis Corpus quasi rarescente, uti placet Cartesio; vel integra massæ sanguineæ effervescentia ter humores diversæ naturæ, uti visum est Sylvio. Quæ de flammula Cordis & canali innato dixerunt multi, explicari debet per sanguinis partem vivaciorem, quam Corde quidem est floridior, propter particulas aëreas per pulmones ipsis admisit, sed inde etiam per totum corpus diffunditur.*

Quid de flammula cordis continetur?

Diversitas inter currentem sanguinis in adulto & fætu. (9) In animali quidem vivente in omnibus sanguinis per pulmones transit, deinde in universum corpus distributus per mediante hepate per venam portæ, per arterias ramos immediate ad cor redit, circulo absoluto. In fætu autem in utero vivit, non nisi exigua sanguinis pars transit per pulmones, quia fætu neutiquam moventur, adeoque mediate in universum corpus sanguinem pellit uterque cordis ventriculus, quod admodum etiam redeuntem sanguinem ab universo corpore uterque immedio recipit.

(10)

(10) Motum sanguinis circularem non Modus de-
sis manifestius deprehendimus, quam monstrandi
sibi in vivo animali insigniores rami ar-motum san-
guinis & venosus in cruribus aliisve partibus guinis cir-
culecti, injecto quodam vinculo ligantur, cularem.
ut videatur pars venarum ab extremis ad
vinculum injectum, sanguine adveniente Harvey.
impleri, altera vero detumescere; pars Conrin-
giuntur arteriarum à corde ad vinculum sanguinis. Phil.
sque sanguine impleri, sed illa à vinculo Burg. p. 3.
extrema, sanguine destitui jam ad om- Cartes. de
nes partes abeunte. form. fatu.

(11) Cum sanguis per arterias ad sin-
gulas corporis partes deferatur, & ante- Partes a
quam ab iisdem per vasa capillaria vena- sanguine
iterum redeat, in nonnullis corporis secernentes
partibus deponit particulas varias, quæ quasi per
per vasa peculiaria excluduntur: propriæ cribra quæ
cribri nomen meretur illa circumfusa dam, hu-
materia, quæ inter capillaria arteriarum moreshete-
extrema oscula vasorum, quæ commode rogenos.
arteria dici possunt, intermedia est, at-
que efficit, ut transitus fiat non totius
sanguinis, sed quarundam saltem ex eo
arteriarum partium, diciturque alias pa-
renchyma vel caro viscerum. Ita in sanguine
post diversorum humorum in se mutuam
actionem diversi generis particulae à tota
massa separate, in singulis cribris sibi con-
venientes meatus inveniunt, & præter illos
partium poros, ad humorum secretionem
etiam peculiare quoddam fermentum re-
quiri nonnullis videtur.

Sudoris (12) Per totam *cutis* superficiem excre-
excretio& nitur *sudoris* materia, quæ à *sanguine* sec-
insensibilis dit per minutissimas *glandulas*, & magna
perspiratio partem constituit illius materiae, quæ p-
insensibilem perspirationem è corpore nosto
transpirat, de qua per *Sanctorii* exper-
menta innotuit, eam tanta quantitate qu-
tidie exhalare, ut omnes reliquas corpora
nostris excretiones supereret.

(13) Respirant etiam suo modo il-
Pisces quo- animalium genera, quæ in aquis vivan-
modo re- & branchias habent loco pulmonum; c
spirant? enim, quemadmodum animalia in aë
viventia, eadem via, nempe per tracheas
& recipiunt intra pulmones cævos, & emi-
tunt iterum illud fluidum, in quo vivu-
ita pisces, nonnihil diversa via, fluidum
quod per os hauriunt, reddunt & emittrunt
per spatia branchiarum, quæ radios qu-
busdam semicirculis constant, ita confo-
matis, ut sanguineis vasis comitati, co-
vexam & exterius sitam exhibeant ea
trachearum superficiem, quæ in aliorum
pulmonibus interius retracta & conca-
conspicitur. Quæ fabrica excrementum pul-
monum, quod in hoc animalium gene-
crassius est, & magis compactum, appri-
accommodata est, cum optime hoc mod-
velut fluminis præterfluentis impetu co-
tinuo abluatur, & abradatur congestum
Amphibia circa branchiarum tubulos excrementum
quomodo *Amphibia*, licet in aquis vivan-
in aquis branchiis tamen destituuntur, & pulmo-
viverepos- cævos habent, quorum orificio superi-
sunt.

nempe tracheam, pro lubitu claudent & perirent, adeoque & in utroque fluido nempe aereo & aquo vivere possunt. Non minori pulmonum apparatu gaudent Insecta. In illis vero non tota sanguinis moles per pulmones confluit sed, inversa via, pulmones ipsi vasorum rari in universum corpus disperguntur, ita ut singulæ partes aëris particulas recipient, cum nullæ non propigines admittant horum vasculorum, que conspicuo quidem trunco carent, sed in quovis orificio plures grandiores & concurrentes in communem hiatum distinunt, & ostio cuiusdam ovali, exterius a ventre conspicuo, respondent, per quod aëris ambiens communicatur. Talia in Bombyce octodecim numerantur, utrinque novem.

(14) In perfectioribus animalibus inspiratione intra pulmones dilatatur via sanguinis & aëris intra thoracem, & constraingitur via sanguinis & aëris extra thoracem; que ille motus aëris reciprocus in Respiratione dependet à motu pectoris, quod cum per musculos, respirationi dicatos, elevatur, aer exterior pressus, quia aliud, quo feratur, spacium non habet, per aërem materiam in pulmonem impellitur, neutrum autem attrahitur, cum nulla proprie loquendo detur attractio, sed quæ attractioni vulgo tribuuntur, rectius per impulsione explicari possint. Etenim, cum impermeabiles sint materiae partes, & omnia in mundo plena supponantur, necessaria

Inspiratio aeris intra

pulmones fit per impulsionem, neutrum per attractiōnem.

Nulla autem propter loquendo datur attractio.

rium est in omni motu dari circulum aliquem; qui fit, quando corpus, quod movetur, cogit alia corpora, quæ ipsi obviantur, & cedere possunt, deflectere quasi circularem motum, & succedere in locum a priori relictum. Atque hoc circulo sublato vel denegato corpori, cessat ipse motus, qui non aliter quam per impulsione fieri potest.

Respiratio. (15) Respirationem duplex sequuntur effectus, dum & excrementum sanguinis pulmonibus secretum hac via excrenitur & aliquid ex aëre separatum sanguini miscetur, quod, ex mente Willisi, nitrosum quiddam est, illudque, tanquam necessarium vitæ pabulum, tam ab aëre, quam aqua hauriunt animalia. Malpighius summe activas particulas esse dicit, quibus fluiditas sanguinis promovetur, & fermentatio excitatur.

§. III.

Conservatio speciei analogo processus modo fit in utroque animalium genere, nempe & viviparis & oviparis, quæ omnia generantur ex ovo. (1) per *semen masculum* fœcundato. (2) sed hac cum differentia, quæ in *oviparorum ovis*, quæ materialiter pro nutritione fœtus in se continent, extra uterum delapsis exclusum.

latur animal; in *viviparis* autem
intra *uterum* in *ovo* (3) formetur,
ex *humoribus* ab *utero* affluentibus
crescat *fœtus* (4), donec, ruptis
membranis involventibus statu par-
us tempore erumpat in lucem.

(1) Analogia deprehenditur mani- *Analogia*
tissima inter partes *genitales* in omnium inter genes
pecierum animalibus sequioris sexus, *rationem*
quæ in eo conveniunt, quod contineant *viviparo-*
narium, in quo asservantur *ova* & *ovi-rum* & *ovi-*
latum seu *uterum*, per quem vel *ova* ipsa pœromma-
excluduntur, vel *fœtus*, qui intra *uterum*, *nimalium*,
perfectionem & complementum natus quæ inutre-
at. In *oviparis* hæc *ova* nulla communi que genero
continentur *membrana*, sed vel in unum sit ex *ovo*.
quæ racemum coacervata sunt, vel duas
distinctas, *ovorum* congeries constituunt.
In *viviparis* autem plerumque *ova*, præter
membranam cuilibet propriam, etiam alia
communi involvuntur, ita, ut duo talia
corpora conspicua efformentur, quæ *testes*
appellarunt antiqui; dico plerumque, quia
contrarium observatus in iis, quæ vel
inter pisces sunt *vivipara*, ut *mustela*
marina; vel etiam inter *insecta*, uti *scor-*
pi, quam utramque observationem de-
bemus curiositati Celeberr. D. Olig. Ja-
nbei.

(2) *Ovum* licet per subtiliorem seminis *Ovum* quo-
masculi partem, illi communicatam, fœ- modo a se-
sundum fiat; incertus tamen est modus, mine mas-
quo culo alte-

ratur ut
fœcundum
fiat, incer-
tum.

quo semen masculum alterat ovum, q
paulo manifestior nobis evaderet, si cer
constaret, minutissima illa animalia, q
in animalium semine masculo innumen
ope microscopii, nuperrime deprehend
Lewenhoek, ab ovo excipi; tunc enim di
posset eadem excepta in fœtum excr
cere, & augeri ex illa in ovo contenta m
teria.

Per ovum
quid intel-
ligendum
in vivipa-
ris.

(3) Ovi nomine in viviparis intel
guntur non solum rotundæ illæ vesicu
humore plenæ, testiculorum maximam pa
tem constituentes, sed & eadem, ubi
ovario, post fœcundationem, delapsæ
uterum seu oviductum, ibi in membranæ
fœtus cum omnibus suis contentis excr
verunt.

Nutritio
fœtus in
utero.

(4) Duplici via nutritur fœtus in utero
primis quidem temporibus per solum um
bilicum, intra corpus fœtus per venam
umbilicalem derivatis iis succis, qui
utero affluunt, procedente autem tempore
simul etiam per os, assumpto scilicet il
luminii liquore, cui innatæ. Malpighii
Harvey de Gen. Animal. Needham.

§. V.

Partes sen-
sui dicatae.

Quod ad partes sensui dicatas a
tinet, notandum, in omni sensu o
currere primo objectum exterius a
ficiens organum; deinde ipsum or
ganum in animato corpore, illa

Specimen Philos. Naturalis. 131

objedi impressionem excipiens; denique *nervos*, qui eandem eo deferunt, ubi propriè sit sensibilia *receptio*, nempe ad *cerebrum*, tanquam sedem *sensus communis*, *phantasie* & *memoriae* (1). Et objecta quidem sensibilia vel immediate applicantur organis nostris, uti *sa-
cra*, *odorata*, (2), & illa quæ *tactum* afficiunt, quando nimirum extremitates *nervorum* in *lingua*, *naribus*, (3) & per totam *cutem* (4) dispersas vellicant; vel per *intermedium* illam materiam agunt in organa nostra, ut ea, quæ *visum* afficiunt, per *intermedios radios lucis* (5), qui per *tunicas oculorum* transmissi, in *humoribus* & *præcipue crystallino* varie franguntur, & ita colliguntur, ut in *fundo oculi* pingatur *imago objecti*, quam *cerebro* repræsentat *nervus opticus* per *retinam* *tunicam* expansus (6). Objecta sonora organum *auditus* afficiunt per *intermedium aerem*, cuius motus tremulus (7) ab objectis percussis resultans, & *tympano* vel *membra-*

næ auris communicatus, ita move
 & *oscula auditus* & aërem inter
 num, ut per *cochleam* dispersæ ne
 vorum propagines istam *sensatio
 nem* percipient. Ita in *sensuum* or
 ganis dispersæ nervorum extre
 mites (8) objectorum sensibilius
 impressiones ad *sensorium commun*
 deferunt, quod licet in *cerebro* es
 negari non possit, nequitiam ta
 men ejus sedi vel *glandula pinealis*
 (9), vel alia aliqua *cerebri* pars ce
 to assignari potest; hoc autem ce
 tum est, *duplicem* esse *cerebri* su
 bstantiam, ex qua omnes ejus parte
 constant, *albam* nimirum, quæ ja
 brosa est, atque nervorum contine
 atio, & *cineritiam*, quæ fibris ca
 ret, & *albæ* circumfusa est; in *cine
 ritia*, quæ *glandulosæ* est natura
 separatur materia, quæ per *albam*
 substantiam cum nervis continua
 tam distribuitur, quæque & *sensu*
 & *motus* instinctum dat partibus
 corporis, & nonnullis dicitur *su
 cus nervosus*, communiter *spiritu*
animalis. Willis de *Cerebro*. V
 eussens (1)

(1) In rei sensibilis perceptione tria occur- Rei sensi-
ant, 1. *impresso*, quæ sit in organo ab ob- bilis per-
fetto; 2. illius impressionis delatio ad com- ceptio ubi
sunt sensorium, quæ sit per nervos; 3. ex- & quomo-
dæ impressionis in communi sensorio per- do fiat.
ceptio, quæ propriæ sensus dicitur perfectus,
qui saltem inchoatus erat in sensuum exterio-
rum organis. Illa autem ab objecti im-
pressione resultans perceptio à nobis ita con-
sideratur, ac si in ipsis partibus, in quas
sunt objecta, fieret; cum tamen in ipso
cerebro fieri inde appareat, quod qui parte
aliqua corporis truncati sunt, quandoque
in parte amissa dolorem sentire sibi vide-
atur. Adeoque in rei sensibilis perceptione
non fallimur, sed in *judicio*. Et cum rei
sensibilis actio *sensum perfectum* non effi-
cit, nisi cum cognoscitur, atque sentire
sensibilis aliud sit quam cognoscere passionem
suum, aut actionem, quam in se recipit,
suerunt nonnulli, qui *brutis* denegarunt
sensum, seu *cognitionem*, quæ percipit illam
sensibilium *impressionem*.

(2) Utī sapores consistunt præcipue in Sapore &
certa magnitudine, figura & motu partium, odores in
& odores fiunt per substantiam quen- quo con-
dam effluxum, & quasi evaporationem qua- sistant?
sundam particularum, quæ subtile sunt,
mobiles, & cum humido mixtæ, eaque
reditæ figura, quæ commovere potest
nervorum filaments per olfactus organum
in naribus dispersa.

(3) Olfactus verum organum non sunt Olfactus
necessus manillares in cerebro, sed ossium Organum,
spon-

spongiosorum in naso lacantum membrana per quas copiosi disperguntur nervi, a modo quinti paris orti. Etenim in Naso cavitate distinguuntur due partes, aeris, & ejusdem diverticulum; in utra reperiuntur variae lamella ossis & cartilaginea, circumvolatae & membranis stictae, in quas membranas desinunt nervorum extremitates, quae eo plures recipiunt particululas odoriferas, quo majorem superficiem expansam habet membrana; ideo & exquisitoris olfactus sensu praedita sunt animalia, quae copiosiores ossium fractus habent, quia in his plures odoriferae particulae, per inspirationem intra nares & pulsa, organum afficere possunt.

Tactus Organum (49) Excuse emergunt innumere fungum in pyramidales papillae, quae ubi per corporeum quoddam reticulare, quod inter cuticulam crebris foraminibus pertusum reperitur una cum sudoris vasculis transierunt, desinunt in cuticulam, singulæ plures veluti fibrillas divisæ. illasque quia nervosæ sunt portiones, esse proprium tactus organum credibile est. Nec absit

Gustus Organum fere structura in lingua constituit præganum in cipuum Gustus organum; ejus enim membrana exterior duplicitis generis papillis perfecta est, vel pyramidibus, vel rotundis, quae prodeunt e nervorum extremitatibus per linguam dispersis, sed ita, ut pyramidibus partes membranæ lingue adhærentes, non uniantur cum illarum partibus, quae non continuæ sunt, nisi per immediatum contactum.

num in foraminibus corporis reticulatis, quod exteriori lingue membranæ obiacet.

(5) Radii lucis corporei sunt, cum Lumen & eos intelligatur aetherea illa substantia, quæ poros corporum diaphanorum color in quo compleat, cui dum motus quidam à partibus consistant?
corporis lucidi communicatur, qui inde, inquam à centro ad circumferentiam, radiis imperturbatis diffunditur, excipiuntur in oculis nostris sensus luminis; prout idem radii vel reflexi, vel varie tracti à diversis corporibus remittuntur, sic in nobis producitur colorum sensus. Adeoque minus recte dicitur color illustrato inesse, cum saltem sit in oculo.

(6) Partes in oculo, quæ præcipue visus organum. dicantur, sunt tunicae, humores & nervi optici. Tunicae oculorum tres sunt. 1. Sclerotica, quæ exterior est, & parte anteriori, ubi transparens est, & radiis lucis servia, vocatur cornu. 2. Choroïdes, quæ tertia est, ejusque pars anterior uvea dicitur, & exhibet foramen pupillæ, quod per musculosas fibras in loco obscuro dilatatur, constringitur autem in loco magis illustrato. 3. Retina, quæ intima est & expansione nervi optici. Humores etiam tres sunt, aqueus, qui parte anteriori intertunicaem & uveam continetur; vitreus, qui parte posteriori, & crystallinus, qui in medio situs est, hic quasi in lenti formam, ut tubi optici aut microscopii vitrum, elaboratus

ratus est, ut radii per pupillam, velut co-
elavis obscuri foramen, cui vitrum co-
vexum aptari solet, subeuntes, eo mod-
iinfringantur, qui ad distinctam objec-
tum imaginem in fundo oculi, velut in ob-
posito pariete, delineandam requiruntur.
Isti radii lucis, quorum impressionem sa-
retina, quæ cum nervo optico contin-
ata est, defert ad cerebrum, sistuntur
choroide, quæ idem officium retinae tunicae
præstat, quod speculis amalgama quo-
dam à parte postica obductum. Nota-
dum autem inversa pingi in oculo objec-
Brerewood. Cartes. Diopt. c. 3. & seq. Plem.
Ophthalmolog.

Sonus in motu aeris tremulo consistit. (7) Sonus consistit in tali motu, q-
non solum in ipsis corporibus sonoris et
rumque particulis insensibilibus tremulo
est & reciprocus, sed & qui eodem mo-
per intermedium aerom, repetitis vibra-
tionibus similiter trementem, propagat
ad organum auditus; ideoque ubi
chordis, tympanisque flaccidis, aut tintinni-
bulis admota manu, inhibetur ille subsultus
& motus tremulus, etiam sonus tollitur
vel mutatur.

Auditus Organum. (8) In Auditus organo præter partem
exteriorum occurunt. 1. Meatus auditorius
2. Membrana tympani, quæ obtendit
circulo osseum. 3. Cavitas tympani inter-
ior, in qua sitæ sunt partes ossæ, nem
officula auditus, cochlea & labyrinthus. 4. Na-
vus auditorius, qui duos habet ramos, qu-
rum unus per cochleam dispergitur,

objectorum, quæ sonum edunt, impressi-
onem acceptam defert ad *cerebrum*. *D. Du
Verney de Organo Auditus.*

(9) *Fibrae nervorum* ita colligatae & *Quomodo*
sibi mutuo consertæ sunt, ac per longos nervi cere-
ductus extensæ, ut vel levi iectu commotæ bro com-
sensum vegetum in *communi sensorio* ex-
municant
cotent, sive ipsæ *nervorum* fibrae ita tensæ objectorum
sunt, ut [aliqua sui parte percussæ, totæ sensibilium
tremant, adeoque viam sentientem excitent, impressi-
quemadmodum placet *Cartesio*; sive spiones.
ritus contenti per eas, velut *tubulos*, im-
pellantur, & instar lucis vel ætheris irra-
dient *nervorum* fibras, & totum corpus.

Et quemadmodum hi *spiritus cerebri* fibras *Perfecta*
& nervos in *vigiliis* distendunt, ita in *perceptio*
immo eorum plerique contrahuntur & in *somno*
figuntur, & hinc prefecta perceptio in *non fit*
immo non fit, quia rerum sensibilium im-
pressio ad *cerebrum*, velut intima *anima*
penetralia, perferti non potest. Est autem
imnas necessarius reficiendis viribus, quia
reparantur *spiritus* laboribus exhausti,
& eorum agitatio sedatur.

(10) *Præcipuam animæ sedem esse in Glandula*
parte quadam cerebri, quam *glandulam pi-* *pinealis*
nealem vulgo dicunt, existimat *Cartesius*; an sit ani-
& hanc, cum una sit, omnes sensuum im- *mæ sedes?*
pressions excipere; idque ideo, quia in
medio ventriculorum cerebri sitam putat,
pensilem esse, & ad omnem motum expe-
ditam. Verum hoc ingeniosum commen-
tum sponte ruit, cum demonstrari possit,
illam *glandulam* sitam esse extra omnes ce-
rebris

rebri ventriculos; & si vel maxime in eorum medio esset, non tamen ab iis spirituum influxum recipere posse, cum nubes continent; denique non ita mobile esse, & pensilem, quin potius *venis*, a teriis & plenari membranoso, quem choroides dicunt, si affixa.

§. V.

Motus animalium
instrumentum proximum
instrumentum proximum
extremum.

Motus instrumentum proximum
(1) in animato corpore sunt instrumentum proximum, qui constant fibris (2) carnosum quæ utraque extremitate definitur in tendinosas; illæ in motu contractantur, & breviores fiunt, hænum, nisi quem à carnis accipiunt, motum habent. Unde hujus contractionis fibrarum causa (3) procedat, incertum est; certum autem, eam absque sanguine nequam fieri posse, & absque matræ, per nervos communicatæ, influxu, ad voluntatis nostræ arbitrii non fieri. *A. Borellus. Ph. Burg. p. 3. Vieussens de Cerebrum lib. 3. c. ult.*

A fibra (1) *A fibris carnosis* non solum ossium & reliquarum partium solidarum motus provenit, dependet, sed & partium fluidarum motus

per easdem varie determinatur, licet haec motus in animalium insuper motum intestinum particulum habeant.

animali corpore.

(2) Inter solidas partes in corpore nostro sola fibra similaris pars dici meretur, pars similaris. quae plerique reliquarum componuntur, quippe quae in carnis mollis est, in tendinibus & ligamentis compacta, in membranis & tunicis latius expansa, in cartilaginibus magis indurata, in ossibus plane consolidata.

(3) Unde vim illam se contrahendit Causa contractionis habeat fibra carnosa incertum est; an scilicet a se ipsa, an a fluida aliqua materia in illam influente; & ea, an sit vel sanguis, fibrae carnis, nosae. vel succus nervosus, vel uterque simul junctus, vel etiam his omnibus subtilior materia hunc motum fibre carneae immediate communicet, illa nempe, quae aether & subtilissimae est naturae, & omnium corporum poros per means, tanquam prima morus causa in materia haud inconveniente poni posset.

Q U Ä S T. I.

Qua ratione Plantarum semina sunt analoga animalium ovis?

Cum notum sit ex observationibus recentiorum, non solum hominem & animalia vivipara eque ac ovipara ex ovo cetera ex produci, & generari, sed & insectorum genera; haud absurdum foret dicere in instantur.

fimo etiam viventium ordine, nemp
Plantis, aliquid ovo analogum deprehend
Vegetatio Etenim, si singula accuratius inspiciamus
plantarum vegetatio in Plantis non parum analoga est
analogae reliquorum viventium productioni, dum
animali- haud dubiis argumentis evinci potest
um ovis & plantarum semen quasi ovum esse, fatus
planta- hunc vegetativum cum partibus magis
rum semen principalibus continens, quod etiam per
quasiorum aliquot annos fœcundum conservari posse
quoddam test, donec ab exteriore humore, quem
est. terra, cui semen commissum est, sup
peditat, auctæ ipsius partes conspecti
ores reddantur, & ita vegetans oriatur
planta.

Planta- Notandum autem est non tam ovipar
rum semen rorum animalium ovis similia esse plantarum
magis re- semina, quam potius viviparorum
spondet illa enim, præter incubationem nullum ex
viviparo- terius expectant alimentum, quod ovo to
rum ovis, tum includitur; hæc autem, scilicet vi
quam ovi- viparorum ova, in uterum delapsa perpetu
parorum. am subeunt mutationem, percolatis con
tinuo succis ab ambiente utero derivatis
atque ita augetur fatus, cuius prima in
ovo jam ante latebant stamina; non secus
at in seminibus plantarum delineatae partes
ab accedente terreno succo sensim dilatantur,
crescunt & augentur.

Terra plan Quemadmodum ergo plantarum seminibus
tarum se- idem præstat terra, cui committuntur
minibus i- quod viviparorum ovis uterus, quando in
dem præ- eum delapsa sunt post fœcundationem, ita
stat, quod & ovarii viviparorum analogum recepta
culum

culum in plantis omnibus habent sensus, uteruſ vi-
n quo formantur & continentur, quod in virarorum
nonnullis stylus dicitur, atque in quibus ovis. Et
cum est corpus membranorum, gracile, con- fructus in
vum & tubulosum, in aliis crassius reddi- plantis est
ur, & siliqua dicitur, & in aliis adhuc plu- instarova-
ribus particulis succo turgidis obducitur, rii, incujus
que in corpus aliquod insigne coalescunt, gratiam
quod in omnibus dicitur communiter fruct- efformati
i. Et hujus ovarii, vel fructus gratia flores à videntur
utura productos esse valde videtur verisimi- flores.

te, cum, si folia floris plus justo luxurient,
emina vel manca reddantur, vel deficiant,
materia scilicet ovario & seminibus detracta.

Hæc plantarum ova è styllo seu fructu ve- Folia duo
nt è materno ovario delapsa, ubi terræ seminalia
committuntur, statu tempore, quasi incu- quæ in-
ita vegetant, eorumque partes magis ex plantis
plicitæ manifestantur, & adoleſcunt. Nec primo e-
solum incubationis succedaneum in ſinu rumpunt
ſuo exhibet magna Mater tellus, ſed & quæ ubi vege-
ſecundo ovo defunt, abunde & ſenſim ſup- tare inci-
pedirat. Plantæ enim, jam è ſemine ſupra piunt, ſunt
numum emergenti, adhærent ut plurimum instar coty-
gmina folia crassa, quæ albumini ovi ana- ledonum
logi, uterine placentæ vel cotyledonum vices ſeu pla-
ſupplent, quia humore turgent, quem è centæ ute-
terra, quasi utero emanantem, excipiunt rinae.
ut per propria, quæ umbilicalia, vasa
plantæ crescenti quotidianum ſuppedite-
tur alimentum, materia scilicet unde au-
getur. Ideoque ablatis & avulſis illis ſe-
minalibus foliis, quando è terra emergunt,
perit plerumque in totum plantæ, & exar-
tſcitur.

Terra nul- Denique quemadmodum omnia anima-
 las plantas hia nobis nota oriuntur ex ovo, seu sem-
 ex se pro- ne; nec ulla datur animalium generati-
 ducit nisi equivoca, ita & de plantarum genere no-
 seminibus dubitamus affirmare, terram ipsam nu-
 impræg- lo fœcundatam semine, familiares regi-
 nata. nibus plantas neutiquam producere, sed
 omnem plantarum vegetationem per sem-
 na fieri, vel etiam radicum & ramorum
 plantata frustula, qui ultimus genera-
 tionis modus infimo huic viventium or-
 dini præ reliquis peculiaris est. A. La
 Grand, p. 7. c. 8. &c. Spigelius. Ph. Bur-
 p. 2. tr. 3. Malpeghius.

Q U Ä S T. II.

An ulla insecta generentur ex putre?

Nulla in- Inter Eruditos jam diu agitata est que-
 secta gene- stio, de generatione ex putri, utrum ven-
 rantur nisi simile sit insecta quædam nasci ex putri-
 ex semine, an omnia originem & ortum debeant se-
 minibus, scilicet ovis. Certe, post tot si-
 culo nostro facta experimenta, maxime
 credibile est, terram, post primas illas
 plantas & prima animalia, quæ sub mundi
 primordia ipsius Creatoris jussu produxit,
 per se nec herbas nec arbores, nec animalia,
 qualiacunque perfecta, vel imperfecta pro-
 duxisse; & quod omnia illa, quæ vel pra-
 teritis seculis nata sunt, vel hoc tempore
 in, vel ex terra nasci videntur, ex seminibus
 plantarum, atque animalium nascantur,
 quippe

quippe quæ mediante semine proprio spe-
cies suas conservant. Et quamvis singulis
diebus videamus ex cadaveribus ani-
malium, uti & omni genere herbarum,
orum & fructuum putridorum, vermes
visci infinitos, verisimile tamen est omnes
os vermes ex semine generari; & carnium
herbarumque, vel aliarum rerum putres-
centium non alias in generatione insectorum
esse partes, nec aliud officium, quam ut
locum commodum præbeant, in quem ab
animalibus deferantur ova, & nisi à ma-
tribus producta ova illuc delata sint, nul-
lam ibi vermem generari. Id quod facilli-
mo experimento evincitur, si carnes, vel
alia putredini obnoxia tempore aestivo re-
linquantur aperto aëri, nam statim vermis
scatent; quæ tamen ubi vitris, etiam in in-
tensissimo aestu includuntur, ita ut ab aëris
injuria serventur immunia, nulla ibi un-
quam vermium indicia deprehenduntur.

CONCLUSIONS.

1. *Plantæ* inter infimum viventium ordinem haud immerito recipi possunt:
2. *Habent enim organa analoga animalium organistam generationis, quam nutritionis.*
3. *Et hæc ipsa organa per animam vegetativam indicarunt antiqui.*
4. *Plantæ*

4. Plantis autem denegata sunt organa
Jensus & motus, quæ per animam sensitivam
intellexerunt veteres.
5. Ad vitam animalium, præter legi-
timam dispositionem partium solidarum
corporis, duo requiruntur:
6. Humor aliquis internus, à quo corpus
nutritur & conservatur, qualis est sanguis.
7. Et fluidum aliquod externum, in quo
vivit animal & respirat, ut aer vel aqua.
8. Anima brutorum dependet ab organis
corporeis, & varia dispositione partium, ac
spirituum in illas influxu.
9. Sensus in corpore Animalium depen-
det à Nervis & cerebro.
10. Motus autem à fibris carnosis.
11. Proprie vero loquendo non sensus
exteriorum organa, sed ipsum cerebrum
sensit.
12. Et omnis sensus fit per speciem quan-
dam tactus.
13. Visus non fit per radiorum emissio-
nem, sed receptionem.
14. Generatio omnium animalium fit ex
ovo, cui analogum est plantarum semen.

F I N I S.

CASPARI BARTHOLINI

Thom. Fil.

DE

Fontium Fluviorumque

Origine ex Pluviis

DISSERTATIO PHYSICA.

A judicij subacti maturitate,
curiosissimorum experimenti-
rum apparatu nubilum hoc de Fo-
tium. Fluviorumque origine argu-
mentum persecutus est nobiliss.
celeberrimus Auctor, ut exiguo com-
mentariolo plura incluserit, quam
justis alii de eodem acroamate volu-
minibus. Proinde nihil æquius, quam
ut electissima Dissertatio lucem pub-
licam videat, & laudem providen-
tissimi Scriptoris in omne ævum pro-
paget. Ita censui Hafniæ die 7 No-
vem. An. 1689.

OLAUS BORRICHUS

65 L

INDEX SECTIONUM

Dissertatione de Fontium
Fluviorumque origine

I. Dissertationis Scopus. Pag. 1
II. Fontium Generationis modus. 3
III. De Pluviis, unde Fontium
origo. 4
IV. De Terra ejusque stratis. 5
V. De inundationibus, per quas in
terræ stratis sedimenta de-
ponuntur. 7
VI. De ruptura stratorum Terræ. 8
VII. De Terrarum & stratorum
differentiis. 10
VIII. De percolatione aquarum per
strata terræ. 11
IX. Quod non oriantur fontes ex
aqua subterranearum eva-
poratione. 12
X. Quod non oriantur fontes ex
aquis e centro terræ. 14
XI. Quod non oriantur fontes ex
aquis marinis, per canales sub-
terraneos ascendentibus. 15
§. XII.

INDEX.

§.XII. Quod non magis periodi
quam perennes, fontes an-
antur ex pluviis 18

§.XIII. Probatur, quod per pluvia
sufficiens aquarum copia
omnibus fontibus & plu-
viis suppeditari possit. 20

§.XIV. Conclusio, de unica Fontium
fluviorumque origine ex-
quis pluvialibus. 21

CASE

CASPARI BARTHOLINI

Thom. Fil.

D E

Fontium Fluviorumque

Origine ex Pluviis

DISSE

TATI

NON ultima haec est inter quaestiones physicas de fontium fluviorumque origine. Omnia flumina intrant mare, & mare non redundat, ad locum unde exirent flumina revertuntur, ut iterum fluant, Divinum est, ideoque & verissimum, Ecclesiastis effatum; sed de modo ac ratione, qua id sit, varie semper a Philosophis dilputatum est; utrum scilicet ex pluviis & solis nivibus oriuntur; an ex mari, velut magno aquarum thesauro, per varios telluris vel poros vel anfractus deriventur; an utraque ratione, scilicet ex mari, tam superiori quadam circulatione per nubes, quam inferiori, per secretiores quosdam meandros in intimis terrae visceribus, originem trahant. Unicam illam fontium fla-

§. I.

Dissertati-
onis scopus.

viorumque omnium ex pluviis originem
ita nos hic vindicabimus, ut hand diffi-
culter dissentientium opinionum pater-
absurditas.

Sed illud in antecessum monendum
non loqui nos jam de *Terra*, quomodo
Deo Optimo Maximo condita sit (id enim
absque philosophia ex verbo *Dei* cognos-
cimus) sed ubi *Naturam*, ita ut nun-
est constituta, consideramus, animadver-
timus impossibile esse, vel *vaporibus* è *ter-
ra*, vel *aquis* è *mari* per canales subterri-
neos ascendentibus, debere suam origi-
nem *fontes*; sed omnia *Naturae* phænomena
illuc ~~rendere~~ ut demonstrent *fontes* ac
fluvios ab *aquis pluvialibus* & *solutis* *nu-
vibus* *aquarum* *suarum* & *originem*, &
augmentum accipere. Eatemur quidem
Divino Mose nos edoceri, antequam tem-
irrigata esset *pluviis*, imo & ante *strati-
rum* *terræ* *rupturam*, exstisset *fluvios* *Pa-
radisi*; sed hoc non magis repugnat ve-
augmento eorundem *fluviorum* per aqua-
pluviales postea delabentes, vel origini
reliquorum *fontium*, qui postea orti sunt
ex *pluviis*, quam *creatio hominis* & *reli-
quorum animalium*, imo & *plantarum*
quæ à *Deo* *initio* *facta* est, repugnat
animalium & *plantarum* propagationi
quæ fit per *ova* & *semina*. Ita in *lapidum*
generatione describenda, non dubitamus
asserere, illos ex *fluidi* *particulis* conden-
satis oriri: cum tamen *lapides* à *Deo* pro-
ductos esse in *rerum* *initio* agnoscamus.

Quia

Quis negaret *metalla* in fissuris lapidum, per stratorum rupturam factis, & reperiri hodie, & ibidem generari, licet jam ante illas fissuras & rupturam stratorum, à Deo cum reliquis terrenis corporibus creata sint *metalla*? Loquitur ergo Philosophus saltem de modo, quo vel illi *fantes* & *fluvii*, qui ab initio mundi existiterunt, accipiunt aquarum augmentum, vel illi, qui postea producti sunt, jam generantur. Concedimus quidem primos fontes à Deo productos esse, sed defecissent statim iidem, nisi factam continuo aquarum jacturam reparassent decidentes *pluviae*. Et cum non credendum sit omnes illos *fantes* *fluviosque* qui hodie existunt, mundo coævos esse, neantquam *inficiandum*, quin iis, qui postea orti sunt, originem dederint *pluviae* & stratorum rupturæ; presertim cum ita à Deo condita fuerit hæc terrena moles, ut statim post lapsum variæ secutæ sint in ejusdema crusta exteriori mutationes, tam ab *ignibus* quam *aquis*, id quod nobis in brevi hac dissertatione dispicendum est.

Et primo quidem ad mirabilem globi hujus terrauei constitutionem oculos convertimus, in eaque deprehendimus continuis evaporationibus ascendere particulas aquæas, quæ in nubibus condensatae decidunt iterum in superficiem globi, ejusque terrenas particulas tamdiu penetrant, per poros in stratis terrenis vel

§. II.
Fontium
generatio-
nis modus.

arenaceis patentes, occultis itineribus insinuando, donec aliud diversæ naturæ stratum, à quo sisti possunt, occurrat; contingere id autem frequentissime videmus à lapideis & argillaceis, factaque interius aliqua stratorum ruptura, locus datum collectioni aquarum ita per poros terræ in fontibus distillantium, quæ collectio[n]es aquarum, ubi per declives canales & alveos terræ alio diducuntur, constituant rivos, ex iisque rivulis pluribus, ex diversis fontibus concurrentibus in unum communem alveum, exsurgit fluvius, quæse tandem in mare exonerat. Et ut clarius pateat hujus propositionis veritas, nihilque in illa vel absurdum, vel ab ipsa Natura alieni deprehendatur, juvabit omnia ejus membra ita ad examen vocare ut strictim illustrentur singula.

§. III.
*De Pluviosis, unde
Fontium origo.*

Vapores aquei, quos mare, flumina & ipsa terra cum corporibus contentis suppeditant, ubi ad medium aëris pervenerunt regionem, condensantur, nubesque formant, quæ ulterius ascendere nequeunt, cum offendant minus condensatum aërem, adeoque & subtiliorem, & leviorum, quam ut istas vaporum collectiones sustinere possit. Isti autem vapores ventis agitati, & sibi invicem occurrentes guttulas quasdam formant, quæ sensim crescentes, gravitate aërem inferiorem superant, adeoque descendentes cum aliis in via associantur, ita ut hoc modo pluvias

in guttas abeant, quæ tanto sunt majores, quo alior est Nubes ex qua proveniunt, quia longior est via in qua sensim istæ guttulæ ab adjunctis particulis augeri possint. Atque hæc ratio est, cur pluviae gemales plerumque constent minoribus guttis, quia tunc ascendentēs è terra va- pores non tam altas constituunt nubes. Quin & observatum, pluviarum guttas, quæ in inferiori montium parte majores decidebant, in medio montium minores visse, & ita sensim decrevisse, donec in Hugo montium non nisi solam constituerent nebulam. Istæ in terram cadentes pluviae, eandem penetrant per minutissi- nos in terra occurrentes canales, qui haud difficulter se produnt: quando enim paulo profundius in terram fodiendo pe- netramus, colligi sensim videmus aquam ab istis canaliculis suppeditatem, atque hac ratione in diversis terræ partibus pu- zers excitari videmus.

Deinde quod ipsum globum terraque. §. IV.
um attinet, in quem incidentes pluviae De Terra
materiam dant fontium, non jam dispu- ejusque
tabimus de prima telluris facie ante Di- stratis.
luvium, nec illas Autorum opiniones di-
versas recensemus de iis particulis, ex
quibus, seu elementis, ista exsurgit moles;
duobus saltem, quæ ad rem nostram
maxime faciunt, hic immorabimur, ni-
mirum in explicandis illis stratis, quæ in
exteriori ejus parte deprehendimus; &

in rupturis examinandis, quæ variis illi inæqualitatibus, alveis & fissuris, quæ in ejus superficie occurunt, occasione dederunt.

Crusta illa terrena exterior non ubique ejusdem naturæ deprehenditur; nam in taceam illa ejus loca, quæ lapidibus in culta atque aspera sunt, alicubi est arenosa, quæ sterilis est, & humori retinendæ inepta, alibi pinguis & fertilis, quia sanguinistro & pingui gravida facilius ab humore solvi potest, cuius est tenacior, ut marginæ diversæ species, quæ prout admixtos habent succos minerales, coloresque & sapores varios, ita & varias facultates Medicas nocte sunt. Ista autem terrarum genera ita plerumque mixta sunt, ut velut diversa quædam strata sibi invicem incumbant, quæ, quia convenient cum alijs stratis, quæ aqua turbida deponit, hanc inconvenienter dici possunt efformata ab inundationibus aquarum, quæ diversi temporibus acciderunt; & quia aquæ diversi generis corporibus refertæ fuerunt subsidentibus illis, & fundum potentibus varia deposuerunt sedimenta, quæ, recentibus iterum aquis, in solida quædam strata induruerunt. Et talia reperire licet arenacea, argillacea, lapidea, immo & ex plurimis aliis, etiam diversissimi generis corporibus, & non raro animalium partibus, composita.

Illæ autem inundationes, quæ in terra §. V.
contigerunt, & hæc deposuerunt sedi- De inun-
genta, vel fuere universales vel particu- dationi-
ges. De universali Diluvio, præter S. bus, per
scripturæ autoritatem, exstant plurimorum quæ inter-
scriptorum Hebræorum testimonia, quo- ræ stratis
um hac de re fragmenta Lib. I. Antiquit. sedimenta
daicarum posteritati servavit Iosephus; deponun-
mo & Latinorum, qui Diluvii Noetici & tur.
Universalis circumstantias referunt ad

Eucaleioneam inundationem. Idemque non
minus astruitur ex inductione populorum,
ungulas mundi partes incolentium, apud
uos omnes exstat grandis quædam me-
moria seu traditio Cataclysmi universalis.
Habent Europæi, habent Africani, habent
siatici, & præcipue Sinenses, magnæ no-
nitiam inundationis, qua & subversas pa-
rias regiones, & periisse omne mortalium
genus credunt. Quin & nec desunt
Physicæ demonstrationes desumptæ ex-
ultissimis Montibus, in quibus exstant
terta vestigia maris; & longissimis ter-
rarum tractibus, qui obducti reperiuntur
variis collibus arenosis, ex alluentis &
tarbidi fluidi sedimento ortis, & magnam
cum maris fundo similitudinem haben-
tibus. Adeo ut si ubique observarentur
terrarum strata, & planorum profundit-
ates, ubique reperirentur argumenta Di-
luvii; manifestior quinetiam causa esset,
quare antiquissimæ quæque Urbes ut plu-
rimum in montibus, aut super editis col-
ibus fundatæ observantur.

De

De particularibus variarum regionum inundationibus plenus loquuntur historiis libri; atque hinc est quod in plurimis locis terra novis mutata sit accelerationibus, non solum a fluminibus, uti Plini memorat ab Acheloo amne continuo terrae in vectu annexata esse continentis Artemisam Insulam, majorque pars Aegypti eodem modo a Nilo congesta dicitur; sed & a recessu maris, quod accidisse & in Ambraciae portu decem millium passuum intervallo memoratur, & Ephesi, ubi quondam adem Diana alluebat; Herodoto quidem credimus, mare quondam fuit supra Memphis usque ad Aethiopum montes, itemque a planis Arabiae.

§. VI.
De ruptura stratorum terrae.

Et quantas terra passa sit mutationes monstrant diversa, quae in illa occurunt stratorum genera; praecipue autem eorum ruptura & situs varie mutatus, dum in quorundam montium vertice ingentia sunt plana, & multa strata horizonti parallela; ab eorum autem lateribus strata varia ad horizontem inclinata, & in oppositis collibus ruptorum stratorum facies materiae & figurae omnimodam convenientiam demonstrant. Ita autem ruptura fieri potuit vel ab ignibus subterraneis vel ab aquis, prout diversa fuerit telluris natura; cum & in montibus eorundemque vicinia evidentissima sint ignis subterranei indicia, ut in Vesuvio, Aetna, Hecla, & circa colles e stratis terreis compositos aquæ

æ frequentes reperiantur. Quin & terram intus hiulcam & voraginosam esse curimis in locis non pauca persuadent, & illæ in visceribus terræ cavitates siccæ sunt, dum halitibus & exhalationibus impletantur, quæ in terræ-motibus se propagant, & ex spiraculis montium, quæ flamam vomunt & materiam ignitam; sive quis repletæ sint, & has *Plato* *Tartarum* & *Barathrum* vocat, quales & *Helicen*, & *arin*, & *Pompeiopolin* devoravisse, tradunt.

Sunt quippe, ut loquitur *Stoicus*^{*}, in terra specus vasti, sunt ingentes recessus, & *Quæst. Natural. Lib. 3. Cap. 16.* spacia suspensis quasi hinc & inde montibus laxa, sunt abrupti in infinitum hiatus, qui sæpe illapsas urbes receperunt, & ingentem in alto ruinam considerunt. Tantum nimirum quotidie Orbe toto populantur per maria & aquas factæ ruinæ: nec minus varie terrenam superficiem mutant *ignium*, tot locis emicantium, perpetua tot seculis incendia. Adeoque non mirum quod in multis terræ locis horrida & disrupta sit rerum facies, atque vastæ moles vel elevatæ, vel depresso situ inæquali & turbido. Quin & facile hinc concludi potest, montes omnes hodiernos non extitisse ab initio, nullam esse montium vegetationem, posse naturaliter everti montes, eorumque cacumina elevari, & deprimi, aperiri terras iterumque claudi, posse varias insulas produci, quemadmodum avulsam memorant *Siciliam* ab *Italia*, *Cyprum* à *Syria*, & rursus alias insulas auferri

ferri mari, jungique terris, imo & a
ejusmodi plura contingere posse, quæ
cet apud *Historicos* non raro legantur, v
tamen fidem merentur, nisi ipsa natu
confirmarentur inspectione.

Atque ita vidimus mutatum stratorum
situm causam fuisse inæqualitatis, quæ
terrena superficie occurrit; illas autem in
æqualitates locum dedisce coacervatione
aquarum in mari, flagnis & flaviis. D
iversitates autem illas & interruptiones
stratorum occasionem dedisce fontibus, d
abitari non potest, ubi ad naturam mat
riæ terrestris, quæ in diversis stratis var
est, attendimus.

§.VII.
De Terra
rum &
stratorum
differen
tias

Terrarum tres præcipue sunt differen
tiæ; prima terra hortensis communiter vo
cari solet, quæ sterilis vel fertilis existi
pro simili natura, unde ut plurimum gene
ratur; ad secundum genus pertinent gla
rea, fabulum & arena, quæ iterum vari
est; alia in igne abit in vitrum, alia in
calcem mutatur, alia immutabilis existit
& semidiaphana, ut *Porcellana*. Tertiæ
generis sunt, limus, argilla, lutum, quo
etiam varium est juxta pinguedinis gra
dus, aliud in igne leviter fluit, aliud per
fectissime resistit, ut terra *Passavensis*,
aliud cœruleum est, aliud album, quo re
ferri meretur *marga*, quæ est quasi terra
quædam medulla, cuius magna occurrit
copia in toto tractu agrorum pagi *Scheensi*
prope *Ringstadum*, quæ agricolis valde
op.

portuna, quia fertilitatem terræ de-
bet.

Et prout è diversis his terrarum gene-
rū constant strata, ita & diversimode
idem terras vel penetrant pluviae, vel ab
sistuntur. *Arenosum* enim stratum non
inhibet aqueas particulas, quin easdem
cillime transmittat, unde non raro om-
nem operam ludunt Architecti, reperta
ena, quam *vivam* appellant; id quod
eganter confirmat *Beckerus*, qui ex Chro-
mologia quadam Minerali refert, metalli-
cas in quadam Monte ad vastissimam
profunditatem laborando eosque per-
enisse, ut tandem saxa cessaverint, & in
ream adeo tenuem desierint, ut pro
ijsydris inservire potuisset, infinitis ta-
nen scaturigintibus aquarum permixta;
deo ut si quis in eam incidisset, in tali
vena non fecus ac in aqua potuisset sub-
mergi. Contrarium vero deprehendimus
in stratis non solum lapideis, sed & argil-
licis, quod aquæ particulas non trans-
mittant, sed earum progressum ulterio-
rem fstant; id quod in aggeribus mani-
festo patet exemplo, in quibus lutum, &
argilla in primis *cœrulea*, contra aquarum
corruptionem, tanguam unicum obsta-
culum & firmamentum, habeti solet.

Quando ergo percolationi aquæ pluvi- §.VIII.
alis per stratum terrenum vel arenaceum De perco-
descendentis, resistit subiectum lapideum latione a-
vel argillaceum stratum, atque simul oc- quarum
currit

per strata currit ruptura coacervationi aquæ
terra. portuna, qua data porta ruit & erump-
tum fontes generari dicendum est; quam-
nempe illa pluvialis aquæ humiditas, q
à terra hausta alias moratur intra ejusde-
particulas sparsa, in unum locum qu
distillatione quadam colligitur; & cu-
ex eadem humiditate etiam foveantur i
vegetantia, quæ terra producit, haud
surde Plinium dixisse videmus, deci-
plerumque sylvis nasci fontes, quos ali
arborum alimenta consumebant. Ita
servandum est quosdam fontes ex medi-
montium erumpere, quibus ortum de
aqua pluvialis per stratum arenaceum,
lapidei etiam stratil fissuras, viam inven-
ens, donec in medio montis occur-
ibi aliud, à quo plane fistittur, stratum
adeoque ita collecta tamdu stagnat, de-
nec naturali sua gravitatè viam sibi fi-
ciat, exitumque inveniat per rimas li-
pidum, atque dum alii æstu exsiccantur
hujus generis fontes maxime sunt pere-
nes. Præterea animadvertendum est, quo-
licet in editis locis interdum obseruentur
fontes; nunquam tamen occurrant in lo-
cis ita elevatis, quin adsit alias tractu
terræ elevatior, à quo suppeditari possi-
sufficiens aquæ copia, à pluviis ibi ante-
collecta.

§. IX.
Quod non
orientur

Et hactenus nos crustam terrenam per
colationi aquarum earumdemque in fon-
tibus collectioni opportunam deprehen-
dimus.

rus sed reclamantem animadvertisimus mag
Fontes ex
am Philosophorum turbam, qui argumentis aquarum
ariis, sed invita Natura excogitatis, alias subterra-
ntium origines, easque diversas, singunt: nearum e-
Ex aëris vaporosi concretione fontium ori- vaporati-
inem dederit Aristoteles, ideoque maxi- one.
nos fluvios ex maximis profluere monti-
us ait, quod hi, tanquam *spongiae*, mul-
tam aquæ imbibant. Atque hac montiam
um *spongias* comparatione apte quidem
xplicat medium, quo terrenis particulis
missentur *pluviae*; nec à vero abluderet
zc opinio, si per aërem vaporosum non
uidem illos è terra ad montium superiora
scendentis vapores intelligeret, sed po-
sus in sublimi jam hærentes, & aëri in-
ermixtos à globo terraquo corporibus
ue in eo contentis elevatos.

Ex aquarum subterranearum evaporati-
ne fontium originem repetunt non pauci,
interque eos Cartesius; sed patientur, sibi
opponi ea, quæ hic nobis occurunt, du-
bia. Primo enim illa evaporatio plurimis
in locis à stratis *lspideis* & *argillaceis* impe-
diretur, & maxime iis in locis, ubi plerique
sunt fontes, præsertim ubi aquæ illæ
subterraneæ in montibus profundissimæ
sunt. Deinde nihil obstare videmus, quo
minus ulterius pergent vapores, quando ad
superficiem terræ pervenerint; tunc enim
expeditius moverentur, calore Solis provoca-
ti. Valere quodammodo posset hæc fen-
tentia, si alicubi daretur stratum *lapidem*,
quo, quasi concameratione quadam undi-

que arche clausa, impediretur ulterior vaporum ascensus; nisi enim ita coerceretur undique, ascenderent ulterius, quod vaporum est natura. Sed talis forsitan nullus datur, & si daretur, tunc certe analogo quodam modo indicat nobis veram fontium originem, & ad eam agnoscendam nos haud obscure manuducit. Quid enim quando ita condensantur eo modo elevantur vaporess, nonne speciem exhibent pluvias & sive hoc fiat in aëre libero & aperto, sive in montium cavernis, habet tamen hæc aqua ita collecta communem cum pluvias originem, & communem generationis modum.

S. X.

*Quod non
orientur
fontes ex
aquis cen-
tro terræ.*

Et illas easdem difficultates opponimus Becheri, qui in *Physica subterranea fontium generationem* adscribit condensatis in terris vaporibus, sed iisdem deducit ab ipso terreni globi centro. Supponit nimurum fundum maris profundissime ab aquis penetrari & humectari, & cum omnium communis consensu fundus maris sibi prorsus similis sit, sequi putat, eundem ab aquis penetrari usque ad centrum terræ, ubi cavitatem esse statuit ingentis capacitatis & convexitatis; illas autem aquas à marinis diversas esse, quod *marinae* sunt clarae & salæ; *centrales* autem minus salis habeant, quia ex maris fundo percolatae sunt; atque has simul *lutoas* & *bituminosas* esse existimat; unde innatum quendam in illis ciborem esse statuit, ortum ex sulphure particulis, quibus refertam supponit istam aquam.

quam, quæ ibi inclusa quasi in digestione posita est; atque hinc ex ea, in centro terræ contenta, ad superficiem elevari va-
tores, tanquam ex loco calido in frigi-
dum, non aliter ac in distillationibus sie-
pi videmus. Hæc quidem ille; sed quo-
minus ea à nobis recipientur vel pro veris,
vel pro verisimilibus, obstat immensa
illa terreni tractus moles, per quam ita è
cavitate illa in centro terræ elevaretur
qua; obstat illa, quam in hoc vaporum
tinere non solum nobis imaginamur, sed
et revera prope superficiem terræ depre-
hendimus, materie diversitas & dispo-
sitione varia; & cum diameter terræ mille
& octingenta milliarum haud dubie sup-
ponatur, vix quicquam de interiori parte
concludi potest, cum saltum tantillum
rustæ exterioris nobis cognitum sit.

Paulo speciosior prima fronte videtur
illa aliorum de origine fontium opinio,
quempe illos oriri ab aquis marinis per ter-
re rimas delatis, quarum motum à variis
causis deducunt, vel ventis subterraneis, vel
vi aeris elastica in cavitatibus terræ, vel
fatu & refluxu maris, vel nubium mole
mari incumbente, uti fusi explicarunt
Kircherus, Schottus, aliqui. Cæterum,
quam nullo hæc suppositio nitatur funda-
mento, patet vel ex ipsis legibus hydrosta-
ticis & aequilibrio, quod in aquis servat
natura; aideo ut hoc prorsus ipsi repug-
naret *Natura*, si de fontibus loquamur in
Q. 2. clea-

§. XI.

Quod non
orientur
fontes ex a-
quis mari-
nis per ca-
nales sub-
terraneos
ascenden-
tibus.

elevatori loco repertis. Certum enim est terram esse mari altiorem, cum ab aliis tota inundaretur; id quod etiam evidenter docet decursus fluviorum, qui utique per loca declivia sit, dum omnes in mare exonerant. Alia autem res est de iis aquis, quae maris superficie altiores non sunt; adeoque in eodem cum ipso æquilibrio, quas à mari provenient, neutiquam inficiamus. Cæterum si æstu maris (uti objiciunt nonnulli) deberet iste aquarum impulsus, certe ordinatae essent istæ collectiones, & variæ etiam pro fluxus varietate. Præterea nulla satis solidâ ratione percipimus, quomodo subterranei isti canales ex mari ad fontes ducant aquam; nam si ampli essent & patentes, quales eas depingit Kircherus, aquam suppeditarent plane saltam, ut potius quæ per terram cribrari non posset, adeoque nec falsedinem suam deponere. Si autem per illas vias saltem intelligamus poros, vel terræ meatus exiguos, quales revera esse deberent, si per illos ita secereretur, ut falsedinem suam deponeret, aqua; nulla obstat ratio, quo minus undiquaque per terrenam molem dispergeretur aqua, atque nec ita vel in fontes colligeretur, vel per illos poros, & meatus, quasi cribrata, falsedinem suam depone-ret, quia potius novas acquireret salinas vires, à particulis terrestribus, quas secum auferret; quemadmodum videmus mineralium, metallorum & ipsius etiam terre na-tura

tra imbui aquas fontium Medicatorum. Et
dhuic, quæso, ex qua materia hos ductus
abricatos existimabimus? Ex arena con-
tare impossibile est; lapideos esse ipsa aqua
marinæ natura reclamat; illam enim licet
concedamus absque cibratione in illis du-
ctibus deponere *salinas* particulas, ab iis ta-
men ductus illi dudum fuissent obstructi.

Deinde, si accuratius rem inspiciamus,
nullam omnino videmus viam aut evi-
denterem *ductum subterraneum*, mediante
quo aqua marina à principio ad finem,
semper ex mari ad scaturiginem dederatur;
non enim sola & nuda quædam imagina-
ria via nobis proponenda est, sed ad pra-
tin naturæ potius recurrentum; nam
prout in communibus aquarum ductibus
per canales, seu tubos, vel ligneos vel
plumbeos animadvertisimus, magna eorum
requiritur soliditas, si vel ad minimam
altitudinem, aut distantiam aqua vel in
ipsis contineri, vel ab uno in alium lo-
cum duci debeat; & licet *Hydraulorum*
summa industria hujusmodi canales soli-
dentur, non raro tamen ne rumpantur,
periculum est, aut certe per minima, &
vix sensibilia aperta foramina se prodant.
Concedimus quidem esse in terræ & mon-
tium ipsorum visceribus varios aquarum
ductus, sed illos omnes contendimus à plu-
viis ortos esse, si maris superficie altiores
sint; cum pro *figmentis* saltem habeamus
quæcumque memorant alii pro stabilienda
assertione, quod mare in sui medio terra sit
altius.

Q. 3.

Ex.

§. XII. Ex his omniaibus mixtam opinionem de fontium origine fovent nonnulli, interque eos, præter Plutum Anglum, nuperime inter Germanos in Naturæ indagine celeberrimus Sturmius, qui priorum opinionum Autores omnes aliquid veri dicere concedit, & junctim potius quam separatim rem docere; at quam tuto illud concedatur liquet ex iis, quæ jam ante in examine illarum opinionum dicta sunt.

Quod non magis periodicam, & per vices crescentes atque decrescentes à pluviis oriri concedunt, non autem perennes. At certe eadem hic & ibi ratio est. Crescunt enim, & diminuuntur fontes ac fluvii pro quantitate pluviarum, quæ decidunt; & si illæ forte vel rarius, vel omnino non decidant durorum mensium decursu, diminuentur plusquam ad dimidium fontes, & si ista aëris sicci & sereni constitutio perduraverit, nonnullorum fluxus in totum cessabit; nonnulli autem, remanente saltem tertia aquarum parte, absumentur; unde facile fieri potest argumentum; si tandem cessaverint pluviae integro anno, non nisi paucissimos fontes perennes fore, vel etiam plane omnes tandem exhaustiuros esse. Et si forte quidam fluvii non istam tam sensibiliter patiantur jacturam, deficientibus licet pluviis, id ideo fieri certum est, non quod non à pluviis oriantur, sed quod istæ pluviarum aquæ, antequam in fontes exundent, collectæ sint intra cavitatem montium, in capaci quodam receptaculo,

ulo, unde non nisi angustum inveniunt
xitum, & ita facilius sufficiunt perennitati
ontium; vel etiam, quod ab alio terra-
um tractu, etiam longius diffito, originem
ducant, qui continua*pluviis* madet. Unde
non mirum est, esse & iis in regionibus,
ubi ut raro aut nunquam pluit, perennes
& inexhaustos fluvios, quia aliunde origi-
nem trahunt; quemadmodum de *Nilo*
Egypti patet; constat enim, quam olim
ignoti fuerint ejus fontes, adeo ut in pro-
verbium cesserit, *Nili caput quæcere*, de
re supra humanas vires ardua,

Nec licuit populis parvum te, Nile, videre.

& ambitiose quondam certatum sit à Re-
gibus & Imperatoribus de gloria inventi
capitis *Nili*. At ex iis omnibus, quia ea
de re aliquid prodiderunt, quasi indice
digito vera illa fontium origo monstratur,
tum quoad ortum, tum incrementa an-
nua. Etenim consentiunt plerique an-
tiquorum in *Ethiopia* ab innumeris asper-
timisque rupibus, quæ *Lunæ montes* vo-
cantur, frequenti & copiosa scaturigine
Nili fontes erumpere, & per istos *Ethio-
piae* montes singulis annis à *Solstitio aestivali*
usque ad *equinoctium autumnale* imbres
cadere discimus ex *Diodoro Siculo*. Imo &
nostra ætate plerique in eadem sententia
acquiescunt, ita *Franciscus Alvsrez*, qui
anno 1520. abstrusiora illa loca peragravit,
multaque ex *Abyssinis*, quorum in terris
sur-

surgit Nilus, curiose sciscitatus est, com-
perit in terra Abyssinorum hyemem con-
tinuis fere & validis imbribus madidam
esse.

§. XIII.
Probatur, quod per pluvias sufficiens aquarum copia omnibus fontibus & fluviosisup-
peditari possit.

Sed præterea objiciunt, quod aestivæ pluviae, licet largæ & copiosæ satis, terram tamen non penetrant nisi ad dimidium pedem, id quod in hortorum culta terra maxime observare est: sed licet hoc de isto genere terræ concederemus, in sylvia tamen aliisque incolis locis, ubi plures sunt canaliculi, qui per terræ culturam interrupti, & fracti non sunt, ulterius certe descendit aqua pluvialis, præcipue quando per aliquot dies illud è nubibus continuatur stillicidium.

Denique acrius instant per pluvias quotannis delabentes, non tantam terrenæ crustæ suppeditari aquarum copiam, quæ non solum vegetantibus è terra surgentibus in alimentum cedat, sed & fontium fluviorumque aquis sufficiat, quæ continuo in maria effunduntur; quemadmodum nuperrime *Du Plot* ex computo cuiusdam Autoris Galli, concludit conservatoriis fontium fluviorumque tantum aquæ à pluviis & solutis nivibus non suppeditari posse, quantum supplendis aquis, quas in mare intra anni spatium ejiciunt, sufficiat. Sed huic difficultati opponimus experientiam celebris Galiorum Mathematici *Mariotte*, quam affert in Libro de motu fluidorum nuperrime edito. Nimurum libero cælo ex- posuerat.

posuerat vas aliquod quadratum, cuius
 diameter erat circiter duum pedum, in
 ejusque fundo canaliculus, *squam* illam
 pluvialem in vase exceptam, deducens in
 idjunctum aliud vas cylindricum, ubi fa-
 cilius mensurari potuit aquæ per pluvias
 quotidie descendenter copia. Illud autem
 primum vas ita erat dispositum, ut nullas
 aliunde exciperet aquas, nisi illas saltem,
 quæ immediate in illam ejus patentem
 capacitatem deciderent. Atque illud ita
 integro anno continuatum experimentum
 confirmavit, *pluvias* ad septendecim polli-
 cum altitudinem, toto anno delapsas esse,
 plurimumque deinde annorum experientia
 ejusdem veritatem evidentem deprehen-
 dit. Atque ex illa ita facta observatione
 supponit *Mariotte*, aquæ, globum terre-
 num toto anno irrigantis, quantitatem
 esse saltem ad quindecim pollicum alti-
 tudinem, atque ita facto calculo cum
 ista aquæ quantitate, quæ illum tractum
 terræ, unde ortum dicit *Sequana Galliae*
 fluvius, per pluvias quotannis inundat,
 cum illa, quæ, ex ipsius calculo, iterum
 quotannis per eundem fluvium delabitur,
 & in mare eructatur, manifesto & haud
 dubie evincit, quod tertia saltem pars de-
 labentis pluviae abunde sufficiat omni isti
 aquæ quantitati, quæ quotannis per fontes
 atque fluvios suppeditatur; atque ita, licet
 supponamus pluviarum unam tertiam par-
 tem statim iterum per *vapores* elevari, al-
 teram vero tertiam partem absumi in
 hu-

humectanda tenua crusta, & locis subterraneis; tamen extra dubium erit, non defuturos fontes, quibus abunde sufficiunt testia pluvialis aquæ pars in terra relidae ejusque poros & canales in diversis terris diversimode penetrans. Et si loco quindecimi pollicum, ad quorum altitudinem in isto suo calculo supponit quotannis colligi pluvias, sumat octodecim pollices, (quemadmodum aliis Autor Gallus facet ut se ad novendecim usque pollices aquæ altitudinem experimento deprehendisse,) certe supputato calculo, animadvertisit octies majorem esse illam aquæ quantitatem, quæ quotannis per pluvias terræ circumiectæ suppeditatur, quam illam, quæ iterum per Sequanam redditur mari.

§. XIV.
Conclusio
de unica
Fontium
fluviorum-
que origine
ex aquis
pluviali-
bus.

Atque ita, cum in *contraria opinione* nihil quod non absurdum sit, occurrat; in hac autem nostra nihil quod non cum ipsa *Natura*, & ejus legibus ubique observatis conveniat, haud difficulter assensum inveniet *hac de fontium ex pluviosis origine sententia*, sive temporales sint, sive perennes, sive regulares sive irregularares, sive annui aut certis temporibus fluentes, vel deficientes. Ut enim in Dissertationis hujus complementum omnia nostra momenta in compendium contrahantur; videmus primo diluvia aut ingentes fluminum inundationes manifeste provenire aut à pluviosis immediate praecedentibus,

aut

aut à nivibus & grandine solutis ; deinde plurimos fontes sub Solis æstu in totum deficere , & omnes minui ; præterea nullos unquam in summo montium vertice erumpere, aut adeo prope cacumen, quin semper aliqua portio terræ superior emineat , unde iis suppeditantur aquæ ; Et quod ad rem maxime facit, in terris tenacioribus *argillaceis* , quas aqua difficulter permeat , raro fontes observari , cum nunquam desint in *arenosis* & *saxosis* terræ partibus, per quas aqua facile percolatur ; denique non omnino iis unquam deesse justam aquarum quantitatem per pluvias suppeditatam.

A

F I N I S.

卷之三

